

Η ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΔΗΜΗΤΣΑΝΗΣ ΚΑΙ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

I

Ἡ Πελοποννησιακὴ πολίχνη *Δημητσάνα*, κειμένη εἰς τὸ κέντρον τοῦ Μορέως ἀπὸ μιᾶς χιλιετηρίδος ἤδη, διεδέχθη τὴν παρακμάσασαν μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἀρχαίαν ἀρκαδικὴν πόλιν *Τεϋθιν*. Τὴν πρώτην μνησίαν τῆς Δημητσάνης εὗρισκομεν ἐν σιγίλλῳ γράμματι τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Πολυεύκτου, ἀπολυθέντι κατὰ τὸ ἔτος 966, ὅτε τέκνον τῆς Δημητσάνης σημαῖνον ἐν τῇ βασιλευούσῃ, ὁ Ἰωάννης Λαμπαρδόπουλος - Φιλόσοφος, πρωτασηκρήτης τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, ἵδρυσεν ἐγγύτατα τῆς Δημητσάνης τὴν μέχρι σήμερον ὑφισταμένην μονὴν τῆς Παναγίας, τῆς ἐπικαλουμένης τοῦ *Φιλοσόφου*.

Ἐκτοτε ἡ Δημητσάνα δὲν ἀκούεται πλέον. Κατὰ τοὺς ἐπέκεινα τοῦ 966 χρόνους περὶ αὐτῆς ἐν γένει δὲν ἔχομεν πηγὰς. Ἡ συνεπεία τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἀναστάσεως τῆς Πελοποννήσου, καλύπτουσα μὲ σκοτεινὸν πέπλον αἰῶνας ὀλοκλήρους, ἠφάνισε παντελῶς πᾶν σχετικὸν γραπτὸν μνημεῖον, δυνάμενον νὰ διαφωτίσῃ τὴν ἀγνωστον ἱστορίαν τοῦ τόπου. Ἡ φραγκοκρατία ἀνέδειξε νέας ἀξιολόγους πόλεις, τὴν Καρύταιναν καὶ τὴν Ἀκοβαν. Εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως ἡ Δημητσάνα δὲν ἀναφέρεται. Κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ δεσποτάτου τοῦ Μυστρᾶ, ἐνθ' ἀναπτύσσονται καὶ ἄλλαι κῶμαι περὶ τῆς Δημητσάνης, οἷον ἡ Στεμνίτσα, ἡ Κερνίτσα, ὁ Ἀτσίχωλος, ἡ Τρεστενά, τὰ Μαγούλιανα, κλπ., ἱστορικαὶ μαρτυρίαι περὶ αὐτῆς ἐλλείπουν. Πρέπει νὰ κατέλθωμεν πολὺ χαμηλότερον, μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς, διὰ νὰ συναντήσωμεν ἀσφαλεῖς μαρτυρίας, περὶ Δημητσάνης, ἥς ἐφεξῆς πιστοῦται ἡ ὑπαρξὶς μέχρι τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὅποτε αὕτη σημειοῖ τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν.

Οὕτω τὴν βάσιν πρὸς γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῆς κωμοπόλεως ἀποτελοῦν ἀφ' ἐνὸς τὰ σωζόμενα ἢ ὁπωσδήποτε ἐξηκριβωμένα μεταβυζαντινὰ αὐτῆς μνημεῖα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ εἰς ἔγγραφα περισωθὲν γορτυνιακὸν ἀρχεῖον, εἴτε προερχόμενον ἐκ τῶν περὶ μονῶν, εἴτε εἰς χειρὸς ἰδιωτῶν εὐρισκόμενον.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἡ Δημητσάνα ἔμεινεν ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὴν τουρκικὴν κατοχὴν, τὸ προνόμιον δὲ τοῦτο κατωχυρώθη δι' εἰδικοῦ, μέχρι σήμερον σωζομένου, σουλτανικοῦ φερμανίου. Δι'

ιδίας σχολῆς, σχούσης ἀξιόους διδασκάλους καὶ ἀσφαλῶς εὐνοηθείσης ἀπὸ τὸ προνόμιον, πρὸς δὲ προστατευομένης καὶ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ἐκαλλιέργησε σοβαρῶς τὰ γράμματα, οἱ δ' ἐντεῦθεν ἀποφοιτῶντες μαθηταὶ ἀπέβαινον εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Πελοποννήσου ἰδρυταὶ νέων σχολείων, ἢ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς καὶ πατριάρχαι καθ' ἅπαν τὸ ἑλληνικόν. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς σχολῆς Δημητσάνης, ἥτοι πρὸ τοῦ 1764, ἡ ἀπόμερος σταυροπηγιακὴ καὶ πατριαρχικὴ μονὴ τοῦ Φιλοσόφου εἶχεν ἀποβῆ μυστικὴ ἐστία παιδεύσεως τῶν ὑποδούλων ἑλληνοπαίδων. Ἡ πανελληνίως γνωστὴ καὶ σφριζομένη ἐπέκεινα τῆς Ἐπαναστάσεως παραδόσις, περὶ τῆς ἀκμῆς τῶν γραμμάτων ἐν Δημητσάνῃ, εἶναι ἀκριβὴς καὶ παλαιότερα τοῦ 1764. Ὅντως, ἄνδρες ἐκ Δημητσάνης, καταλαβόντες τὰ ἀνώτερα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ἀξιώματα, εἶχον ἀρχίσει ν' ἀναφαίνωνται πρὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Οὗτοι εἶναι βέβαιον ὅτι δὲν ἐξεπαιδεύθησαν ἐν Πελοποννήσῳ, τὴν μικρὰν ὅμως ἢ μεγάλην αὐτῶν παιδευσιν ὥφειλον εἰς τὴν μονὴν τῆς πατρίδος των, τὸ μυστικὸν φυτώριον τῆς μονῆς Φιλοσόφου.

Διὰ τῶν περιφήμων πυριτιδομύλων βραδύτερον καὶ τῶν δημοσίων φούρνων ἡ Δημητσάνα ἐτροφοδότησε τὸν ἔθνικόν Ἀγῶνα τοῦ 1821, καταστάσα τὸ ἐπίσημον ὅπλοστάσιον αὐτοῦ. Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἔθνους ἔθηκε καὶ τὴν περίφημον τῆς σχολῆς βιβλιοθήκην, πρὸς κατασκευὴν φυσιγγίων, ὅταν εἰς τὰς πυρετώδεις προετοιμασίας κατηναλώθη ὁ χρησιμοποιούμενος χάρτης καὶ αἱ ἔθνικαὶ ἀνάγκαι ἐπέβαλον τοῦτο.

Ὁ κοινωνικὸς βίος εἰς Δημητσάναν καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς δουλείας ὑπῆρξεν ἀνάλογος τῆς γενικωτέρας καταστάσεως τοῦ τόπου. Ὁ λαὸς ἡσχολεῖτο μὲ τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, ὠρισμένας ἐκεῖ ἀσκουμένας τέχνας, οἷα ἡ βυρσοδεψία, κεντητικὴ, βαρελοποιία, κηροπλαστικὴ, πυριτιδοποιία, κ.ἄ., τὸ ἐμπόριον, ὅπερ μάλιστα πολλοὶ ἐθεράπευσαν ἔξω τῆς Δημητσάνης λίαν ἐπιτυχῶς εἰς ἀκμάζοντα κέντρα τῆς Ἀνατολῆς, οἷα ἡ Σμύρνη, Κωνσταντινούπολις, μέχρι τῆς Ρωσικῆς Βεσσαραβίας κλπ., ἀλλὰ καὶ τὰ γράμματα. Ἐπιφανεῖς οἰκογένειαι, ὥς ἦσαν αἱ οἰκογένειαι Καρακάλλου, Λαμπάρδου κλπ., ἀνεδείχθησαν ἡγέτιδες ὀλοκλήρου τῆς περιφερείας, δι' ἐπιγαμίας δὲ πρὸς οἰκογενείας τῆς ἰσχυρᾶς Ἀκοβας προῆλθον οἱ περίφημοι Μοραγιάνηδες, οἷος ὁ Σύντυχος καὶ ὁ πολὺς μητροπολίτης Λακεδαιμονίας ἐθνομάρτυς Ἀνανίας. Ἀξίον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἐκ τῆς πολυμόχθου ἐργασίας αὐτῶν αἱ οἰκογένειαι τῆς Δημητσάνης καὶ ἐκ τῆς συνεχοῦς ἐνισχύσεως τῶν εἰς τὴν ξένην πλουτοῦντων μελῶν των, οὐχ ἥττον δὲ καὶ ἐκ τοῦ λιτοῦ βίου ὃν διῆγον, ἀπέκτων ἀξιολόγους περιουσίας, ἃς διέθετον συχνάκις ἐς ὀλοκλήρου ἢ ἐν μέρει, εἴτε εἰς ἐνίσχυσιν τῶν περὶ τὴν Δημητσάναν μονῶν, οἱ κώδικες τῶν ὁποίων γέμουσιν ἐνθυμήσεων τοιούτων, εἴτε εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἔργου τῆς σχολῆς τῆς πατρίδος των. Οἱ Δημητσανῖται ξειντευόμενοι καὶ ὑπὸ τῆς τύχης εὐνοούμενοι, οὐδέποτε ἐλησμόνησαν τὴν γενέτειραν αὐτῶν. Οἱ ἐξ

αὐτῶν εἰς τὰ πλεον ἀπομεμακρυσμένα σημεία τοῦ κόσμου ἐγκαταστάντες, ἀρχιερεῖς πρὸ πάντων, ἀπέβησαν εὐεργέται τῆς πατρίδος. Ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἴδρυσαν ἐν Δημητσάνῃ ναοὺς, ἄλλοι ἐχάρισαν τὰ ἀρχιερατικά των ἄμφια, ἄλλοι συνέτρεχον τὸ σχολεῖον καὶ τοὺς διδασκάλους καὶ ἄλλοι ποικιλοτρόπως ὑπεβοήθουν τὰς προσπαθείας τῶν δημογερόντων τοῦ τόπου, πότε διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ὕδατος π.χ., διότι ἡ κωμόπολις ὑπέφερεν ἀπὸ λειψυδρίαν, πότε διὰ τὴν κατασκευὴν μιᾶς γεφύρας, ἄλλοτε διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῶν ἐνοριακῶν ναῶν καὶ τὸν πλουτισμὸν των δι' εἰκόνων, βιβλίων ἀμφίων, κλπ.¹

Κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν ἡ Γορτυνία ἀπετέλει τὸ βιλαέτιον (torritorium ἐπὶ Ἑνετῶν) Καρυταίνης, κείμενον μεταξὺ τῶν βιλαετίων Καλαβρυτῶν, Γαστούνης, Φαναρίου, Λεονταρίου, Μυστρᾶ καὶ Τριπολιτζᾶς². Τότε καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, ἡ Δημητσάνα καὶ ἡ Καρύταινα θπῆρξαν αἱ σημαντικώτεραι κωμοπόλεις τῆς ἐπαρχίας. Τὸ βιλαέτιον τῆς Καρυταίνης εἶχεν ἔκτασιν μεγαλυτέραν τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας, διότι περιελάμβανε χωρία καὶ ἐκ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν, μεθ' ὧν συνορεύει, ἰδίᾳ ἐκ τῆς Μαντινείας ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν τ. δήμον Φαλάνθου³. Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, τέσσαρα μερικώτερα *σέμπια* ἔφερον τὰ ὀνόματα: *Βουνά* (τὸ ὄρεινόν μέρος, ἀπὸ τὰ περὶ τὴν Καρύταιναν, Στεμνίταν, Δημητσάναν, Βαλτεσινίκον, Βυτίαν, μέχρι Δαβιάς)· *Κάμποι* (ἀπὸ τὸν τ. δήμον Γόρτυνος πρὸς τὴν πεδιάδα Μεγαλοπόλεως)· *Λιοδώρα* (ἡ περὶ τοὺς ποταμοὺς Ἀλφειὸν καὶ Γορτύνιον χώρα, δηλ. χωρία τῶν τ. δήμων Βουφαγίων, Ἡραίας, Λαγκαδίων καὶ Τροπαίων)· καὶ *Πέρα Μεριά* (ἡ χώρα τῶν τ. δήμων Ἐλευσίνος, Θελπούσης, χωρία τῆς Ἀκοβας, Λαγκαδίων μέχρι Καλαβρυτῶν καὶ Ἠλείας παρὰ τὸν Ἐρύμανθον)⁴.

Γορτυνία ὀνομάσθη ἡ ἐπαρχία μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου, ὅποτε ἡ Δημητσάνα ὠρίσθη πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας⁵.

¹ Ἐνταῦθα δὲν σημειοῦμεν τὴν σχετικὴν περὶ πάντων τῶν θεμάτων τούτων βιβλιογραφίαν, ἀν καὶ αἱ πληροφορίες κατὰ τὸ πλεῖστον προέρχονται ἐξ ἀνεκδότων πηγῶν, κατωτέρω ὅμως, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἀπαιτεῖ, εἰς τὰ εἰδικώτερον ἐξεταζόμενα θέματα τεκμηριοῦμεν αὐτὰ διὰ τῆς γνωστῆς βιβλιογραφίας, ἢ ἀντλοῦμεν καὶ ἐξ ἄλλων παρασκευαζομένων πρὸς ἔκδοσιν συναφῶν μελετημάτων. Διὰ τὸ ὄνομα Δημητσάνα βλ. ἐπ' ἐσχάτων D. Georgakas, Beiträge zur Deutung als slavisch erklärter Ortsnamen, «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. XLI (1941), σελ. 362.

² Bory de Saint-Vincent, Expedition scientifique de Morée. Section de sciences physiques, τόμ. II, μέρ. Α', Géographique. Παρίσιος 1824, σελ. 75.

³ Μιχ. Β. Σακελλαρίου, Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν δευτέραν τουρκοκρατίαν (1715 - 1821), Ἀθῆναι 1939, σελ. 109.

⁴ E. Pouqueville, Voyages de la Grèce, τόμ. V (ἐκδ. β'), ἐν Παρίσιος 1827, σελ. 487. Τάκη Χ. Κανδηλώρου, Ἡ Γορτυνία, ἐν Πάτραις 1898, σελ. 258 κέξ.

⁵ Ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ὀνομασίαν τῶν δήμων μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν εἶναι τὸ

II

Ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον διεδόθη ἐνωρίτατα. Ἡ πρώτη ἐν τῇ χώρᾳ ἐκκλησία ιδρύθη εἰς Κόρινθον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Παύλου, ὅστις ἔθεσε καὶ τὰς βάσεις τῆς διοικητικῆς οργανώσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησιῶν, ἐπίκεντρον τῶν ὁποίων ἔκτοτε ἀπέβη ἡ Κόρινθος, ἀναδειχθεῖσα πρωτεύουσα ἰδίας ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅτε ἡ Ἑλλὰς διετελεῖ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία¹.

Εἰς Ἀρκαδίαν, παρὰ τὴν συντηρητικότητα τῶν κατοίκων, φαίνεται ὡσαύτως ὅτι ἐγκαίρως ἐγένετο δεκτὴ ἡ νέα θρησκεία, διότι ἤδη κατὰ τὴν Δ' ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμένην σύνοδον, κατὰ τὸ ἔτος 451, μετέχει ὁ ἐπίσκοπος Τεγέας Ὁφέλμος². Ἐνδιαφέρον κατάλοιπον παλαιοχριστιανικοῦ ἐν Τεγέᾳ ναοῦ τοῦ Δ' - Γ' αἰῶνος εἶναι ἡ ἐν τῷ μουσεῖῳ αὐτῆς ἐκ σφυρηλάτου σιδήρου θύρα, ἀνήκουσα πιθανῶς εἰς τὸ τέμπλον παλαιοχριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἴσως ἐκείνης εἰς ἣν μετεσκευάσθη ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς³. Βραδύτερον, μετὰ τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων ἀναστατώσεων ἐν Πελοποννήσῳ, λόγῳ τῶν ἀλλεπαλήλων βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, διεμορφώθησαν αἱ Ἐκκλησίαι τῆς χερσονήσου, ἐν αἷς διάφορον ἐκάστοτε θέσιν εἶχεν ἡ Ἀρκαδία, ἥτις ἰδίας ἐκκλησιαστικᾶς ἐπαρχίας ἐγνώρισε μᾶλλον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλευούσης.

Οὕτως ἀπαντᾷ ἐπισκοπὴ Ἀμυκλῶν, ἡ μετὰ τῆς πατριαρχικῆς ἑξαρχίας Τριπολιτῆς βραδύτερον ἐνωθεῖσα εἰς ἰδίαν μητρόπολιν⁴, εἰς ἣν ὑπήχθη καὶ ἡ πατριαρχικὴ ἑξαρχία Ἀκόβων, ἡ ἐπὶ βραχὺ ὥς ἐπισκοπὴ ὑπάρξασα⁵.

πληροφοριακὸν ἄρθρον τοῦ μακαρίτου σχολάρχου Ἱερωνύμου Βογιατσῆ, Περιήγησις ἀνὰ τὴν ἐπαρχίαν Γόρτυνος, «Βύρων», ἔτ. Α' (1874), σελ. 46 κέξ. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Περί τῆς ὀνομασίας τῶν δήμων τῆς ἐπαρχίας Γόρτυνος, Αὐτόθι, σελ. 360.

¹ Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σελ. 1-2.

² Περ. Γ. Ζερέντη, Ἡ μητρόπολις Ἀμυκλῶν καὶ Τριπολιτῆς καὶ αἱ ἐπισκοπαὶ Πίσσης, Ἐξερῶν καὶ Βελιγόστιδος, ἐν Ἀθήναις 1921, σελ. 3, ἐνθα (ὑποσ. 3) καὶ ἀρχαιοτέρα βιβλιογραφία. Gust Mender, Feuilles de Tégée, ἐν τῷ «Bulletin de correspondance Hellenique», τόμ. XXV (1901), σελ. 281. N. A. Bees, Note sur quelques inscriptions chrétiennes de Tégée, Αὐτόθι, τόμ. XXXI (1907), σελ. 378 κέξ. Τάσου Γριτσοπούλου, Ἡ μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς Ἀμυκλῶν ἐνωσις τῆς πατριαρχικῆς ἑξαρχίας Τριπολιτῆς, ἐν τοῖς «Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher», τόμ. XIV (1938), σελ. 350.

³ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, Παλαιοχριστιανικὴ θύρα Τεγέας, «Ἀρχεῖον Βυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος», τόμ. Α' (1935), σελ. 103-104.

⁴ Τάσου Γριτσοπούλου, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 352-353.

⁵ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἡ ἐν Γορτυνίᾳ ἐπισκοπὴ Ἀκόβων, ἐν Ἀθήναις 1947, σελ. 4 κέξ. (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Γορτυνιακοῦ Ἡμερολογίου 1947»).

Ἡ Μεγαλόπολις, ἂν δὲν συγγέται πρὸς τὴν Χριστιανούπολιν, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ὁποίας ὑπήγετο κατὰ καιροὺς καὶ μέρος τῆς Γορτυνίας, διετετέλεσεν ἀπὸ χρόνων πολὺ παλαιῶν ἔδρα ἰδίας ἐκκλησίας¹. Βραδύτερον ἀπαντᾷ ἐπισκοπὴ Βελιγόστιδος, ἣτις ταχέως ἐξέλιπεν, ἀναζήσασα μετ' οὐ πολὺ ὥς ἐπισκοπὴ Λεονταρίου καὶ τέλος Λυρραχίου².

Εἰς Κυνουρίαν, τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ὁποίας ἀνῆκεν εἰς Λακωνίαν καὶ ἄλλο τμῆμα εἰς Ναύπλιον, ἤκμασε παλαιὰ ἐπισκοπὴ Πίσσης³, ἣτις ταχέως ἐσχόλασεν, ἀντ' αὐτῆς δέ, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς χώρας ἀπὸ τοὺς Φράγκους, ἀπαντᾷ ἐπισκοπὴ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ, ἡ εἰς μητρόπολιν προαχθεῖσα καὶ μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπιζήσασα⁴.

III

Τὴν ἐκκλησιαστικὴν διαίρεσιν καὶ τὴν τάξιν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως πληροφοροῦμεθα διὰ τῶν εἰς διάφορα χειρόγραφα τοῦ μεσαίωνος—οὐχὶ τὰ πρωτόγραφα—περισωθέντων *τακτικῶν*. Καίτοι αἱ τοιαῦται ἀναγραφαὶ τῶν ἐπισκοπῶν (*Notitiae episcopatum*) εἶναι ἑλλιπεῖς, ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν δι' αὐτῶν τὴν ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος μέχρι τῆς ἀλώσεως καὶ πέραν αὐτῆς δικαιοδοσίαν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, τὰς μητροπόλεις μετὰ τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῶν καὶ τὰς αὐτοκεφάλους ἀρχιεπισκοπὰς⁵.

Μετὰ τὴν ἀλῶσιν ἡ πρώτη κατ' ἀρχαιότητα ἐκθεσις ἱεραρχικῆς τάξεως τῶν ἁγίων τοῦ θεοῦ ἐκκλησιῶν, τῶν ὑπαγομένων ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ

¹ Mich. Le Quien, *Oriens Christianus*, τόμ. II, Παρίσιοι 1740, σελ. 187 - 188.

² Περ. Γ. Ζερλέντη, *Ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 24 - 27.

³ Π. Γ. Ζερλέντης, *Ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 22 - 23.

⁴ Δημ. Χ. Δουκάκης, *Ἡ ἐπισκοπὴ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ*, «Θεολογία», τόμ. Α' (1923), σελ. 109 - 112. Καλ. Καλλοῦτση, *Κυνουριακί*, Ἀθῆναι 1930, σελ. 119 κξ. Ν. Α. Βees, *Beiträge zur kirchlichen Geographie Griechenlands im Mittelalter und in der neueren Zeit*, ἐν τῷ «*Oriens Christianus*», (νέα σειρὰ), τόμ. IV (1915), σελ. 274 κξ.

⁵ Μακρὰ εἶναι ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Οἱ Γουσταῦος Parthey καὶ Ἐρρίκος Gelzer ἠσχολήθησαν ἰδιαιτάτα ἐκ τῶν ξένων μὲ τὴν ἐκδοσιν διαφορῶν τακτικῶν, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ὁ Σπ. Λάμπρος καὶ ἄλλοι. Βλ. πρὸ πάντων περὶ τοῦ θέματος: Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, *Αἱ ἐπαρχίαι τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τοὺς μέσους χρόνους*, «Ἐπιστημονικὴ Ἑπετηρὶς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν», ἔτ. III' (1923), σελ. 215 κξ., ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Πρβλ. καὶ Γερσ. Κονιδάρε, *Αἱ μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ «τάξις» αὐτῶν*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1934.

πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, θεωρείται ἡ ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Μαλαξοῦ συντεταγμένη κατὰ τὸ ἔτος 1562 καὶ ἀπαντῶσα εἰς πλεῖστα ἀντίγραφα τοῦ γνωστοῦ νομοκάνονος αὐτοῦ. Τὴν ἐκθεσιν ταύτην οἱ ἀντιγραφεῖς μετέβαλλον ἐκάστοτε, ἀναλόγως τῶν γνωστοποιουμένων προβιβασμῶν καὶ ὑποβιβασμῶν καὶ λοιπῶν μεταβολῶν τῶν ἐκκλησιῶν, οὕτως ὥστε ἐκ τοῦ πλήθους τῶν διαρκῶς ἀνευρισκομένων ἀντιγράφων νὰ ἔχη προκύψει πλήρης μεταβολὴ τοῦ πρωτογράφου¹. Ἄλλαι ἐκθέσεις νεωτέρων χρόνων εἶναι ἔτι μᾶλλον ἀτελεῖς καὶ ἡμαρτημέναι².

Ἡ Δημητσάνα μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ι' αἰῶνος, ἀναφέρεται ὡς ἐνοριακὸν χωρίον τῆς ἐπισκοπῆς Λακεδαιμονίας, ἣτις ἐτέλει ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ὁποίας ὑπήγετο ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ θ' αἰῶνος τὸ ἡμῖς τῆς Πελοποννήσου, ἐνῶ τὸ ἕτερον ἡμῖς ἀνήκεν εἰς τὴν μητρόπολιν Κορίνθου. Εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου ἀπολυθὲν κατὰ τὸ ἔτος 966 σιγίλλιον περὶ τῆς σταυροπηγιακῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου ἀναφέρεται, ὅτι ὁ ἐκ Δημητσάνης Ἰωάννης Λαμπαδόπουλος - Φιλόσοφος: *ἀνῆγειρεν ἐκ βάθρων ἱερὰν μονὴν ἐν Πελοποννήσῳ, τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς μητροπόλεως Παλ. Πατρῶν, κατὰ τὴν ἐνορίαν τῆς ἐπισκοπῆς Λακεδαιμονίας, πλησίον χώρας Δημητζάνης...*³. Αὕτη εἶναι

¹ Ἡ ἀριτωτέρα ἐργασία, βάσει 17 ὄλων χειρογράφων, εἶναι ἡ τοῦ Gelzer, πρὸ αὐτοῦ δὲ ἡ τοῦ Ζαχαρία von Lingenthal, ἐκ νεωτέρων χρόνων χειρογράφων. Τὸ ὑπὸ Χρυσάνθου, πατριάρχου Ἱεροσολύμων, τοῦ Νοταρᾶ, συγγραφὲν Συνταγμάτων περὶ ὁφικίων, κληρικῶν καὶ ἀρχοντικίων τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγίας ἐκκλησίας, ἐξεδόθη πολλάκις. Ἀπὸ τὸ Συνταγμάτων προῆλθον καὶ ἄλλα χειρογραφα, ἐξ ὧν ἦλθον εἰς φῶς παρεμφερεῖς ἐκθέσεις ὑπὸ διαφόρων ἐκδοτῶν, π.χ. Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Σπ. Λάμπρου, Σωφρονίου Εὐστρατιάδου τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως, Omont, κλπ. Περὶ πάντων τούτων ἀκριβεστέραν βιβλιογραφίαν βλ. ὑπὸ Περ. Γ. Ζερλέρντη, Ἱστορικαὶ ἐρευναι περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης, τόμ. Α', ἐν Ἐρμουπόλει 1913, σελ. 9 - 10.

² Τοιαῦτα εἶναι ἡ τοῦ Θωμᾶ Smith, Παύλου Ricaut, Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως κλπ. Σημειοῦμεν ἐν τούτοις: Henri Omont, Liste des métropolitains et évêques Grecs du patriarcat de Constantinople vers 1725, ἐν τῇ «Revue de l'Orient Latin», τόμ. Α', 1893 (καὶ ἰδιαίτερος εἰς ἀνάτυπον). Σπ. Π. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν κωδίκων τῶν ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθηκῶν, πλὴν τῆς Ἑθνικῆς. Α' Κώδικες τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. Γ' (1906), σελ. 117 - 118 κλπ.

³ [Εὐθ. Καστόρχη], Περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ ἑλληνικῆς σχολῆς καὶ περὶ τῶν καθιδρυτῶν καὶ τῶν πρώτων αὐτῆς διδασκάλων, ἐν Ἀθήναις 1846, σελ. 51, στ. 46 - 49, πρβλ. καὶ στ. 62 - 63, 74 - 75. Τοῦ σιγιλλίου τούτου γράμματος ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις, βάσιν ἔχουσαι τὴν πρώτην, δι' ὃ καὶ ἐπανελάβον τὰ σφάλματα ἐκείνης. Νέαν ὁλως ἐκδοσιν θέλομεν περιλάβει μετὰ καὶ τῶν υπογραφῶν τῶν συνοδικῶν ἀρχιερέων καὶ ὑπομνήματος ἐν τῇ παρασκευαζομένῃ ἐκδόσει τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς Φιλοσόφου, ἐνθα θὰ συνεκδοθῶν καὶ τὰ λοιπὰ περὶ αὐτῆς συνοδικὰ πατριαρχικά γράμματα.

καὶ ἡ ἀρχαιότερα μνεία τῆς πόλεως Δημητσάνης, ἥτις ὑπὸ τὴν ἐνορίαν τῆς Λακεδαιμονίας παρέμεινε καὶ πέραν τῆς κατὰ τὸ τέλος τοῦ ια' αἰῶνος, ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ προαγωγῆς αὐτῆς εἰς μητρόπολιν. Μετὰ τῆς Δημητσάνης δὲ παρέμεινε καὶ ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ περιοχὴ τῆς Γορτυνίας, Μαντινείας καὶ Μεγαλοπόλεως, ἂν καὶ τμῆμα τῆς τελευταίας ταύτης ἐπαρχίας καὶ ἡ περὶ τὴν γορτυνιακὴν Καρύταιναν χώρα, ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ἢ ὀλίγον βραδύτερον, ὑπέκειντο τῇ μητροπόλει Χριστιανουπόλεως, ὥς ἐκ διαφόρων πηγῶν γνωρίζομεν.

Τὸ ἐκκλησιαστικὸν καθεστὼς τοῦτο φυσικὰ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους πολλάκις μετεβλήθη, ὥς πρὸς τὰς διαφόρους ἐνορίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας Λακεδαιμονίας, τὴν ἱστορίαν τῆς ὁποίας δὲν θὰ παρακολουθήσωμεν ἐνταῦθα. Ἡ Δημητσάνα ὥστόσον καὶ ἡ ἐγγὺς αὐτῆς περιοχὴ ἔξακολουθοῦν ἐπὶ μακρὸν καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν νὰ ἀποτελοῦν τμήματα τῆς ὁλοῦν ἀκμαζούσης καὶ λαμπρυνομένης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας. Οὕτως, ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ ἡρειπωμένου ἐκκλησιδίου τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ παρὰ τὴν γορτυνιακὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου, κατὰ τὰ μέσα τοῦ ιε' αἰῶνος, μνημονεύεται ὡς κυριάρχης ὁ μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Ματθαῖος¹.

Πότε ἡ Δημητσάνα ἐτιμήθη μὲ ἴδιον ἀρχιερατικὸν θρόνον δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, διότι παραδόξως εἰς οὐδεμίαν τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκθέσεων ἀναφέρεται. Ὁ Κανδηλῶρος γράφει ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ Δημητσάνης προήχθη εἰς ἀρχιεπισκοπὴν καὶ ὅτι μετὰ τῶν ἐπισκοπῶν Λεονταρίου καὶ Φαναρίου τῆς Ὀλυμπίας ὑπήγετο ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Χριστιανουπόλεως². Τοῦτο εἶναι ὅλως ἀνακριβές³, ὥς εἶδομεν, διότι χωρὶς μόνον τοῦ τ. δήμου Γόρτυνος κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ὑπήγοντο εἰς τὴν Χριστιανουπόλεως⁴. Παραδόξως καὶ ἡ μίαν μόλις ὥραν τῆς Δημητσάνης ἀπέχουσα καὶ στενότατα μετ' αὐτῆς συνδεομένη Στεμνίτσα⁵, χαρακτηρίζεται

¹ Ἐκδοσις τῆς σπουδαιότητος ταύτης ἐπιγραφῆς παρασκευάζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς μονῆς Προδρόμου. Μὴ ἰδὼν τὴν ἐπιγραφὴν, ἐθεώρησα πρὸ ἐτῶν ὀρθὴν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ μακαρίτου ἡγουμένου Καλλιστράτου Συναδινοῦ, καθ' ἣν Ματθαῖος ἦτο ἐπίσκοπος Ἀμυκλῶν. Βλ. Τάσον Γκριτσόπουλον, «Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher», τόμ. XIV (1938), σελ. 350.

² Τάκη Χ. Κανδηλῶρου, Ἡ Γορτυνία, ἐν Πάτραις 1898, σελ. 265.

³ Βλ. καὶ Εὐαγ. Σαβράμη, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Δημητσάνης, «Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν», τόμ. Θ' (1932), σελ. 219.

⁴ Εἰς ἐπιγραφὴν ναοῦ τῆς Καρυταίνης ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα μητροπολίτου Χριστιανουπόλεως ὡς κυριάρχου. Ἴσως ἐνεκα τούτου ἐθεωρήθη ἔδρα τῆς μητροπόλεως ταύτης ἡ Καρύταινα: Περ. Γ. Ζερλέντη, Αἱ μητροπόλεις Χριστιανουπόλεως, Ἀργους καὶ Ναυπλίας, ἐν Ἀθήναις 1922, σελ. 12-13.

⁵ Κατὰ τὸ ἔτος 1674 π.χ. ἐκ μέρους τῆς πολιτείας Δημητσάνης καὶ Στεμνίτσας συντάσσεται ὑποσχετικὸν ἐγγράφον, περὶ ἐτησίας συνδρομῆς ὑπὲρ τοῦ Παναγίου Τά-

Στεμνίτσα Χριστιανουπόλεως ἔν τινι ἀπὸ 5 Μαΐου 1590 γράμματι, δι' οὗ Στεμνιτσιώτης τις Καραϊωάννης, υἱὸς τοῦ Γεώργου καὶ τῆς Ἑλένης, ἀφιέρωσεν εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν μίαν ἄμπελον, κειμένην εἰς τόπον *Τζινάρη* τῆς ἐπαρχίας Νικομηδείας¹. Στεμνιτσιώτης νὰ εὗρεθῇ εἰς τόσον μακρινὴν ἐπαρχίαν εἶναι πολὺ φυσικὸν καὶ σύνηθες, διότι οἱ Στεμνιτσιῶται ἀνέκαθεν—καὶ μέχρι σήμερον—ἐξενιτεύοντο εἰς τόπους πολὺ μακρινούς, μετερχόμενοι διάφορα ἐπαγγέλματα, μάλιστα δὲ τοῦ μεταλλουργοῦ². Εἰς Νικομήδειαν εὗρεθεις ὁ Καραϊωάννης ἀπέκτησεν ἄμπελον, ἣν ἐπανελθὼν εἰς τὴν γενέτειραν αὐτοῦ καὶ μὴ δυνάμενος, ἴσως, ν' ἀξιοποιήσῃ προσέφερεν πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν, εἰς ψυχικὴν αὐτοῦ σωτηρίαν. Κατὰ τὸ ἔτος λοιπὸν 1590 θὰ ἐσχόλαζεν ἴσως ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης, ἥ καὶ δὲν εἶχεν εἰσέτι ἰδρυθῇ, ἡ δὲ Χριστιανούπολις, ἐγγύτερον τῆς Λακεδαιμονίας κειμένη διὰ τὴν Στεμνίτσαν, εἶχε κατορθώσει νὰ τὴν προσθέσῃ μεταξὺ τῶν ἐνοριακῶν χωρίων αὐτῆς.

Ὁ Δημητσανίτης ἱστορικὸς Μιχ. Οἰκονόμος· Καζῆς, ὁ καὶ πιστὸς γραμματεὺς τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη διατελέσας, γράφει ὅτι ἡ Δημητσάνα προήχθη εἰς ἀρχιεπισκοπὴν καὶ ὅτι «ἦτο τετιμημένη μὲ θρόνον ἀρχιεπισκόπου, ἐπὶ φήμῃ ἀρχιεπισκόπου *Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου*»³, ὅπερ σημαίνει ὅτι οἱ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετ' αὐτὴν λόγιοι τῆς Δημητσάνης δὲν ἐγνώριζον ἀξιολόγόν τινα περὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς πληροφορίαν. Ὁ Σπ. Λάμπρος, ἀκολουθῶν ὥς φαίνεται τὸν Φραντζῆν, καθ' ὃν ἡ ἐπισκοπὴ Δημητσάνης προήχθη εἰς ἀρχιεπισκοπὴν, προτάσει τοῦ πολλοῦ μητροπολίτου Λακεδαιμονίας Ἀνανίου, τοῦ ἐκ Δημητσάνης ἐθνομάρτυρος⁴, ἀποδέχεται ὅτι μεσοῦντος τοῦ ιη' αἰῶνος ἐτιμήθη ἡ Δημητσάνα εἰς ἀρχιεπισκοπὴν⁵. Ἀλλὰ

φου, ἀποκείμενον ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 622, 108 (φ. 246β) κώδικι τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίου τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Ἄθ. Παπαδόπουλον· Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Ε', ἐν Πετρούπολει 1915, σελ. 171.

¹ Δοσιθέου, πατριάρχου Ἱεροσολύμων, τοῦ Νοταρά, Νομικὴ συναγωγή, περὶληψὶς ὑπὸ Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Γ', ἐν Βενετίᾳ 1872, σελ. 549. Μ. Ι. Γεδεών, Χρονικὰ τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ τοῦ ναοῦ, ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτῷ, σελ. 74 (τὸ γράμμα σελ. 151). Πρβλ. Παράρτημα περιοδ. Ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, τόμ. Κ'· ΚΒ' (1892), σελ. 97.

² Γ. Α. Ἀνδριτσόπουλου, Ἱστορικαὶ σημειώσεις Στεμνίτσης [ἐν Ἀθήναις 1930], σελ. 68 κέξ., 75 κέξ.

³ Μιχ. Οἰκονόμου, Ἱστορικὰ τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ἡ ὁ ἱερὸς τῶν Ἑλλήνων ἀγών, ἐν Ἀθήναις 1873, σελ. 29, 867.

⁴ Ἀμβρ. Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1839, σελ. 6 ὑποσ. 1.

⁵ Σπ. Π. Λάμπρου, Ἡ πυρῖτις τῆς Δημητσάνης, ἐφημ. «Νεολόγος» Κωνσταντινουπόλεως· Ἀθηνῶν, 14 Δεκεμβρίου 1897. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Λόγοι καὶ ἄρθρα, ἐν Ἀθήναις 1902, σελ. 512.

πάντα ταῦτα ἐλέγχονται ὡς ἀνακριβῆ, στηριζόμενα εἰς τὰς κατὰ τὸν 17^ο αἰῶνα σχετικὰς μαρτυρίας, περὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης¹.

Μία πληροφορία ἐν τούτοις ἀσφαλὲς ὑπάρχει εἰς τὴν Νομικὴν Συναγωγὴν τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Λοσιθέου (φ. 304β), καθ' ἣν διὰ πρᾶξεως τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1620, ὠρίζετο ὅτι ἡ Δημητσάνα καὶ τὸ Ἀργυροκάστρον ἀνήκον εἰς τὴν μητρόπολιν Λακεδαιμονίας, ἡ δὲ πρᾶξις αὕτη τοῦ Λουκάρεως ἐπεκύρωσε προηγουμένην πρᾶξιν τοῦ πατριάρχου Ραφαὴλ Β' (1603-1607) τοῦ ἀπὸ Μηθύμνης². Ἐπομένως, ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης δὲν ἔχει τὴν ἀφετηρίαν αὐτῆς εἰς τὸ ἔτος 1620³, ἀλλ' εἰς χρόνους πολὺ παλαιότερους, ἀφοῦ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1603-1607 συντελεῖται ἡ πρώτη γνωστὴ συγχώνευσις μετὰ τῆς Λακεδαιμονίας, οἱ κατὰ καιροὺς μητροπολίται τῆς ὁποίας, συμφέρον ἔχοντες διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν ἀκεραίας, καὶ ἀκολούθως ἀκεραίων καὶ τῶν ἐπὶ ταύτης δικαιωμάτων των, ἐφρόντιζον πάντοτε, ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἰδρύσεως καὶ πολλάκις βραδύτερον, ἀντιδρῶντες εἰς τὰς ἐκάστοτε ἐνεργείας τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν χειραφέτησιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐκκλησίας, νὰ κρατοῦν ἐν ἰσχύϊ τὸ παλαιὸν καθεστῶς.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἰδρυσις τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν ἰσχυρῶν Δημητσανιτῶν τοῦ 17^ο αἰῶνος, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ καταστήσουν αὐτὴν ὅλως ἀνεξάρτητον, καὶ αὐτοκέφαλον ἀρχιεπισκοπὴν, τὴν ἀναφορὰν ἔχουσαν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ πατριαρχεῖον, οὐχὶ δὲ πατριαρχικὴν ἑξαρχίαν ἢ μίαν τῶν εἰς τὴν μητρόπολιν Λακεδαιμονίας ὑπαγομένων ἐπισκοπῶν⁴, δεδομένου ὅτι οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ μετὰ τῶν γνωστῶν ἐπισκοπῶν αὐτῆς, Ἀμυκλῶν, Βρεσθῆνης καὶ Καρυουπόλεως, ἐπισκοπὴ Δημητσάνης. Ἦτο δὲ δυνατόν νὰ ὑπάρχουν ἰσχυροὶ Δημητσανῖται κατὰ τὴν πρὸ τοῦ 1600 ἐποχὴν, διότι, πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐν Δημητσάνῃ περιφήμου σχολῆς (1764), πιθα-

¹ Βλ. π.χ. Δανιήλ ἱερομονάχου καὶ Γρηγορίου ἱεροδιακόνου τῶν Δημητριάων, Γεωγραφία νεωτερικὴ ἐρανισθεῖσα ἀπὸ διαφόρους συγγραφεῖς, τόμ. Α', ἐν Βιέννῃ 1791, σελ. 156. Πρβλ. Πολύκαρον Συνοδινὸν (μητροπολίτην πρῶην Μεσσηνίας, τὸν ἀπὸ Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως), «Θρησκευτικὴ καὶ Χριστιανικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια», τόμ. Β' (1937), σελ. 1240-1242.

² Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Γ', ἐν Βενετίᾳ 1872, σελ. 561. Μ. Ι. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, εἰδήσεις ἱστορικαί, βιογραφικαί περὶ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1885-1890, σελ. 551. Τοῦ αὐτοῦ, Κυρίλλος ὁ Λούκαρις, «Ἐπετ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδῶν», τόμ. Α' (1938), σελ. 327. Ε. Σαβράμης, «Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν», Θ' (1932), σελ. 220.

³ Ε. Σαβράμης, «Ἐνθ' ἄνωτ.», σελ. 217 κέξ.

⁴ Περὶ τῆς ὑπαρχούσης διαφορᾶς μεταξὺ ἀρχιεπισκόπου καὶ ἐπισκόπου, βλ. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Ὁ τίτλος τοῦ ἀρχιεπισκόπου, «Θεολογία», τόμ. ΙΓ' (1935), σελ. 289 κέξ. Πρβλ. καὶ «Θρησκευτικὴν καὶ Χριστιανικὴν Ἑγκυκλοπαίδειαν», τόμ. Β' (1937), σελ. 137-139.

νώτατα σχολείον ἑλληνικῶν γραμμάτων, μὲ μοναχοὺς διδασκάλους, ἐλειτούργει εἰς τὴν ἀπόμερον μονὴν τοῦ Φιλοσόφου¹, ἐξ ἧς προῆλθε μέγας ἀριθμὸς ἀρχιερέων², οἵτινες καθ' ἅπαν τὸ ἑλληνικὸν διασπαρέντες ὑπηρετήσαν τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἔθνος³. Τέκνον πνευματικὸν π.χ. τῆς μονῆς καὶ τῆς σχολῆς τοῦ Φιλοσόφου ὑπῆρξεν ὁ ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν Δημητσανιτῶν ἀρχιερέων σημειούμενος πατριάρχης Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος Δ' ὁ Καρκαῶς (1579 - 1608) καὶ ἄλλοι περὶ ὧν θέλομεν ἐπανέλθει κατωτέρω.

Ὅτι δὲ εἰς παλαιοτέρους χρόνους ἀνάγεται ἡ ἰδρυσις τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης καταφαίνεται καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων τῆς ἀνασυστάσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Παρθενίου Α' τοῦ γέροντος, τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως (7 Ἰουλίου 1639 - 8 Σεπτεμβρίου 1644), ὅτι «*ἡ ἐπαρχία Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν ἀρχιεπισκοπὴ μετὰ τῶν πέριξ αὐτῆς χωρίων*» καὶ ὅτι «*ἐφθασε παραλόγως ἐνωθῆναι τῇ ἐπαρχίᾳ Λακεδαιμονίας*»⁴.

Ἀρχιεπίσκοποι Δημητσάνης, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς ἴσως ἐχορημάτισαν οἱ ἀπλῶς καὶ κατ' ὄνομα μόνον, ἐλλείψει πληροφο-

¹ Εὐθ. Καστόρη, Περὶ τῆς πρὸ αἰώνων ὑπάρξεως ἑλληνικῆς σχολῆς ἐν τῇ κατὰ τὴν Δημητσάναν ἱερᾷ μονῇ τῇ ἐπικαλουμένῃ τοῦ Φιλοσόφου, «Εὐαγγελικὸς Κήρυξ», ἔτ. Θ' (1865), σελ. 123 κέξ. Ἱερωνύμου Βογιατσῆ, Περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ Βιβλιοθήκης, «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον», Εἰρηναίου Ἀσωπίου, ἔτ. Β' (1868), σελ. 75 - 79. Πρβλ. καὶ «Εὐαγγελικὸν Κήρυκα», ἔτ. Θ' (1865), σελ. 503 κέξ. Τρ. Εὐαγγελίδου, Ἡ παιδεία ἐπὶ τουρκοκρατίας, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1936, σελ. 293.

² Οἱ περὶ Δημητσάνης γράψαντες, ἐκ διαφόρων πηγῶν καὶ τῆς παραδόσεως ἀρνούμενοι, συνέταξαν μακρὸν κατάλογον ἀρχιερέων διαφόρων τόπων, προερχομένων ἐκ Δημητσάνης, τῶν σχολῶν αὐτῆς καὶ τῶν πέριξ. Ὁ κατάλογος οὗτος εἶναι λίαν ἐλλιπὴς καὶ ἔχει ἀνάγκην ἀναθεωρήσεως, συγκεντρουμένων περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἀρχιερέων βιογραφικῶν καὶ ἄλλων σχετικῶν στοιχείων, πρᾶγμα ὅμως ἀπαιτοῦν μακρὰν ἔρευναν. Τὸν σχετικὸν κατάλογον βλ. εἰς τὰ ἐξῆς ἔργα: [Ε. Καστόρη], Περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ ἑλλ. σχολῆς, σελ. 43 - 44. Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ τῆς πρὸ αἰώνων ὑπάρξεως ἑλλ. σχολῆς, "Εὐθ' ἄνωτ.", σελ. 128 - 130. Ἱερ. Βογιατσῆ, Περὶ τῆς παρὰ τῇ Δημητσάνῃ μονῆς τοῦ Φιλοσόφου καὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ ἑλλ. σχολῆς, «Εὐαγγελικὸς Κήρυξ», ἔτ. Η' (1864), σελ. 503 κέξ., πρβλ. περιοδ. «Βύρων», τόμ. Α' (1874), σελ. 180 κέξ., «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον», ἔτ. Β' (1868), σελ. 76 - 77. Τάκη Χ. Κανδηλώρου, Ἡ Δημητσάνα, ἐν Ἀθήναις 1897, σελ. 23 - 25. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Γορτυνία, σελ. 144 κέξ.

³ Τάκη Ταχτίκοῦ (=Τάσου Γριτσοπούλου), Ἡ Βιβλιοθήκη Δημητσάνης, ἐν Τριπόλει 1938, σελ. 1 κέξ.

⁴ Τὸ ἀπολυθὲν σιγίλλιον σφίζεται περιεκομμένον καὶ ἀπόκειται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 411 (σελ. 143) χειρόγραφον κώδικα τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, ἐκδοθὲν ὑπὸ Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Δ', ἐν Περτρούλει 1899, σελ. 376 - 377.

ριῶν, μνημονευόμενοι εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐκ Δημητσάνης ἀρχιερέων α') ὁ Δημητσάνης Ἀνθιμος ἐκ Δημητσάνης¹, β') ὁ Δημητσάνης Γεράσιμος Ἀνδρόνικος, Δημητσανίτης καὶ αὐτός², γ') ὁ πρόφην Δημητσάνης Ἀθανάσιος³ καὶ δ') ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθανάσιος Κοντογιάννης⁴.

Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ ἔφερε τὸν τίτλον *Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου*, ἐκ τοῦ παρὰ τὰ Μαγούλιανα ἡρειπωμένου μεσαιωνικοῦ κάστρου⁵, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι περιελάμβανεν εὐρύτεραν γεωγραφικὴν ἑκτασιν τῆς θέσεώς του, διότι εἰς παλαιὰν σφραγίδα τῆς παρὰ τὴν Βυτίναν μονῆς Κερνίτης ἀνεγινώσκετο χάραγμα: Η ΚΟΙΜΗΣΙΣ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ ΔΕΠΡΙΩΝ, πιθανῶς τοῦ ιγ' ἢ ιδ' αἰῶνος⁶. Τὰ ὄρια τῆς δικαιοδοσίας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἦσαν τὰ ἑξῆς: Περιοχὴ τῶν πρ. δήμων, Δημητσάνης, Βουφαγίων, Ἡραίας, Γόρτυνος (ἐν μέρει), Τρικολώνων, Φαλάνθου, Βυτίνης, Νυμφασίας, Κλείτορος, Μυλάοντος. Κατὰ τὴν γενομένην ἀνασύστασιν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, κατὰ τὸ ἔτος 1718 εἰς τὸ πρὸς τοῦτο ἀπολυθὲν γράμμα τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου Γ' τοῦ ἀπὸ Καισαρίας ὑπάρχει κατάλογος τῶν ἐνοριακῶν χωρίων τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ὁ ὁποῖος ὅμως εἶναι ὁπωσδήποτε ἑλλιπής. Ἰδοὺ τὰ ὀνομαστὶ μνημονευόμενα χωρία: Στεμνίτσα⁷, Καρνέσι⁸, Βαλτεσινίκος⁹, Ρά-

¹ Βογιατσῆς, «Βύρων», Α', σελ. 183, 12ος. «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον», Β', σελ. 79. Κανδηλώρος, Δημητσάνα, σελ. 25, 43ος. Γορτυνία, σελ. 151, 37ος.

² [Καστόρχης], Περί τῆς ἐν Δημητσάνῃ ἑλλην. σχολῆς, σελ. 43, 11ος. Κανδηλώρος, Δημητσάνα, σελ. 25, 54ος. Γορτυνία, σελ. 152, 52ος.

³ Κῶδ. μονῆς Φιλοσόφου, φ. 130α. Ε. Καστόρχης, «Εὐαγγέλ. Κήρυξ», Θ', σελ. 128, 5ος. Κανδηλώρος, Δημητσάνα, σελ. 24, 9ος. Γορτυνία, σελ. 150, 3ος. Βογιατσῆς, «Εὐαγγέλ. Κήρυξ», Η', σελ. 508.

⁴ Τάσου Ἀθ. Γριτσόπουλου, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴ Παναγίας τῆς Αἰμυαλοῦς, ἐν Ἀθήναις 1917, σελ. 12, 14, 33-34.

⁵ Ἀναφέρεται πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ' αἰ. μεταξὺ τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν Ἑνετικῶν κήσεων. Annali Veneti di Stefano Magno, ἐν Charl. Hopf, Chroniques Gréco-Romanes, Βερολίνον 1873, σελ. 251.

⁶ Π. Παπαζαφειροπούλου, Μεθυδριάς, ἐν Ἀθήναις 1883, σελ. 99. N. A. Bees, Beiträge zur Kirchlichen Geographie Griechenlands im Mittelalter und in der neueren Zeit, ἐν τῷ «Oriens Christianus» (νέα σειρὰ), τόμ. IV (1914), σελ. 271. Παρεμφερῇ τίτλῳ φέρει καὶ ἡ μητρόπολις Δρυϊνουπόλεως καὶ Ἀργυροκάστρου, ἐκ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ βεβαίως Ἀργυροκάστρου.

⁷ Σήμερον καλεῖται Ὑψους, κακῶς μετονομασθεῖσα. Περί τῆς κώμης ἔχομεν μικρὸν μελέτημα: Γ. Α. Ἀνδριτσόπουλου, Ἱστορικαὶ σημειώσεις Στεμνίτης [ἐν Ἀθήναις 1930] καὶ παλαιότερον: Ἀθ. Παπαχριστοπούλου, Τρικλωνικά, ἐν Ἀθήναις 1889. Τὸ ὄνομα τῆς κώμης θεωρεῖται σλαβικόν (=τόπος ἀπὸ λάπαθα). Max Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Βερολίνον 1941, σελ. 158, 79.

⁸ Χωρίον ἐν τῷ τ. δήμῳ Κλείτορος, ἤδη μετονομασθὲν Πράσινον.

⁹ Ἡ μεγαλύτερᾳ κώμῃ τοῦ δήμου ἢ καὶ πρωτεύουσα αὐτοῦ. Περί τοῦ χωρίου καὶ τῶν παρ' αὐτὸ ἱστορικῶν μονῶν βλ. Τάσον Ἀθ. Γριτσόπουλον, «Γορ-

δου¹, Ἀρτοζίνος², Δραΐνα³, Ἀρβιτζα⁴, Κερπινή⁵, Γλόγοβα⁶ Τοπόριστα⁷, Καμενίτσα⁸, Λάστα⁹, Γλανιτσιά¹⁰, Βυτίνα¹¹, Πύργος¹², Ἑπτὰ Ψω-

τυνιακὸν Ἑμερολόγιον», τευχ. Δ' (1948), σελ. 17 κέξ., καὶ τευχ. Ε' (1950), σελ. 23 κέξ. Βλ. Μ. Vasmer, Ἑνθ' ἄνωτ., σελ. 150, 2, διὰ τὴν ἐτυμολογίαν.

¹ Χωρίον ὁρεῖνόν τοῦ τ. δήμου Δημητσάνης· οἱ κάτοικοι αὐτοῦ, Ραδαῖοι, τοὺς θερινοὺς μόνον μῆνας παραμένουν ἐκεῖ, τοὺς δὲ χειμερινοὺς διαχειμάζουν εἰς χωρία τῆς Μεσσηνίας, διότι κτηνοτρόφοι κατὰ τὸ πλεῖστον ὄντες, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συντηρήσουν τὸ ποίμνιόν των πλησίον τοῦ ἐλατοβρυθοῦς χωρίου των. Βλ. Μ. Vasmer, Ἑνθ' ἄνωτ., σελ. 157 - 158, 74.

² Τὸ χωρίον τοῦτο δὲν κατοικεῖται σήμερον· ἐπιστεύθη ὅτι προῆλθεν ἡ ὀνομασία του ἐκ τοῦ: ἄρτος Ζηνὸς κατὰ ἐτυμολογίας τινὰς ἀστείας: Βλ. Ν. Α. Βέη, Ἀρκαδικὰ χωρικά περιπαίγματα, «Ἀρμονία», τόμ. Γ' (1902), σελ. 92. Τὸ τοπωνύμιον σήμερον ἀκούεται παρὰ τὴν Δημητσάναν, ἀποδοθὲν εἰς τὴν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ζατούνης ῥάχιν. Περί τοῦ παλαιοῦ χωρίου οὐδὲ παράδοσίς τις σφύζεται.

³ Δραΐνα εἶναι σήμερον ἅπλῃ τοπωνυμία εἰς ὕψωμά τι ὑπεράνω τῶν Λαγκαδίων καὶ συνοικία ἐντὸς τῆς κομοπόλεως, πιστεύεται μάλιστα ὅτι οἱ περὶ τὴν Δραΐναν Τοῦρκοι ὑπῆρξαν οἱ ἀπηνέστεροι διώκται τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Δραΐνα καὶ κατὰ παρετυμολογίαν Ὑδραΐνα ὀνομασθεῖσα, κατφεῖτο πρὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Βλ. Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴ Παναγίας τῆς Αἰμυαλοῦς, σελ. 9.

⁴ Ἀρβιτζα, δὲν κατοικεῖται σήμερον, εἰς τὴν περὶ τὰ Λαγκαδία χώραν ὅμως δέον νὰ ἔκειτο.

⁵ Ἡ σημερινὴ Μονάστρα τοῦ τ. δήμου Κλείτορος. Ποίαν σχέσιν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη πρὸς τὴν ὁμώνυμον Κερπινὴν τῶν Καλαβρυτῶν, πρὸς τὸ παρὸν ἀγνοῶ.

⁶ Γλόγοβα, μὲ σλαβικὴν τὴν κατάληξιν, ἥδη Δρακοβούνι ἐν τῷ τ. δήμῳ Κλείτορος. Ἡ λ. σλαβικὴ (τόπος μὲ λευκακάνθας=ἀργιουμουσμουλιές). Μ. Vasmer, Ἑνθ' ἄνωτ., σελ. 152, 20.

⁷ Ἡ Τοπόριστα μετωνομάσθη νῦν Θεόκτιστον καὶ ἀπέχει ὀλίγας ὥρας ἀπὸ τὸ Βαλτεσινίκον τοῦ αὐτοῦ δήμου Κλείτορος, εἶναι σλαβικὴ λ. σημαίνουσα πέλεκυς. Μ. Vasmer, Ἑνθ' ἄνωτ., σελ. 159, 84.

⁸ Ἡ Καμενίτσα κεῖται ἐπὶ λοφίσκου, ἄνωθεν τοῦ ποταμοῦ Μυλάοντος, παρὰ τὴν Βυτίναν τοῦ τ. δήμου Νυμφασίας, σημαίνει δὲ τόπος πετρώδης. Μ. Vasmer, Ἑνθ' ἄνωτ., σελ. 151, 37.

⁹ Ἡ ἄλλοτε πολυάνθρωπος Λάστα τοῦ τ. δήμου Μυλάοντος εἶναι σήμερον μικρὸν χωρίον. Περί αὐτοῦ ἔχομεν τὴν γνωστὴν ὀγκώδη ἐκδοσιν τοῦ μακαρίτου διδασκάλου Ν. Ι. Λάσκαρη, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖά της, ἡ Λάστας πανόραμα, ἐν Πύργῳ καὶ Ἀμαλιάδι 1902 - 1936, περιέχουσιν συλλογὴν γλωσσικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ὕλικου.

¹⁰ Γ'λανιτσιά, ἡ σήμερον Μυδαλιὰ καλουμένη, ἐν τῷ τ. δήμῳ Κλείτορος. Παρὰ τοῦ λαοῦ γλανιτσιὰ καλεῖται τὸ φυτὸν φιλυρέα ἡ μεσαῖα. Ἡ λ. σλαβικὴ σημαίνει μονοπάτι. Μ. Vasmer, Ἑνθ' ἄνωτ., σελ. 152, 19.

¹¹ Βυτίνα εἶναι ἡ γνωστὴ τουριστικὴ καὶ ὡραία Γορτυνιακὴ κομόπολις, περὶ τῆς ὁποίας, πλὴν τῶν παλαιῶν μονογραφιῶν τοῦ μακαρίτου ἱερέως Π. Παπαζαφειροπούλου, προσετέθη ἐπ' ἐσχάτων καὶ νέον μελέτημα: Τρ. Σ. Ξηροῦ, Ἡ Βυτίνα καὶ οἱ ἥρωές της, ἐν Ἀθήναις 1940. Διὰ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως βλ. D. Georgakas, Griechische Ortsnamen, «Byzantinische Zeitschrift», XLII (1942), σελ. 78.

¹² Πύργος εἶναι τὸ σημερινὸν Πυργάκι, ἐγγὺς τῆς Βυτίνης καὶ τῆς παλαιᾶς μο-

μία¹, Ἀρκουδόρρεμα², Ξοβίτζι³, Πιάνα, Ἀλωνίστενα⁴, Ροϊνόν⁵, Ταβία⁶, Συλίμνα⁷, Λυκούρεσι⁸, Κερνίτζα⁹, Ζάτουνα¹⁰.

Ὁ κατάλογος εἶναι ἑλλιπής. Μνημονεύεται π.χ. τὸ Βαλτεσινίκον καὶ τὰ ἄλλα χωρία τοῦ τ. δήμου Κλείτορος, καὶ δὲν μνημονεύεται τὸ ὁπωσδήποτε κατοικούμενον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν χωρίον Μαγούλιανα¹¹, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ Ζυγοβίσι¹², ἐνῶ μνημονεύεται τὸ χωρίον Ράδου, κλπ.

νῆς τῶν ἁγίων Θεοδώρων. Π. Παπαζαφειροπούλου, Μεθυδριάς, σελ. 85 κέξ.

¹ Τὰ Ἐπτά Ψωμία δὲν κατοικοῦνται σήμερον, ἀπέμεινεν ὁμως τὸ τοπωνύμιον εἰς τινα πηγὴν ὕδατος παρὰ τὴν Βυτίαν. Βλ. Π. Παπαζαφειροπούλου, Ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 87 κέξ.

² Ἀρκουδόρρεμα εἶναι τὸ χωρίον τοῦ περιβολίου Κολοκοτρώνη, κείμενον ἐν τῷ τ. δήμῳ Φαλάνθου, μὴ κατοικούμενον σήμερον.

³ Πρόκειται διὰ τὸ κατὰ τὸν τ. δήμον Φαλάνθου τῆς Μαντινείας *Χρυσοβίτσι(ον)*. Ἀξίον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι σημειοῦται ἐνταῦθα ὁ καὶ μέχρι σήμερον γνωστός λαϊκὸς τύπος Ξοβίτζι. Περὶ τῆς λ. βλ. Μ. Vasmer, Ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 159, 94.

⁴ Ἀλωνίστενα εἶναι ἡ γνωστὴ παρὰ τὰς βορ. προσβάσεις τοῦ ὄρους Φαλάνθου κεκμένη κώμη, ἥτις μετὰ τῆς παρακειμένης Πιάνας ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρκησίας ἀγῶνα ποικιλοτρόπως ὑπὸ τῶν ἀγωνιστῶν, μάλιστα δὲ ὡς κέντρα ἀνεφοδιασμοῦ τῶν ἐπαναστατικῶν στρατευμάτων.

⁵ Ροϊνόν εἶναι τὸ γνωστὸν μαντινειακὸν χωρίον, πλησίον τῶν προηγουμένων.

⁶ Ταβία, ἡ σημερινὴ Δαβιά, ἄλλως κατὰ πληθυντικὸν οἱ Δαβιές, ὑπῆρξεν ὄχυρά καὶ καλλιτεχνικὴ μεσαιωνικὴ πόλις, ἣτις ἐξέπεσε· βλ. ἱκανὰ περὶ αὐτῆς: Νίκου Α. Βέη, Ἡ Τρίπολις πρὸ τοῦ 15' αἰῶνος, ἐν Ἀθήναις 1907, σελ. 15 (ἀνατύπωσις μετὰ προσθηκῶν ἐκ τοῦ ἰθ' τόμου τῆς «Ἀθηνᾶς»).

⁷ Συλίμνα, ἐν τῷ τ. δήμῳ Φαλάνθου τῆς Μαντινείας. Βλ. Μ. Vasmer, Ἔνθ' ἄνωτ., 158, 82.

⁸ Λυκούρεσι ἐν τῷ τ. δήμῳ Ἡραίας, πλησίον χωρίου Σέρβου, μὴ μνημονευόμενον.

⁹ Ἀξίον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι κατοικεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ μετὰ ταῦτα παρακμάσασα μεσαιωνικὴ πόλις Κερνίτσα, περὶ ἧς βλ. Π. Παπαζαφειροπούλου, Ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 76 κέξ.

¹⁰ Ζάτουνα, ἡ δροσερὰ καὶ ἐργατικὴ πρωτεύουσα τοῦ τ. δήμου Βουφαγίων. Βλ. Τ. Γκριτσοπούλου, Ἀράχοβα ἡ γορτυνιακὴ καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς δημῶδες ἄσμα τοῦ κλέφτου Δήμου, ἐν Ἀθήναις 1948, σελ. 14, ὑποσ. 3.

¹¹ Τὰ Μαγούλιανα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συνωκίσθησαν ἐξ ἐλληνικῶν ἢ ἐξηλληνισμένων πληθυσμῶν κατὰ τὴν καθόδον τῶν Ἀλβανῶν τοῦ 15' αἰῶνος, ἂν καὶ τὸ ὄνομα φαίνεται ὑπὸ Βλάχων κληροδοτηθὲν εἰς τὸν ἐν ἀρχῇ συνωκισμόν Μαγούλιανα τῆς Κορφοξυλιάς, ἥτις ὑπῆρξεν ἀρχικῶς πόλις καὶ ἡρημώθη βραδύτερον. Βλ. Ν. Α. Βέη, Ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 14. Κατὰ τὸν Vasmer (Ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 155, 52) ἡ λ. σημαίνει κάτοικος λόφου, σλαβικὴ οὐσα.

¹² Ἐπίσης καὶ τὸ Ζυγοβίσι(ον) συνωκίσθη πρὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 12' αἰῶνος. Ἔχομεν περὶ αὐτοῦ σύντομον πονημάτιον: Κ. Χ. Σταυροπούλου, Ἱστορία Ζυγοβιστίου, ἐν Ἀθήναις 1905. Κατὰ τὸν Vasmer (Ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 153, 31), τὸ ὄνομα προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγαρικὸν Zegoviste=τόπος καημένος. Πρβλ. Δ. Γεωργατζάν, «Ἀθηνᾶ», ΜΗ' 66.

IV

Ἀνωτέρω ἐσημειώθη ὅτι ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος ἐπέδειξαν ἰσχυροὶ Δημητσανῖται πρὸ τοῦ ιζ' αἰῶνος, ἐμνημονεύθη δὲ ἰδιαιτέρως τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Σωφρονίου Δ' τοῦ Καρκαλᾶ (1579-1608)¹. Ὁ πατριάρχης οὗτος κατὰ Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1609 ἀπέστειλε πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Δημητσάνης ἐπιστολήν, δι' ἧς τοῦ ἀναγγέλλει τὴν ἀποστολὴν ἀρχιερατικῶν ἀμφίων καὶ τοῦ παρέχει ὁδηγίας περὶ τῆς χρήσεως καὶ διαφυλάξεως αὐτῶν. Ἡ ἀξιόλογος αὕτη ἐπιστολή, ἐπὶ περγαμηνῇ γεγραμμένη, φυλάσσεται παρὰ τῇ δημοσίᾳ Βιβλιοθήκῃ τῆς σχολῆς Δημητσάνης, κτῆμα πολύτιμον τοῦ ἐπ' ἐσχάτων ἰδρυθέντος τοπικοῦ ἱστορικοῦ Ἀρχείου. Ἐντεῦθεν διδασκόμεθα ὅτι ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης πρὸ τοῦ 1608 εἶχεν ἀνακτήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς. Ἀλλὰ πλὴν αὐτοῦ, ἡ ἐπιστολὴ παρουσιάζει γενικώτερον ἐνδιαφέρον. Ἴδου αὕτη²:

† Σωφρόνι(ος) ἑλέω θ(εο)ῦ πατριάρχ(ης) τ(ῆς) ἀγί(ας) πό(λεως) Ἱ(ε-
ροσα)λῆμ καὶ πά(σης) Παλαιστί(νης).

ἐν ἀγίῳ πν(εύματι) ἀδελφὲ κ(αὶ) σὺλιτου(ρ)γέ³.

† Θεοφιλέστατε ἀρχιεπίσκοπε Διμητζάν(ης), ὁ νῦν ἡ κ(αὶ) ὁ μέλλων
5 ἐξ' ἰν ἐνταυθῶθεν ὑμῖν, σὺν τοῖς εὐλανεσάτοις ἱεροῖς κ(αὶ) ἡμιωτάτοις καὶ
εὐγενεσάτοις ἀρχωντες ἡ κ(αὶ) κληρικοῖς τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς σὺν τοῖς
ἱεροδιακό(νοις), καὶ τοῦ λοιποῦ λαοῦ ἡμ(ῶν) τοῦ χριζονύμου, χάρις εἴη
ὑμῖν, | εἰρήνη κ(αὶ) εὐλογία πάντοτε ὑμῖν, σὺν γυναιξὶν κ(αὶ) τέκνοις παρὰ
θ(εο)ῦ σ(ωτῆ)ρ(ος) ἡμῶν Ἰ(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ, καὶ | παρὰ τῆς ἡμ(ῶν) με-
10 τριότη(τος) εὐχομαι τῷ θ(ε)ῷ ἵνα φυλάττειν ὑμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνίερου (sic)

¹ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Ἀλεξανδρείᾳ 1910, σελ. 481 κέξ.

² Ὁ Κανδελῶρος, Ἡ Γορτυνία, σελ. 145, ὑποσ. 18, λέγει ὅτι ὁ Ἱερ. Βογιατσῆς, ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» τοῦ 1893 ἐδημοσίευσεν δόκιλον τὴν πατρ. ἐπιστολήν, ὑπὸ δὲ τοῦ Ν. Α. Βέη, Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὸ «Plan eines Corpus das Griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit», ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. XV (1906), σελ. 475, σημειοῖ μετ' ἀμφιβολίας ὅτι τὸ γράμμα ἐξεδόθη ὑπὸ Ἱερ. Βογιατσῆ, ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» τῆς 17 Ἰουνίου 1893. Αἱ παρατομπαὶ εἶναι ὥσπερ ἐσφαλμέναι. Τὸ ἀνωτέρω ἐκδιδόμενον γράμμα ἔχει διαστάσεις 0,445×0,385 μ. καὶ διατηρεῖται καλῶς. Ἐτηρήσαμεν τὴν ὁρθογραφίαν τοῦ κειμένου, χωρίσαντες τοὺς στίχους ἀλλήλων διὰ καθέστη γραμμῶν καὶ ἐντὸς παρενθέσεων ἀναπτύξαντες τὰς συντομογραφίας. Τὰ ἀρχικά τῶν κυρίων ὀνομάτων γράμματα καὶ τὰ μετὰ τὰς τελείας στιγμὰς ἐθέσαμεν κεφαλαία.

³ Ἡ φράσις: ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀδελφέ, καὶ συλλειτουργέ, εἶναι ἰδιόχειρος τοῦ Σωφρονίου, ὡς καὶ ἡ ὑστερόγραφος μετὰ τὴν ὑπογραφήν προσθήκη.

συναντίματος· γινώσκεται ὑμεῖς ὅπως ζέλω ἱερᾷ ἀρχιερατικᾷ ἡγουν ἕνα
 σάκκον¹ χρυσόν, στηχάρι καμπουχᾷ², πετραχίλη τοῦ μακάνου³ χρυσῶ, πι-
 μάνηκα τοῦ μακάνου χρυσᾷ, πονγουνάτιον⁴ χρυσόν | ὁμόφωρον, πατερήτζυ,
 15 το κεφάλην κ(αὶ) ἡ κόμοι ἀργυροῖ, τρικερι⁵, ἀργυρῶ, ς(αν)ρὸς ἀργυρὸς,
 κ(αὶ) μαντίον⁶, ἡγουν ὅλα τοῦ ἀρχιερέως σοσᾶ, | κ(αὶ) τὰ προσηλόνω εἰς
 τὴν ἐπισκοπῇ, διὰ ψυχὴν⁷ σ(ωτη)ρί(αν) τῶν γονέων ἡμῶν, κ(αὶ) τ(ῶν)
 τέκν(ων) αὐτῶν οὗ τὰ | ὀνόματα, Κωνσταντίνου ἱερέ(ως), Ἐλένης πρεσβη-
 20 Σταματίου ἱερέ(ως), Θεοδώρου πρεσβητέρας, Νικολάου ἱερέως· Μηλίτζας
 πρεσβητέρας κ(αὶ) ι(ῶν) τέκν(ων) | αὐτῶν κ(αὶ) ἥτις ἀρχιεπίσκοπος εὐρί-
 σκετ(αι) ναλλειτουργῇ μετὰ ταῦτα, κ(αὶ) μηδεὶς ἀπόξενόσι αὐτὰ | οὐδὲ ἔξω εἰς
 τὰ χωρία νὰ εὐγένου⁸ παράμην⁹ ἐν Διμητζίανα, τῆς ἐπισκοπῆς, ἥδὲ κ(αὶ)

¹ Σάκκος, ἀρχιερατικὸν ἔνδυμα λειτουργικῶς ἀντίστοιχον πρὸς τὸ φελόνιον τῶν ἱερέων. Ἀρχικῶς ἦτο ἐν χρήσει τῶν αὐτοκρατόρων, παραχωρηθὲν δὲ πρὸς τὸν οἰκου-
 μενικὸν πατριάρχην ἐχρησιμοποιεῖτο τρεῖς μόνον τοῦ ἔτους. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνι-
 κος ὁ γέρων παρεχώρησε τὸ προνόμιον καὶ πρὸς τὸν μητροπολίτην Μονεμβασίας,
 ὥστε εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐγενικεύθη ἡ χρῆσις τοῦ σάκκου μετὰ τῶν ἀρ-
 χιερέων ἀδιακρίτως. Ὁ ἀποστελλόμενος ὑπὸ τοῦ Σωφρονίου ἦτο χρυσοῦφαντος καὶ
 πολυτελής.

² Καμουχᾶς, ἐκ τοῦ τουρκικοῦ *κεμχᾶ*, εἶναι εἶδος μεταξωτοῦ ὑφάσματος μεγά-
 λης ἀξίας, δι' οὗ κατεσκευάζοντο τὰ ἀρχιερατικὰ ἄμφια. Ἡ τέχνη τῆς ὑφάνσεως
 τοῦ καμουχᾶ, εἰσαχθεῖσα ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ἐθεωρεῖτο δύσκολος παρὰ τῷ λαῷ,
 δι' ὃ καὶ εἰς δημόδι ἔσματα διαλαλεῖται ὡς προσὸν τῶν γυναικῶν ἀξιοσημείωτον.
 Βλ. τὰ σημειωθέντα ὑπὸ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Μητρόπολις καὶ μη-
 τροπολίται Λακεδαιμονίας κατὰ τὴν ἐνετοκρατίαν, Θεοδώρητος Κριτής, ὁ ἐκ Δημη-
 τσάνης, ἐν Ἀθήναις 1949, σελ. 10-11 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας», τόμ. Κ', 1949),
 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ποντισμένος ἀργαλειός, «Αἰξωνή», ἔτ. Α' (1950-1951), σελ. 69-70.

³ Μάγγανον εἶναι στρόφαλος μηχανήματος, δι' οὗ κλώθονται καὶ καλαμίζονται
 τὰ νήματα, ἡ ἀπλοῦν μηχανήμα δι' οὗ ἀναπνίζεται ἡ μέταξα ἀπὸ τὰ βομβύκια.
 Ἐνταῦθα ἡ φράσις δηλοῖ τὸ μετὰ τὸν ὕφασμα, ἐπιμελῶς κατεσκευασμένον ἐκ ζωι-
 κῆς μετὰξης.

⁴ Ἐπιγονάτιον καὶ ὕπογονάτιον, περὶ οὗ βλ. Κ. Καλλινίκου, Ὁ χρῆσις
 καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1921, σελ. 614 κἑξ.

⁵ Τρίκερι, τὸ τρία κεριὰ φέρον μετάλλινον κηροπήγιον, ὅπερ μετὰ καὶ τοῦ
 ὁμοίου δύο κηρίων κηροπηγίου (δίκερι) ἀποτελεῖ τὸ γνωστὸν ξεῦγος τῶν ἀρχιερατι-
 κῶν κηροπηγίων. Ἄξιον παρατηρήσεως ὁ δημῶδης τύπος τρίκερι.

⁶ Πρὸκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ λειτουργικοῦ βιβλίου, τοῦ περιέχοντος τὰς λει-
 τουργίας Μ. Βασιλείου, Χρυσοστόμου, προηγουμένων κλπ. Ἐκ παραδρομῆς ἐγράφη
 ἐνταῦθα ὅτι περιέχει καὶ Γρηγορίου, διότι τοιαύτη δὲν ὑπάρχει.

⁷ Μανθύας, ὁ γνωστὸς ποδήρης καὶ διὰ ποταμῶν κεκοσμημένος ἐπενδύτης.

⁸ Γρ. ψυχικήν.

⁹ Νὰ ἐξάγωνται.

¹⁰ Ἴσως : παρὰ μόνον.

τις ὑπερίσθη αὐτὰ | ἔστω ἀφορισμένος· κ(αί) τὴν ἀρὰν τῶν, τη, θεοφόρων
 25 π(ατέ)ρων ἡμῶν, κ(αί) νὰ ἐξουσιάζονται ὑπὸ τῶν | χειρῶν Νικολάου ἱερέ-
 (ως) κ(αί) μετὰ τῶν τέκν(ων) αὐτοῦ, Ἰωάννου, Κωνσταντίνου κ(αί) Γεωρ-
 γίου κ(αί) μετ' αὐτῶν¹ οἱ παῖδες | τῶν παιδίων αὐτῶν, κ(αί) μετὰ Χρυσό-
 δούλου ἱερέ(ως) κ(αί) σὺν αὐτοῦ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Γεωργίου υἱοί, Θεόδωρος
 | τοῦ Ἰω(άννου), υἱός· ἡ ἐπιλεγόμενοι λοιποὶ Καρκαλάδες· κ(αί) νὰ εἶναι
 30 ὡς κληρικοί, μετὰ τοὺς κτήτορας τῆς | ἐπισκοπῆς, Λαπαρδάδαις, κ(αί)
 Τζασάδες, ἢ οἷποι² (sic) εἶναι ἄλλοιτάχατες ὡς κληρικοί, ποιήσατε ὁμοῦ
 σεντούκιον κ(αί) | βαλτε αὐτὰ μέσα κ(αί) ὅποτες λλειτουργεῖ ὁ ἐπίσκοπος νὰ
 τὰ εὐγάνεται νὰ τὰ δίδετε κ(αί) πάλιν νὰ τὰ βάνε(τε) μέσα, | κ(αί) τὸ κλη-
 δεῖ νὰ εἶναι εἰς τὸν Καρκαλάδων τὰς χεῖρας, πάντοτε·— Οὕτως ἀπόφενό-
 35 μεθα ὑμῖν ἵνα ἡ χάρις τοῦ θ(εο)ῦ μετὰ πάν(των) | ἡμῶν κ(αί) ἡ εὐχὴ κ(αί)
 εὐλογία κ(αί) συγχώρησις κ(αί) τῆς ἡμῶν μετριότητος εἴη μεθ' ὑμῶν
 ἀμήν. Ἔτους ζοιζ' [=7117], ἰν(δικτιῶν)ος ζ' μηνὶ Φεβρουαρι(ῶ) | ἀπὸ
 Χ(ριστο)ῦ αχθ (=1609):—

† Σωφρόνιος ἐλέφ θεοῦ Πατριάρχης ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ³.

40 κόλφι⁴ ἀργυρὸ ἀλυσίδα ἀργυροῖ

ἀλιμύση καλὸ ζόνι χρυσόκοπ.... (δυσξύμβλητον).

Ὁ Σωφρόνιος ὑπῆρξεν, ὡς εἵπομεν, Φιλοσοφίτης⁵ καὶ χαρακτηρίζεται
 «περὶ τὰ θεῖα ἱλαρώτατος». Ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς ἁγίας πόλεως ἀνῆλθεν εἰς
 διαδοχὴν τοῦ Ἀραχοβίτου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θείου του Γερμανοῦ⁶,
 παρητήθη δὲ οἰκιοθελῶς ὑπὲρ τοῦ ἀνεπιού του Θεοφάνους Καρακάλ-

¹ Καὶ μετ' αὐτοῦς.

² Ὅποιοι εἶναι, ὅποιοιδήποτε.

³ Μονοκονδυλιά.

⁴ Κόλφι ἀποκαλεῖ τὸ ἐγκόλπιον, ὅπερ οὕτως ὀνομάσθη, ὡς ἐν τῷ κόλπῳ φερό-
 μενον. Τὰ ἀρχιερατικὰ ἐγκόλπια εἶναι ἐν χρήσει ὡς ἀναπόσπαστα ἐξαρτήματα τῆς
 στολῆς τῶν ἀρχιερέων ἀπὸ τῶν πρώτων ἡδὴ χριστιανικῶν χρόνων, ὡς τοῦτο πληρο-
 φοροῦμεθα ἀπὸ εὐρεθέντα τοιαῦτα εἰς κοιμητήρια. Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐγκολπίων ἀνεξη-
 τήθη εἰς τὰ ποικίλα πρωτοχριστιανικὰ φυλακτήρια, «ἃ κατ' αὐχένος ἐκκερμαννύμε-
 να...» ἐφέροντο «παρὰ χριστιανῶν ἐν τε χρυσώμασι καὶ ἀργυρώμασι κατεσκευασμένα,
 πρὸς φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς των»: Κ. Καλλινίκου, Ἐνθ' ἄνωτ.,
 σελ. 624 κέξ. Παρατηρητέος ὁ δημῶδης τύπος γκόλφι, ὁ ἐν χρήσει μέχρι σήμερον,
 ἐπὶ παντός περιάπτου, φυλακτοῦ κλπ., ἐξ οὗ καὶ τὸ βαπτιστικὸν ὄνομα Γκόλφω.

⁵ Ὡς προερχόμενος ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου, ὡς τόπου τῆς μετανοίας ἡ
 διαμονῆς αὐτοῦ. Οὕτως ἔχομεν Αἰμυαλίτης, Προδρομίτης, Κερνιτσιώτης κλπ. Τοιαῦ-
 ται προσωνυμίας δὲν εἶναι ἄγνωστοι μέχρι σήμερον.

⁶ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἀράχοβα ἡ Γορτυνιακὴ καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς
 δημῶδες ἄσμα τοῦ κλέφτου Δήμου, ἐν Ἀθήναις 1948, σελ. 23. Κώστα Μ. Πί-
 τσιου, Καρυαὶ (Ἀράχοβα) Λακεδαιμόνος, Ἀθήνα 1948, σελ. 141-142.

+ (உயிர்ப்பிழை) அப்படிப்பட்ட பிழைகளைச் செய்வது -

Chrysomelidae

[illegible]

Πατριαρχική ἐπιστολὴ Σωφρονίου Α' Καρχαλά, πατριάρχου Ἱεροσολύμων,
πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Δημητσάνης, κατὰ Φεβρουάριον 1609.

λου¹. 'Απερχόμενος ἐκ τῆς μονῆς τῆς μετανοίας αὐτοῦ ὁ Σωφρόνιος συναπεκόμισε χειρόγραφον κώδικα τοῦ ιδ' αἰῶνος, περιέχοντα λόγους τῶν Πατέρων κλπ., ἥδη δὲ ἀποκείμενον εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ πατριαρχείου 'Ιεροσολύμων. 'Εν τῷ ἐσχάτῳ φύλλῳ τοῦ ἐν λόγῳ κώδικος ὑπάρχει τὸ ἀκόλουθον, ἰδιόχειρον πιθανώτατα, σημείωμα τοῦ πατριάρχου: *τοβ(ιβ)λίω ὑπάρχ(ει) τῆς Παναγίας τοῦ Φιλοσοφον Πόλοπόνισως. ᾗ Σωφρόνιος ἐλέφ θεοῦ πατριάρχης τῆς ἁγίας πόλεως 'Ιερουσαλήμ*².

'Εκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς τοῦ πατριάρχου καταφαίνεται ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν υἱὸς Κωνσταντίνου ἱερέως καὶ 'Ελένης πρεσβυτέρας, ἔχων ἀδελφοὺς τρεῖς, Θεόδωρον, Σταμάτιον καὶ Νικόλαον, ἱερεῖς πάντας. 'Εν φ. 29α τοῦ χειρογράφου κτητορικοῦ κώδικος τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου, ἥδη ἀποκειμένου ἐν τῷ παρὰ τῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ τῆς σχολῆς Δημητσάνης 'Ιστορικῷ 'Αρχεῖῳ, ἀναγινώσκουμεν ἐν τῇ σελίδι τῶν προθέσεων τῶν ἱερέων: *Θεοδόρου· Σταμάτη· Κονζαντή· τῶν ἱερέων· εἶναι καρκαλέη ἀπὸ Διμιτζάνα τοῦς ἔγραψε ὁ πατριάρχης διὰ τὰ ἱερά ὁποῦ ἔβαλε εἰς το μοναζήρη*³. 'Ο πατὴρ Κωνσταντίνος καὶ οἱ ἀδελφοὶ Θεόδωρος καὶ Σταμάτης τοῦ Πατριάρχου φαίνεται ὅτι δὲν ἔζων, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Σωφρόνιος ἀπέστειλε τὰ ἱερά ἄμφια εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Φιλοσόφου καὶ τὴν ἐπιστολὴν μετὰ τῶν ἀρχιερατικῶν—ἂν βεβαίως δὲν πρόκειται περὶ τῶν αὐτῶν ἀμφίων—πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Δημητσάνης. Διὰ τοῦτο οἱ Φιλοσοφῖται μοναχοὶ ἐσημείωσαν τὰ ὀνόματα τῶν νεκρῶν εἰς τὸ δίπτυχον τῆς προθέσεως, διὰ νὰ γίνηται, κατὰ τὰ κεκανονισμένα, τὸ ὑπὲρ ἀναπαύσεώς των μνημόσυνον, ὃ δὲ Σωφρόνιος τὸν ἐπιζῶντα ἀδελφόν του παπα-Νικόλαν ὥρισεν ἐπίτροπον διὰ τὴν διαφύλαξιν καὶ πᾶσαν ἐν γένει μέριμναν περὶ τῶν δωρηθέντων ἀρχιερατικῶν ἀμφίων, ὁμίων καὶ περὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἥτοι τῶν υἱῶν του 'Ιωάννου, Κωνσταντίνου, καὶ Γεωργίου, καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, Θεοδώρου υἱοῦ τοῦ 'Ιωάννου, καὶ Χριστοδούλου υἱοῦ τοῦ Γεωργίου, μετὰ τῶν ὑπολοίπων των ἀδελφῶν, οἵτινες ἦσαν ὅλοι *Καρκαλάδες*.

Κατὰ ταῦτα, οἱ δύο μνημονευόμενοι ἱερεῖς, Νικόλαος καὶ Χριστοδούλος, ἦσαν πάππος καὶ ἔγγονος, εὐρισκόμενοι ἐν τῇ ζωῇ κατὰ τὸ 1609 καὶ μετ' αὐτό, ὃ μὲν πάππος εἰς τὴν ἔξοδον αὐτῆς, ὃ δὲ ἔγγονος πιθανῶς εἰς τὴν ἀκμὴν. 'Ο ἐκ τούτων πάππος, ὃ γηραιὸς παπα-Νικόλας, ἔχων σύζυγον Μη-

¹ Χρυσοστ. Παπαδοπούλου, 'Ιστορία τῆς ἐκκλησίας 'Ιεροσολύμων, σελ. 487.

² 'Αθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, 'Ιεροσολ. Βιβλιοθήκη, τόμ. Β', σελ. 579.

³ 'Εν δὲ τῷ φ. 80α τοῦ αὐτοῦ κώδικος ἀναγινώσκουμεν: *'Ελένη Σταματική Θεοδώρα τῶν πρεσβυτέρων εἶναι τοῦ 'Ιεροσολήμων*. 'Ακριβῶς εἶναι τὰ αὐτὰ ὀνόματα, ὡς τὰ σημειοῖ εἰς τὸ γράμμα του ὁ Σωφρόνιος.

λίτζαν πρεσβυτέραν, Καρκαλᾶς τὸ ἐπίκλιον, ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ Θεοφάνους, τοῦ διαδεχθέντος τὸν Σωφρόνιον εἰς τὴν πατριαρχίαν ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει (1608-1644)¹. Οὕτως, ἐν φ. 80α τοῦ μνημονευθέντος κώδικος τῆς μονῆς Φιλοσόφου ἀναγινώσκομεν: *Μηλήτζας πρεσβητέρ(ας) του Ἱεροσολήμων ἡ μήτηρ*· ἐν δὲ φ. 29α: *Νηκολάου ἱερέως ὁποῦ ἔγραφε ὁ πατριάρχης ἐκ Διμιτζανας*. Πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ παπα-Νικόλαν ὁ πατριάρχης Θεοφάνης ἀπέστειλε κατὰ τὸ ἔτος 1611 χειρόγραφον κώδικα τοῦ XVI αἰῶνος, περιέχοντα Νομοκάνονα Μανουὴλ τοῦ Μαλαξοῦ, ἥδη ἀποκείμενον μεταξὺ τῶν χειρογράφων τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (ἀριθ. 1761). Ἐν φ. 243β τοῦ κώδικος τούτου ἀναγινώσκομεν: *τὸ παρὼν νόμιμον δοθείη τοῦ πα(πᾶ) νικολάου τοῦ καρκαλᾶ ἐν χώρα δημητζάνα, ἵνα καὶ ἡ χώρα δόποταν ἔχουν αὐτὸ εἰς χρῆαν διὰ τὰ θεωροῦσιν ἔχέτω διὰ τοῦτο παρέχου(εν) | ἵνα κ(αὶ) ἡμεῖς μνημόσουν ἔχομεν οὕτως ἀποφαινόμεθα | Ἐν ἔτη ζριθ', | ἀπὸ Χ(ριστο)ῦ αχια' (= 1611), ἰν(δικτιῶν)ος θ'².*

Ἐπομένως, τὰ ἐπώνυμα ὀνόματα Καρκαλᾶς καὶ Καρακάλλος ἀνήκουν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν ἐν Δημητσάνῃ, ἐξ ἧς προῆλθε καὶ τὸ παλαιὸν τοπωνύμιον Καρκαλοῦ, τὴν ἀρχὴν ἔχον ἐκ τοῦ τύπου Καρκαλᾶς. Ἐκ τῆς ἐν λόγῳ μεγάλης οἰκογενείας τῶν Καρκαλάδων καὶ Καρακάλλων τῆς Δημητσάνης, γνωρίζομεν καὶ ἄλλα ἐπιφανῆ μέλη, οἷα: α') ὁ μητροπολίτης Μονεμβασίας Νεόφυτος, ὅστις ἔκτισε δαπάναις αὐτοῦ τὸν παλαιὸν ἱστορημένον ἐν Δημητσάνῃ ναὸν τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ, κατὰ τὴν συνοικίαν τῆς *πλάσας*, τὸ ἔτος 1635· β') ὁ ἀπὸ Νικομηδείας οἰκουμενικὸς πατριάρχης Κύριλλος ὁ Ε' κατὰ τὰ μέσα τοῦ ιη' αἰῶνος· γ') ὁ ἐπίσκοπος Μεθώνης Ἀνθίμος, ὁ ἐνεργῶς ἀναμιχθεὶς εἰς τὰ τοῦ κινήματος τοῦ 1770 καὶ καταφυγὼν εἰς Τερ-

¹ Χρυσ. Παπαδοπούλου, "Ενθ' ἀνωτ., σελ. 487 κέξ. Πρβλ. καὶ Κυρίλλου Ἀθανασιάδου, Τὰ κατὰ τὸν αἰδίδιμον Θεοφάνη, «Σωτήρ», τόμ. ΙΒ' (1889), σελ. 18 κέξ.

² Α. Θ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, "Ενθ' ἀνωτ., τόμ. Γ', ἐν Περουπόλει 1897, σελ. 265-266. Γ. Λαμπάκης, «Δελτίον Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας», τόμ. Β' (1894), σελ. 44-46. Ν. Α. Βέη, Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Αὐτόθι, τόμ. Γ' (1906), σελ. 88.

³ Περισσότερα περὶ τοῦ Μονεμβασίας Νεοφύτου βλ. Τάσου Γριτσοπούλου, Νεόφυτος Καρακάλλος, μητροπολίτης Μονεμβασίας ὁ ἐκ Δημητσάνης, «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΝΓ", 1949.

⁴ Περὶ τοῦ ἀνδρὸς βλ. α') Γ. Ι. Καρβελά, «Ο οἰκουμενικὸς πατριάρχης Κύριλλος ὁ Ε' ὁ ἐκ Δημητσάνης, Muskegon - Michigan (ἐκδότης Κ. Ι. Καρβελάς), 1930· β') Ε. Σαβράμη, Ἡ πρώτη καθάρσεις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Ε' τοῦ Καρακάλλου, «Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν», τόμ. Γ' (1933), σελ. 171 κέξ. γ') Γερμανοῦ, μητροπολίτου Σάρδεων καὶ Πισιδίας, Συμβολὴ εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς καταλόγους Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐξῆς, μέρ. Β' (1702-1936), ἐν Κωνσταντινουπόλει 1938, σελ. 52, ἐνθα ὑποσ. 66 εὐρεῖα βιβλιογραφία.

γέστην¹, καὶ ἄλλοι². Ἴσως ἡ προκειμένη οἰκογένεια τῶν Καρακαλάδων > Καρακάλλων ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς τὸν χρονικῶς λίαν ἀπομεμαρυσμένον μητροπολίτην Νικομηδεῖας Καρακάλλον, ὅστις τὸ ἔτος 1289 ἐχειροτόνησε τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἀθανάσιον³, καὶ πρὸς τὰς ὁμωνύμους μονὰς Ναυπλίου καὶ ἁγίου Ὁρους, σχετισθείσας πρὸς τὸν ρωμαῖον αὐτοκράτορα Ἀντώνιον Καρακάλλαν⁴. Ἀλλὰ διὰ μίαν τοιαύτην ἔρευναν ἔλλείπουν παντελῶς τὰ σχετικὰ στοιχεῖα.

Ὁ Σωφρόνιος, ἀποστέλλων τὰ ἀρχιερατικὰ ἄμφια εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος, καὶ προφανῶς ἐκτιμῶν κατ' ἀξίαν αὐτά, φιλοδοξεῖ νὰ φυλάσσωνται καλῶς καὶ νὰ χρησιμοποιῶνται ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἀρχιεπισκόπων, οὕτως ὥστε καὶ αὐτὸς νὰ ἔχη τὸ μνημόσυνόν του καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν κληρικῶν Καρακαλάδων, εἰς χεῖρας τῶν ὁποίων ἐνεπιστεύθη τὰ ἀρχιερατικά, νὰ ἔχη τὴν τιμὴν νὰ συγκαταλέγεται—ὡς γράφει—εὐθύς μετὰ τὴν οἰκογένειαν τῶν Λαμπαρδάδων⁵ καὶ Τζασάδων⁶, οἱ πρῶτοι τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν καὶ οἱ «κτῆτορες τῆς ἐπισκοπῆς», καθὼς ρητῶς ἀναφέρει⁷. Ὁ προκείμενος χαρακτηρισμὸς «κτῆτορες τῆς ἐπισκοπῆς» νομίζομεν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Κυριακῆς. Ἡ οἰκογένεια Λαμπάρδη καὶ Λαμπαρδοπούλου ὑπῆρξεν ὄντως ἡ διαπρεπεστετέρα ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐν Δημητσάνῃ, ἀναδείξασα δημογέροντας καὶ ἐξόχους κληρικούς, οἷον τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων Παῖσιον⁸, διάδοχον τοῦ Θεοφά-

¹ Περὶ τοῦ ἀνδρὸς προσήκει νὰ γραφῇ ἰδίᾳ μονογραφία.

² Καρακάλλοι ἦσαν καὶ οἱ Ναζαρέτ Παῖσιος, Κορώνης Παῖσιος, περὶ ὧν δὲν ἔχομεν πολλὰς εἰδήσεις καὶ αὐτὸς ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ε'. Προχείρως περὶ τῆς οἰκογενείας Καρακάλλων βλ. τὰ ὑπὸ Ν. Α. Βέη, «Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν», Μπάρτ καὶ Χίρστ, τόμ. Ζ' (1907), σελ. 411 (συμπλήρωμα).

³ M. Le Quien, *Oriens Christianus*, τόμ. I, Παρίσιοι 1740, σελ. 596. Μ. Κλεωνύμου - Χρ. Παπαδοπούλου, Βιθυνικά, ἡ ἐπίτομος μονογραφία τῆς Βιθυνίας καὶ τῶν πόλεων αὐτῆς, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867, σελ. 108.

⁴ Σπ. Λάμπρου, Τὸ ὄνομα τῶν μονῶν Καρακάλλου ἢ Καρακαλᾶ, «Νέος Ἑλληνομν.», τόμ. Η' (1911), σελ. 236 - 237. Πρβλ. τόμ. Θ' (1912), σελ. 241.

⁵ Ἡ ἀρχαιοτάτη πασῶν τῶν ἐν Δημητσάνῃ οἰκογενειῶν, τὴν ἀρχὴν ἀνάγουσα εἰς τὸν ἰδρυτὴν τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου Ἰω. Λαμπαρδόπουλου - Φιλόσοφον καὶ ἐπὶ μίαν χιλιετηρίδα σωζομένη μέχρι σήμερον. Ἐκ τοῦ τίτλου φιλόσοφος ἡ οἰκογένεια διεκλαδίσθη εἰς Λαμπάρδη καὶ Φιλοσοφοπούλου. Τὸ Φιλόσοφος ἀπαντᾷ διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ μέχρι σήμερον καὶ ὡς βαπτιστικόν.

⁶ Ἡ οἰκογένεια αὕτη Τζάση ἀπὸ πολλοῦ ἐξέλιπεν ἐν Δημητσάνῃ. Μέλη αὐτῆς συναντῶμεν εἰς σημειώματα κτητορικῶν κωδίκων τῶν πέραξ μονῶν, π.χ. Παναγιώτης Τζάσης, ἐν ἔτει 1624, παρίσταται ὡς μάρτυς ἀγοραπωλησίας ἀγροῦ, ἐν σημειώματι τοῦ κτητορ. κώδ. τῆς μονῆς Αἰμυαλῶν (φ. 22α).

⁷ Βλ. ἀνωτέρω, σελ. 224, στ. 29.

⁸ Περὶ τοῦ ἀνδρὸς ὑπάρχει ἰδιὸν παλαιὸν μελέτημα: Κυρίλλου Ἀθανασιάδου, Τὰ κατὰ τὸν αἰδίδιμον Παῖσιον πατριάρχην Ἱεροσολύμων, «Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας», τόμ. Δ' (1892 - 1895), σελ. 211 κἑξ.

νους, τοὺς μητροπολίτας Νικομηδείας Νεόφυτον καὶ Δράμας Ἀθανάσιον, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰσ' αἰῶνος, τὸν Σεργῶν Παρθένιον, πρὸ τῶν μέσων τοῦ ιη' αἰῶνος, τὸν ἐθνομάρτυρα Ἀνανίαν, μητροπολίτην Λακεδαιμονίας κατὰ τὰ μέσα τοῦ ιη' αἰῶνος, τὸν Βρεσθένης Κύριλλον, Θεοφάνη ἀγνώστου ἔδρας, κλπ. Εἰς τὸν Νικομηδείας Νεόφυτον καὶ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας Λαμπάρδη ὀφείλεται πράγματι ἡ ἰδρυσις, ἡ ἀνακαίνισις, ὁ καλλωπισμὸς καὶ ἄλλαι δωρεαὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Κυριακῆς ἐν Δημητσάνῃ¹. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σωφρονίου ἀκριβῶς πληροφορούμεθα ὅτι εἰς τὴν ἐν λόγῳ οἰκογένειαν ὀφείλεται συλλήβδην πᾶσα ἡ περὶ τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν μέριμνα.

Ἡ ἀνωτέρω ἐκδιδομένη πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Δημητσάνης ἀωνύμως, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1609. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1610, κατὰ μῆνα Αὐγούστου, ἀρχιεπίσκοπός τις Δημητσάνης ὑπέγραψε μετὰ τοῦ μητροπολίτου Μονεμβασίας Γερμανοῦ συνοδικὸν συγχωρητήριον γράμμα τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νεοφύτου Β', ἀναφερόμενον εἰς τὸν θάνατον τοῦ μητροπολίτου Μυτιλήνης Παΐσιου, «ὅστις ἀποθνήσκων—ὡς ἀναφέρεται—οὐδὲν ἄλλο ἐπαφῆκε πλὴν ὧν ἀφιερῶσατο ἐπὶ ζωῆς αὐτοῦ...»². Λόγῳ φθορᾶς τοῦ ἐγγράφου, δὲν μᾶς παραδίδεται καὶ ἐντεῦθεν τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Εἶναι ὅμως οὗτος Ἀθανάσιος, ὅστις κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους 1610 μετὰ τοῦ Χριστιανουπόλεως Συμεῶν, Μονεμβασίας Γερμανοῦ κ.ἄ. συνυπογράφει σιγίλλιον τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου Νεοφύτου Β', δοθὲν τῷ μητροπολίτῃ Ἀγκύρας Παρθενίῳ, εἰς ὃν ἀπεδόθησαν χωρία τινὰ τῆς μητροπόλεώς του³. Οὕτως ἔχομεν :

α') Ἀνώνυμον ἀρχιεπίσκοπον Δημητσάνης, ἀποδέκτην τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σωφρονίου (Φεβρουάριος 1609).

β') Ἀθανάσιον ἀρχιεπίσκοπον Δημητσάνης, ὅστις εὐρεθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ πιθανῶς μετέχων τῆς Ἱ. Συνόδου, ὑπέγραψε κατ' Αὐγούστου καὶ Σεπτέμβριον 1610 τὰ ἀνωτέρω δύο γράμματα.

γ') Ἀδήλου χρόνου ἀρχιερέα, πρῶην Δημητσάνης Ἀθανάσιον, μνημονεύομενον ἐν τῷ γνωστῷ καταλόγῳ τῶν ἐκ Δημητσάνης ἀρχιερέων⁴.

¹ Βλ. πρὸς τὸ παρόν : Γ. Ι. Κ α ρ β ε λ ᾱ, Ἱστορικά σημειώματα. Ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς ἁγίας Κυριακῆς Δημητσάνης, ἐφημ. «Ἡ Φωνὴ τῆς Γορτυνίας», ἔτ. ΙΑ', φ. 293, 14 Ἰουλίου 1947. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιφανεῖς Γορτύνιοι ἐπὶ Τουρκοκρατίας, «Γορτυν. Ἡμερολόγιον», ἔτ. Γ' (1948), σελ. 4-5. Διὰ τὸν σημερινὸν ναὸν τῆς ἁγίας Κυριακῆς, τὸν καταλαβόντα τὴν θέσιν τοῦ κατεδαφισθέντος παλαιοῦ ἀπὸ τοῦ 1834, βλ. Α. Ζάχον, Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, τόμ. Η' (1923), σελ. 68-69.

² Ἀ θ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ - Κ ε ρ α μ έ ω ς, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη, τόμ. Α', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1884-1886, σελ. 173.

³ Παράρτημα περιοδ. Ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, τόμ. Κ' - ΚΒ' (1892), σελ. 98.

⁴ Κῶδ. Φιλοσόφου φ. 130α, 5ος, εὐθὺς μετὰ τοῦς : α') πατρ. Ἱεροσολύμων

δ') Ἀνευ ἔδρας ἀρχιερέα Ἀθανάσιον Κοντογιάννην, ὅστις καταγόμενος ἐκ Ζυγοβιστίου εἶχεν ἀποκτήσει ἰδίαν περιουσίαν ἐγγὺς τοῦ χωρίου του, ἀπέθανε δὲ πρὸ τοῦ ἔτους 1638¹.

Ὑποθέτομεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, δηλ. ἀρχιεπισκόπου Δημητσάνης Ἀθανασίου, ὅστις εἶχεν οἰκογενειακὸν ὄνομα Κοντογιάννης, ὑπῆρξεν ὁ ἀποδέκτης τοῦ γράμματος τοῦ Σωφρονίου (1609) καὶ ὑπέγραψε τὰ συνοδικὰ γράμματα τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου Β' (1610). Ὁ Ἀθανάσιος οὗτος φαίνεται ὅτι εἶχε παραιτηθῇ πρὸ τοῦ ἔτους 1620 τῆς ἀρχιεπισκοπῆς αὐτοῦ, ὅτε, ὥς εἶδομεν, ἡ Δημητσάνα συνηνώθη μετὰ τῆς Λακεδαιμονίας. Ἐντεῦθεν εἰς τὸν Ἀθανάσιον ἀπέμεινε ὁ τίτλος τοῦ *πρώην*.

Ἡ ἐν λόγῳ ὑπαγωγή τῆς Δημητσάνης εἰς τὴν μητροπολιν Λακεδαιμονίας ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ μητροπολίτου αὐτῆς Ἰωάσαφ, ὅστις, ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν ἐτησίων αὐτοῦ δικαιωμάτων, δὲν ἠνύοι τὴν ὑπαρξίν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης. Ἡ πληροφορία, περὶ ἀναποσπάστου τῆς Δημητσάνης μετὰ τῆς Λακεδαιμονίας κατὰ τὸ 1620, ἐπαληθεύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὸ κατὰ Μάιον τοῦ 1624 ἀπολυθὲν ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως σιγίλλιον, πρὸς ἀνανέωσιν τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίας τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου, αὕτη δριζύεται κειμένη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ μητροπολίτου Λακεδαιμο-

Σωφρόνιον, β') πατρ. Ἱεροσολύμων Θεοφάνη, γ') Δράμας Ἀθανάσιον, δ') Παλαιῶν Πατρῶν Θεοφάνη, ζήσαντα πρὸ τῶν μέσων τοῦ 15^{ου} αἰῶνος. Ἐντεῦθεν: Ἱε ρ. Βογιατσης, «Εὐαγγ. Κήρυξ», Η' (1864), σελ. 505. Ε. Καστόρχης, Αὐτόθι, Θ' (1865), σελ. 128. Τ. Κανδηλόπου, Δημητσάνα, σελ. 24 (9ος). Γορτυνία, σελ. 150, 3ος.

¹ Εἰς χεῖρας ἡμῶν εὐρίσκεται τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον:

† ὁ Λακεδαιμονίας μ(η)τροπολί(της) Ἰωάσαφ:

Ἐπειδὴ ἐτελεύτησεν ὁ Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος καὶ κατέλειπε περιβόλιον, τὸ ὦν ἐν τῷ Ζυγοβυστίῳ ἀντίπερα, τὸ ὁποῖον τὸ ἐπροσυλώσαμεν ἡμοῖς εἰς τὸ μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Μυαλλῶν νὰ μένει ἀδιάσπαστον καὶ ἀμετακίνητον ἀπὸ τοῦ θείου κ(αὶ) ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου· ἀπὸ τὴν σήμερον μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ὅστις θὰ βουλιθεῖ ἀπὸ ξενώσαι τὸ αὐτὸ περιβόλιον, ἀπὸ τὸ μοναστήριον αὐτὸ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἱερομένους, ἡ λαϊκὸς νὰ εἶναι καὶ νὰ διὰ μένει ἀφωρισμένος παρὰ τῆς ἀγίας καὶ ὁμωνοσίου κ(αὶ) ζωοποιῶ, κ(αὶ) ἀσυγχύτου, τριάδος, τοῦ π(α)τρ(ό)ς, κ(αὶ) τοῦ υἱοῦ, κ(αὶ) τοῦ ἁγίου πν(εύ)ματος τοῦ ἐνὸς τῇ φύσει μόνου θ(εο)ῦ κ(αὶ) κατηράμενος, κ(αὶ) ἀσυγχώρητος ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι, κ(αὶ) ἐν τῷ μέλλοντι κ(αὶ) μ(ε)τ(ά) θάνατον ἄλλωτος κ(αὶ) τιμωμένος κ(αὶ) νὰ ἔχει κ(αὶ) τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ἀντίδικον ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως· ὅθεν εἰς ἀσφάλειαν ἐγεννητο κ(αὶ) τὸ παρὸν τῆς ἡμ(ετέ)ρας ταπεινότητος γράμμα, κ(αὶ) ἐδώθη τῇ διαλυφθεῖσει μονῇ· ἐν ἔτει αῶ χῶ λῶ ηῷ, ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ. Βλ. καὶ Τάσου Γριτσοπούλου, Μονὴ Αἰμυαλοῦς, σελ. 12, 14, 33-34. Ἴσως ὁ Ἀθανάσιος οὗτος Κοντογιάννης, ὁ ἔχων περιβόλιον πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὑπῆρξεν ὁ κτίτωρ τοῦ ναοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁμωνύμου τοῦ ἁγίου τιμωμένου, ὅστις βραδύτερον ἀπέβη μετόχιον τῆς Αἰμυαλοῦς. Τ. Γριτσοπούλου, Αὐτόθι, σελ. 33-34.

νίας¹, οὐχὶ δὲ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δημητσάνης, ἐνῶ εἰς σιγίλλιον ἀπολυθὲν πρὸ τοῦ 1620 ὑπὸ Τιμοθέου Β' (1614-1622) ὑπὲρ τῆς μονῆς Αἰμυναλοῦς, ἡ μονὴ ὀρίζεται κειμένη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης². Οὕτως ἔκτοτε ὁ Ἰωάσαφ, μητροπολίτης Λακεδαιμονίας καὶ κυριάρχης Δημητσάνης, ἀπαντᾷ εἰς διαφόρους πράξεις ὡς τοιοῦτος ἐν τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ³.

Ἀλλὰ καὶ ἡ δευτέρα συγχώνευσις τῆς Δημητσάνης μετὰ τῆς Λακεδαιμονίας δὲν ἐκράτησε πολὺ, διότι, ὡς εἶδομεν, διὰ πράξεως τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Παρθενίου Α' τοῦ Γέροντος (7 Ἰουλίου 1639-8 Σεπτεμβρίου 1644)⁴ ἀνασυνέστη ἡ ἀρχιεπισκοπὴ ἀποκτήσασα ἴδιον ἀρχιεπίσκοπον *Κυρίλλον*. Τὴν πληροφορίαν ἔχομεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ μνημονευθέντος ἤδη γράμματος Ἱερεμίου Γ' τοῦ ἀπὸ Καισαρείας, ἀπολυθέντος κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1718, ἐνθα βεβαιοῦνται τὰ ἀνωτέρω: «καθὼς τὸ προσκομισθὲν τῇ πατριαρχικῇ Συνόδῳ ἴσον πράξεως τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει πατριάρχου γέροντος κὺρ Παρθενίου, δοθείσης τῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀρχιερατεύσαντι ἐν αὐτῇ κυρ-Κυρίλλῳ»⁵. Ἡ ἀνασύστασις αὕτη τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης, ἐκ συγχύσεως προφανῶς, ἐθεωρήθη ὡς νέα συγχώνευσις μετὰ τῆς Λακεδαιμονίας, γενομένη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Παρθενίου τοῦ Α'⁶. Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι δὲν ἐκράτησε πολὺ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, καθὼς καὶ εἰς αὐτὸ τὸ γράμμα τοῦ Ἱερεμίου προστίθεται: «ἔπειτα δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως ἔφθασεν ἐνωθῆναι παραλόγως τῇ ἐπαρχίᾳ Λακεδαιμονίας καὶ ἦν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κατὰ καιροῦς μητροπολίτου Λακεδαιμονίας μέχρι τοῦ νῦν (=1718)»⁷.

Πότε ἀκριβῶς ἐγένετο ἡ νέα (τρίτη) συγχώνευσις δὲν γνωρίζομεν. Πάντως ἐπὶ τοῦ μητροπολίτου Λακεδαιμονίας Γαβριὴλ (1641 κῆξ.) ἡ Δημητσάνα εἶχε συγχωνευθῇ. Διότι συναινέσει αὐτοῦ τούτου τοῦ Λακεδαιμονίας Γα-

¹ Τὸ γράμμα εἶναι ἀνέκδοτον, ἀπόκειται δὲ ἐν τῷ κατὰ τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην τῆς σχολῆς Δημητσάνης τοπικῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Γορτυνίας καὶ θέλει περιληφθῇ εἰς τὴν ἐτοιμαζομένην πρὸς ἔκδοσιν ἱστορίαν τῆς μονῆς Φιλοσόφου.

² Τάσσοῦ Ἀ.Θ. Γριτσοπούλου, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴ Παναγίας τῆς Αἰμυναλοῦς, σελ. 12. Πρβλ. Δ. Α. Ζακυθινόυ, «Ἑλληνικά», τόμ. Β' (1929), σελ. 425, στ. 25.

³ Βλ. ἀνωτέρω, σελ. 229, ὑποσ. 1. Πρβλ. Τ. Α. Γριτσοπούλου, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 10-11.

⁴ Γενναδίου Μ. Ἀραμπατζόγλου (μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως καὶ Θεύρων), Φωτίειος Βιβλιοθήκη, μέρ. Α', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1933, σελ. 211.

⁵ Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 218, ὑποσ. 4.

⁶ Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σελ. 569. Ε. Σαβράμης, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 220. Αἱ πηγαὶ ἐξ ὧν ἀντλεῖ ὁ μακαρίτης Γεδεών πολλάκις παρέχουν διφορούμενās πληροφορίας, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ εὐθὺς κατωτέρω.

⁷ Ἀ.Θ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Δ', σελ. 376.

βριήλ, ὡς κυριάρχου τῆς ἐπαρχίας, τὸ μοναστήριον τῶν ἁγίων Θεοδώρων, πλησίον Πύργου, Νεμνίτζας καὶ Ἀργυροκάστρου κείμενον, ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Δημητσάνης, ἐγένετο σταυροπηγιακόν¹. Ἐξ ἄλλου, ὁ Γαβριήλ ἐβεβαίωσε γράμματα δωρητήρια καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλοι μητροπολίται Λακεδαιμονίας ἐνεργοῦν ὡς κυριάρχαι τῆς περιοχῆς². Ἐν δὲ πατριαρχικῷ διαζυγίῳ γράμματι τοῦ πατρ. Διονυσίου, κατὰ τὸ ἔτος 1679, μεταξὺ Κανέλλας καὶ Κανέλλου, υἱοῦ Δημητρίου, ἀπὸ χώρας Στεμνίτσας, αὕτη χαρακτηρίζεται τῆς ἐπαρχίας Λακεδαιμονίας³.

Ἡ τελευταία ὑποταγὴ τῆς Δημητσάνης ἐκράτησε μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου 1718, καθ' ὅλην δηλ. τὴν διάρκειαν τῆς Ἐνετοκρατίας καὶ πέραν αὐτῆς. Λήγοντος ὅμως τοῦ ἔτους 1718 οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ «ἀπαξάπαντες χριστιανοί, μὴ φέροντες ἐν στερήσει διάγειν γνήσιον ἀρχιερέως προσέδραμον [εἰς τὴν πατριαρχ. Σύνοδον ἐπὶ πατρ. Ἱερεμίον Γ'] διὰ κοινῆς αὐτῶν ἀναφορᾶς, ζητοῦντες χειροτονηθῆναι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ γνήσιον καὶ νόμιμον ἀρχιεπίσκοπον...». Ἡ Σύνοδος τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἔκρινεν ὅτι, κατὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους τῆς ἐκκλησίας, ἔπρεπεν ἐν Δημητσάνῃ νὰ χειροτονηθῇ γνήσιος ἀρχιερεὺς, «ἅτε δὴ τῇ ἐπαρχίᾳ οὕση οὐκ ὀλιγανθρώπων καὶ δεομένη ἀρχιερατικῆς ἐπιστασίας..., δυοὶ δ' ἐπαρχίαις ἕνα ἐπίσκοπον ἐπιστατεῖν πρὸς τῷ ἀδυνάτῳ καὶ παραλόγῳ ἀναφανέντος»⁴.

V

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου:

α') ἱδρύθη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 15' αἰῶνος·

β') μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1605-1607, ἐπὶ τῆς β' πατριαρχείας τοῦ πατριάρχου Ραφαήλ τοῦ Β', συνεχωνεύθη τὸ πρῶτον μετὰ τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, ἀφ' ἧς ὅμως ταχέως ἀπεσπάσθη·

¹ Π. Παπαζαφειροπούλου, Μεθυδριάς, σελ. 167.

² Π.χ. Συμεὼν Στεφανόπουλος 1665, Καρυουπόλεως Ἀνθίμος, ὡς ἐπίτροπος τοῦ Λακεδαιμονίας, κατὰ τὸ 1688, Γεννάδιος, Θεοδώρητος κλπ., περὶ ὧν θέλομεν διαλάβει ἐν τῇ παρασκευαζομένῃ μελέτῃ ἡμῶν περὶ τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας. Βλ. πρὸς τὸ παρὸν Τάσου Α. Γριτσοπούλου, Ἐνθ' ἄνωγ., σελ. 16, 17, ὑποσ. 2, σελ. 20 κλπ. Τοῦ αὐτοῦ, Μητρόπολις καὶ μητροπολίται Λακεδαιμονίας κατὰ τὴν Ἐνετοκρατίαν, Θεοδώρητος Κριτῆς ὁ ἐκ Δημητσάνης, «Θεολογία», τόμ. Κ', 1949.

³ Γεν. Μ. Ἀραμπατζόγλου, Ἐνθ' ἄνωγ., μέρ. Β', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1935, σελ. 152.

⁴ Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Δ', σελ. 376.

γ') κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1620, συνεχωνεύθη καὶ πάλιν, τὸ δεῦτερον, μετὰ τῆς Λακεδαιμονίας, ἀποσπασθεῖσα αὐτῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Παρθενίου Α' τοῦ Γέροντος, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1639 - 1644, καὶ

δ') περὶ τὰ μέσα τοῦ 15' αἰῶνος, συγχωνευθεῖσα μετὰ τῆς Λακεδαιμονίας, τὸ τρίτον, ἐσχόλασεν ἐπὶ μακρόν, μέχρι τοῦ ἔτους 1718, ὁπότε, ἀποσπασθεῖσα αὐτῆς, διετήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα.

Ἀπὸ τῆς κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1718 ἀνασυστάσεως τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης, τὸν θρόνον αὐτῆς καταλαμβάνει, προκηρυχθεὶς καὶ ἐκλεγείς ὁ «δοσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις κτθρ Παγκράτιος, ἀνὴρ ἱεροπρεπής, καὶ τὸ ἱερατικὸν σχῆμα ἐκ παίδων ἡμφοισμένος, σεμνὸς τὰ ἥθη καὶ τὸν τρόπον κόσμιος, πρᾶξιν τε ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὰ ἔργα προσήκοντα τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ κεκτημένος καὶ ἐναρέτως διάγων καὶ ἐξασκῶν ἑαυτὸν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, ὥστε καὶ ἄξιος ἀνεφάνη ποιμάναι ποίμνιον ἐν δοσίότητι καὶ δικαιοσύνῃ», ὡς σημειοῦται ἐν τῷ σιγιλλίῳ τοῦ 1718¹.

Ὁ Παγκράτιος, Λαζαρόπουλος ἢ Κουρῆς, τὸ ἐπὶ κλίον, ὑπῆρξε ἐπίσης τέκνον τῆς Δημητσάνης², φαίνεται δὲ ὅτι δὲν ἦτο ἄμοιρος παιδείας. Ἀναφέρεται ἀτόχος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4 χειρογράφου περγαμηνοῦ κώδικος τῆς μονῆς Μ. Σπηλαίου (XIII αἰῶνος), περιέχοντος τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ἐν συνεσταχωμένῳ χαρτῷ φύλλῳ τοῦ κώδικος (φ. 1Αα) ὑπῆρχε τὸ ἀκόλουθον σημείωμα: *† <ἐκ τῶν Δρύστ(ας) Ἱεροθέου νὺν εἶ(ναι) τοῦ Δημητζίανης> Παγκρατίου, ἀσκητῆ δεκεβρίου γ'³*. Ἐπίσης εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ ὁ Παγκράτιος εἶχεν ἀντίτυπον τοῦ γνωστοῦ βιβλίου, ὅπερ ἐπιγράφεται «*Τόμος ἀγάπης κατὰ Λατίνων, συλλεγείς καὶ τυποθεῖς παρὰ Δοσιθέου πατριάρχου Ἱερολύμων...*, ἐν ἔτει 1698»⁴. Τὸ ἀντίτυπον τοῦτο περιῆλθεν ἔκτοτε εἰς τὴν δημοσίαν Βι-

¹ Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 377.

² [Ε. Καστόρη], Σχολὴ Δημητσάνης, σελ. 43, 7ος. Βογιατσῆς, «Βύρων», Α', σελ. 183. Κανδηλῶρος, Δημητσάνα, σελ. 24, 32ος καὶ σελ. 25, 50ός, ἐνθα ἀναγράφεται δὶς, ὡς διάφορος ὁ Λαζαρόπουλος τοῦ Κουρῆ, πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Γορτυνία, σελ. 151, 26ος καὶ 46ος. Ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας μνημονεύονται ἀρχιερεῖς, ὁ Δρύστρας Παφνούτιος καὶ Καρυονπόλεως Ἀνθίμος.

³ N. A. Bees, Verzeichnis der griechischen Handschriften des Peloponnesischen Klosters Mega Spilæon. Κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Πελοποννήσῳ μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις καὶ Λειψία 1915, σελ. 5. Ὁ Ἱερόθεος ἐδίδασκεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βουκουρεστίου φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας, μητροπολίτης δὲ Δρύστρας μετὰ τὸ ἔτος 1710 γενόμενος διετηρήθη μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ 1719. Βλ. μητρ. Σάρδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Βορ. Θράκης... ἀπὸ τῆς ἀλώσεως, «Θρακικά», Η' (1937), σελ. 139. Πρβλ. Μ. Δ. Χ(αμοῦδόπουλον), «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», ἔτ. Α' (1880-1881), σ. 171α, ὑποσ. 1. Ν. Βέην, Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5 κέξ.

⁴ Émile Legrand, Bibliographie Hellénique au dix-septième siècle, τόμ. III, Παρίσι 1895, σελ. 54, N° 680.

βλιοθήκην τῆς σχολῆς Δημητσάνης (Β.Ε. 1734), ταξινομηθὲν ὑπὸ ἐπίσημα Γγ 1015, σχ. 4ον, φέρει δὲ ἐν τῇ 1ῃ αὐτοῦ σελίδι τὴν ἀκόλουθον ἰδιόχειρον τοῦ Παγκρατίου σημειώσιν: *αφκβ ἀπριλίω ις' τοπαρ(όν) βιβλίον ὑπάρχει Παγκρατίου ἀρχιερέως | δημητζάνης τωἐπίκλειον λαζαρόπουλος καὶ μετὰ τὴν ἀπόβίοσίνμου ναεῖναι | ἀφιερομενο εἰς τομοναστήρι του φιλοσόφου διαφυγκήνμου σωτηρίαν κ(αί) ὅποιος ἤθελε | τοἀπόξενόση ναεῖναι εἰς τὴν ἀγανάκτηση τοῦ θ(εο)ῦ. | Ἀρχιεπίσκοπος Δημητζάνης Παγκράτιος βεβαιοῖ¹.*

Μέχρι τότε ἀκριβῶς διετήρησε τὸν θρόνον τῆς Δημητσάνης ὁ Παγκράτιος δὲν γνωρίζομεν. Πάντως μετ' αὐτὸν ἀπαντᾷ ἀρχιεπίσκοπος Νικόδημος. Οὗτος προερχόμενος ἐκ τῆς πατμιακῆς ἀδελφότητος τοῦ ἐνδόξου μοναστηρίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἐπὶ βραχὺ προέστη τοῦ ἐν Δημητσάνῃ ἀρχιερατικοῦ θρόνου, προτιμήσας ἀντ' αὐτοῦ νὰ τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς μονῆς τῆς μετανοίας αὐτοῦ. Τοῦτο ἐγένετο πρὸ τοῦ ἔτους 1727, διότι τὴν 25ην Ἀπριλίου τοῦ ἔτους τούτου ὁ Νικόδημος ὑπέγραψεν ἐν Πάτμῳ συμβόλαιον τῆς μονῆς, ὡς πρῶην Δημητσάνης². Ὀλίγον ἐνωρίτερον, κατ' ἐντολὴν τῶν μοναχῶν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ὁ Νικόδημος εἶχε ταξιδεύσει ἐπὶ ἀποστολῇ ὑπὲρ τῆς μονῆς εἰς Ἑσπερίαν, εἰς Βιέννην δὲ εὐρισκόμενος ἔλαβε παρὰ τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Γ', τὴν 25ην Φεβρουαρίου/8 Μαρτίου 1727, γράμμα κατὰ τῶν λυμαινομένων τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας Φράγκων πειρατῶν³. Ἀπὸ ἐπιστολὰς δὲ τοῦ ἐν Πάτμῳ σοφοῦ διδασκάλου Μακαρίου, πρὸς τὸν μητροπολίτην Σμύρνης Νέοφυτον, πληροφοροῦμεθα ὅτι ὑπ' αὐτοῦ ὁ Νικόδημος ἐστάλη εἰς Σμύρνην, πρὸς συλλογὴν βοηθημάτων διὰ τὸ μοναστήριον τῆς Πάτμου, κομίζων καὶ πρὸς τὸν μητροπολίτην εὐχαριστήρια γράμματα, διὰ τὴν ἐπιδεικνυομένην ὑπὲρ τῆς μονῆς πρόνοιαν⁴. Εἰς τὸ ἐν Σμύρνη μετόχιον τῆς μονῆς ταύτης, ἔνθα διέτριβε κατὰ τὰς ἐκεῖ μεταβάσεις του ὁ Νικόδημος, ἀπέθανε τὸν Αὐγούστου τοῦ 1756, ὡς τοῦτο δῆλον καθίσταται ἐκ τινος σημειώματος, γεγραμμένου ἐν σελ. 41 τοῦ *Βρεβίου* τῆς ἐν Πάτμῳ σεβασμίας μονῆς. Ἴδου τὸ ἐνθύμημα: *Τῷ αὐτῷ ἔτει [= 1756]*

¹ Τὸ σημείωμα εἶναι ἀνέκδοτον. Πρβλ. καὶ Ἰερωάννου Βογιατσῆν, «Βύρων», Α', σελ. 182.

² Βιβλίον τοῦ μοναστηρίου φ. 33. Π. Γ. Ζεργλέντη, Ἱστορικαὶ ἐρευναι περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης, τόμ. Α', ἐν Ἑρμούπολει 1913 - 1922, σελ. 204.

³ Fr. Miklosich - J. Müller, Acta et Diplomata monasteriorum et ecclesiarum Orientalis, Vindobonæ 1890, τόμ. III, σελ. 427 - 428. Π. Ζεργλέντης, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 204.

⁴ Κ. Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων), Τὰ σφζόμενα φιλολογικὰ συγγράμματα, τόμ. Α', Ἀθήνησι αωσα', σελ. 424 - 425. Π. Ζεργλέντης, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 183, 159. Β. Α. Μυστακίδου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, «Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν», ἔτ. IB' (1936), σελ. 169.

Αὐγούστου 13 ἔδωκε τὸ κοινὸν χρῆος ὁ πρῶην Δημητζίανης κὺρ Νικόδημος, ἐδρικομένος εἰς τὸ μετόχιον τῆς Σμύρνης ἀνὴρ τίμιος καὶ θεοσεβής, ὅστις καὶ τὸ αὐτὸ μετόχιον ἀνεκαίνισε ζήσας καλῶς καὶ τοῖς πᾶσι πεφιλημένος¹.

Μετὰ τὸ ἔτος 1727, ὅτε ὁ Νικόδημος ἀπεμακρύνθη τῆς ἀρχιεπισκοπῆς αὐτοῦ, δὲν γνωρίζομεν ἂν ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν ὑπῆρξεν εἰς ἡ περισσότεροι διάδοχοί του. Δὲν θὰ ἦτο τολμηρὸν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐν λόγῳ ἀρχιεπισκοπῆς ἀνῆλθεν ἀρχιερεὺς τις τῶν φερομένων ὡς πρῶην Δημητσάνης ἐν τῷ μνημονευθέντι καταλόγῳ τῶν Δημητσανιτῶν ἀρχιερέων², ἡ τῶν ἐν αὐτῷ ὀρφανῶν ἑδρας, οἵτινες εἶναι: Ἱερεμίας ἐκ Στεμνίτσας, Ἀρσένιος, Ἰγνάτιος, Παρθένιος Μπούσιος, Παρθένιος Σεργόπουλος, Κάλιστος ἐκ Βερβίτσας, κλπ.³. Τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι, μετὰ τὸν Νικόδημον, ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης συνεχωνεύθη καὶ πάλιν μετὰ τῆς Λακεδαιμονίας, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1727 - 1747. Ἐντὸς τῆς χρονικῆς περιόδου ταύτης, καὶ δὴ κατὰ τινα τῶν τριῶν πρώτων πατριαρχειῶν τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας πατρ. Παῖσιου Β', ὁ μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Παρθένιος ὁ Καλημέρης, ὡς κυριάρχης τῆς Δημητσάνης, συναινεῖ εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τῆς κατὰ τὴν Στεμνίτσαν μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τῆς καὶ Χρυσοπηγῆς ἐπικεκλημένης, δαπάναις τῶν πέριξ χριστιανῶν, πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίας τῆς ὁποίας ἀπελύθη σιγίλλιον. Τὸ γράμμα τοῦτο τοῦ Παῖσιου Β' δὲν διεσώθη. Τὴν πληροφορίαν ὅμως γνωρίζομεν ἐκ σχετικῆς περικοπῆς νεωτέρου ὑπὲρ τῆς μονῆς γράμματος, ὑπὸ τοῦ ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου Ε' ἀπολυθέντος κατ' Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1798⁴. Κατ' Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1747, ὁ μνημονευθεὶς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Παῖσιος Β' (κατὰ τὴν γ' αὐτοῦ πατριαρχείαν) ἀπεφάνετο ὅπως ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης ὑπόκειται τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας⁵, ἀνέδειξε δέ, κατὰ προαγωγὴν προφανῶς, ἀρχιεπίσκοπον αὐτῆς τὸν ἄχρι τοῦδε ἐπίσκοπον Καρυου-

¹ Ἀ. Θ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Σύμμικτα, «Νέα Σιών», τόμ. Β' (1905), σελ. 851. Δημ. Καλλιμάχου, Πατριαρχῆς βιβλιοθήκης συμπλήρωμα, «Ἐκκλ. Φάρος», τόμ. ΙΒ' (1913), σελ. 535. Π. Ζεργλέντης, Ἐνθ' ἄνωπ., σελ. 183, 159. Ε. Σαβράμης, Ἐνθ' ἄνωπ., σελ. 221.

² Πρβλ. ἄνωτέρω, σελ. 218 - 219.

³ Αὐτόθι, σελ. 219, ὑποσ. 1.

⁴ Τὸ γράμμα εἶναι ἀνέκδοτον, ἀπόκειται δὲ ἐν τῷ κατὰ τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην τῆς σχολῆς Δημητσάνης Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Γορτυνίας ἐκ τῶν τῆς γορτυνιακῆς μονῆς Προδρόμου.

⁵ Μ. Ι. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σελ. 640. Ε. Σαβράμης, Ἐνθ' ἄνωπ., σελ. 221 - 222. Προφανῶς τὴν ὑποταγὴν ταύτην συγγέων ὁ μακαρίτης Κανδιδῶρος ἔγραψε περὶ ἐνώσεως τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης μετὰ τῆς μητροπόλεως Δημητσάνης (γρ. Λακεδαιμονίας), ἐπὶ Κυρίλλου Ε' κατὰ τὸ 1767: Τ. Χ. Κανδιδῶρος, Ἀρματωλισμὸς τῆς Πελοποννήσου, ἐν Ἀθήναις 1924, σελ. 59. Πρβλ. καὶ Ε. Σαβράμης, Ἐνθ' ἄνωπ., σελ. 219, ὑποσ. 2.

πόλεως 'Ανανίαν, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἡ ἀρχιεπισκοπὴ συγχωνευθῇ μετὰ τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, ἥς ἐξηκολούθει νὰ προΐσταται εἰσέτι μητροπολίτης Παρθένιος ὁ Καλημέρης.

Ἄλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 1750 ὁ 'Ανανίας προήχθη εἰς μητροπολίτην Λακεδαιμονίας, εἰς διαδοχὴν Παρθενίου τοῦ Καλημέρη, κατὰ ιδιόχειρον αὐτοῦ σημείωμα ἐν τῷ συνταχθέντι ὑπὸ τοῦ ἰδίου κώδικι τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, ἔχον οὕτω: *ἡ δὲ ἡμετέρα ταπεινότης προήχθη τῷ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως θρόνῳ ἐν εἰσι σωτηρίῳ ΑΨΝ' [=1750] μὴν Φεβρουάριος*¹. Ὁ 'Ανανίας ὑπῆρξε τέκνον τῆς Δημητσάνης, ἐκ τῆς οἰκογενείας Θεοφίλη μὲν ἐκ πατρός, Λαμπάρδη δὲ ἐκ μητρός, καὶ ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα καὶ ὡς πολιτικός². Γενόμενος μητροπολίτης Λακεδαιμονίας διετήρησε καὶ τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς γενετείρας αὐτοῦ Δημητσάνης, ἐν ἧ μάλιστα λέγεται ὅτι ἀπέκτησεν ἰδιόκτητον ἐξοχικὴν κατοικίαν, ἐνθα διέμενε κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας, κειμένην εἰς τὸν «κάμπον τῆς Καρχαλοῦς», πλησίον τῶν πηγῶν τοῦ Λουσίου³.

Πρὸ τοῦ 1750, καθ' ἣν ἐποχὴν δηλ. ὁ 'Ανανίας ἦτο ἀρχιεπίσκοπος Δημητσάνης, συναντῶμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὡς κυριάρχου, γεγραμμένον εἰς τὴν πρόθεσιν τοῦ καθολικοῦ τῆς κατὰ τὸ Βαλτεσινικὸν μονῆς τῆς Θεοτόκου καὶ εἰς ἑτέραν εἰδικὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δέξιν εἰς τὴν πρὸς Β. καμάραν τοῦ ναοῦ, ἔχουσαν οὕτω:

KYPIE IYCOY MOY ΔΙΑΦΥΛΑΞΕ Τ(ΟΝ) ΔΟΥΛΟΝ ΣΟΥ
ΑΝΑΝΙΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ⁴.

Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1767, ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης φέρεται ἀνασυνισταμένη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ τοῦ Χατζεργῆ, τοῦ ἀπὸ Δέρκων⁵. Ἡ ἀνασύστασις αὕτη πιθανώτατα ἀναφέρεται εἰς τὴν προαπεφασισμένην μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Ανανίου αὐτόματον ἔνωσιν τῆς Δημητσάνης μετὰ τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως, ἐφ' ὅσον ὁ 'Ανανίας, μητροπολίτης Λακεδαιμονίας διατελῶν, διετήρει καὶ τὴν Δημητσά-

¹ J. Buchon, *Recherches historiques...*, σελ. LXXX. Μελετ. Γαλανοπούλου, 'Εκκλησιαστικαὶ σελίδες Λακωνίας, ἐν Ἀθήναις 1939, σελ. 159.

² Εἰς τὸν σχετικὸν κατάλογον ὁ Κανδηλώρος, Δημητσάνα, σελ. 25, Γορτυνία, σελ. 151, ἀναγράφει τὸν 'Ανανίαν τρίς, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ τριῶν διαφόρων προσώπων. Ἐνδιαφέροντά τινα ἐσημείωσεν ἐπ' ἐσχάτων περὶ αὐτοῦ ὁ Γ. Καρβελάς, ἐφημ. «Φωνὴ τῆς Γορτυνίας», φ. 289, 25 Ἀπριλίου 1917.

³ Μιχ. Οἰκονόμου, 'Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 30-31.

⁴ Τάσου 'Αθ. Γριτσοπούλου, 'Ἡ παρὰ τὸ Βαλτεσινικὸν ἱστορικὴ μονὴ τῆς Θεοτόκου, «Γορτυνιακὸν Ἡμερολόγιον», ἔτ. Δ' (1949), σελ. 34. Τὰ κατὰ τὴν περαιτέρω δρᾶσιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ 'Ανανίου θὰ ἐξετάσωμεν ἀλλοχού.

⁵ Μ. Γεδεών, 'Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 660. Ὁ συγγραφεὺς ὑποσημειοῖ ὅτι εὑρε καὶ ἕτερον γράμμα, παρῆχον ἐναντίαν πληροφορίαν.

ναν, ὡς ἀρχιεπίσκοπος αὐτῆς, πλησίον τῆς ὁποίας διέμεναν ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους¹, ἡ ζωὴ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ὑπῆρξε συνεχῆς, δὲν ἐμεσολάβησε δὲ νέα συγχώνευσις μετὰ τῆς Λακεδαιμονίας, ὥστε νὰ δικαιολογῆται ἡ ἀνασύστασις αὐτῆς. Οὕτως, ἐν συνοδικῷ πατριαρχικῷ καταστίχῳ τῆς τεταγμένης ἐπιδόσεως καὶ εἰσφορᾶς ὑπὲρ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικοῦ σχολείου, κατ' Ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1759 ὠρίζετο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σεραφεῖμ ποσὸν 2 χιλ. ἄσπρων εἰσφορὰ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης². Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1767 τὸν θρόνον κατέχει ἀρχιεπίσκοπος Ἀμβρόσιος³, ἐκ Βαλτεσινίκου τῆς Γορτυνίας καταγόμενος. Τὸ ἔτος τῆς ἀνόδου τοῦ Ἀμβροσίου εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τὴν χρονολογίαν τὴν ἀναγεγραμμένην εἰς τὴν σφραγίδά του, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπάρχουν τουρκικὰ τινα γράμματα, κύκλῳ δὲ αὐτῆς ταῦτα:

Ο ΤΑΠΕΙΝΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΝΒΡΟΣΙΟΣ ΔΙΜΙΤΖΑΝΙΣ
ΚΑΙ ΑΡΓΙΡΟΚΑΣΤΡΟΥ ΑΨΕΖ (=1767)⁴.

Τὸ πρῶτον, τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Ἀμβροσίου, ὡς ἀρχιεπισκόπου Δημητσάνης, εὐρίσκομεν ἐπὶ κεφαλῆς πράξεως ἐκλογῆς νέου ἐπιτρόπου τοῦ ἐν Ζατούνῃ ἐνοριακοῦ ναοῦ Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἐλοβίτισσας, ἐν ἔτει 1765⁵. Ἀλλ' εἶναι φανερόν ὅτι τὴν προκειμένην πράξιν ὁ Ἀμβρόσιος ἐπεκύρωσεν ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἐν ἔτει 1768, ἔξ ἄλλου, ὁ Ἀμβρόσιος μετὰ τοῦ Ἀνθίμου Καρακάλλου, ἐπισκόπου Μεθώνης, ἐπιβεβαιοῦν πράξιν δι' ἧς οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐν τῇ πόλει σχολῆς ἀπαλλάσσονται παντὸς χαρατσίου⁶. Ἀκολούθως, ὁ Ἀμβρόσιος, κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1789 ἐκ Ζατούνης ἐχορήγησε βεβαιωτήριον γράμμα πρὸς τὸν Ἀποστόλῃν Οἰκονομόπουλον, ὅστις ἐμίσησεν ἐκ Σμύρνης καὶ ὑπέπεσεν ὡς αἰχμάλωτος εἰς χεῖρας τοῦ major Lamprou⁷. Τὸ γράμμα τοῦτο εἶναι ἰδιόχειρον τοῦ Ἀμβροσίου, φέρει δὲ ἐν τέλει λιάν εὐκρινῶς τὴν

¹ Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 236.

² Μ. Δ. Χ (αμοοδοπούλου), Ἡ πατριαρχικὴ Μεγάλὴ τοῦ Γένους Σχολή, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», ἔτ. Α' (1880 - 1881), σελ. 33 κέξ.

³ Τάκη Ταχτικοῦ (=Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου), Ἀμβρόσιος καὶ Φιλόθεος, τελευταῖοι ἀρχιεπίσκοποι Δημητσάνης, ἐφημ. Τριπόλεως «Παναρκαδικὴ Ἠχώ», ἔτ. ΙΓ', ἀριθ. φύλ. 596 (13 Νοεμβρίου 1938), σελ. 1 - 2.

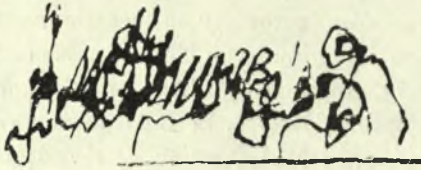
⁴ Βλ. κατωτέρω.

⁵ Φ. 13α τοῦ κώδικος τοῦ ναοῦ, ἀποκειμένου ἐν τῷ παρὰ τῇ δημοσίᾳ Βιβλιοθήκῃ τῆς σχολῆς Δημητσάνης Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Γορτυνίας.

⁶ Ἐξ ἀντιγράφου, κατακεχωρισμένου ἐν τῷ κώδικι τῆς σχολῆς Δημητσάνης, ἀποκειμένου ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ αὐτῆς, φ. 43α. Βλ. [Ε. Καστόρχην], Περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ ἑλλην. σχολῆς, σελ. 60 - 61.

⁷ Ἱστορ. Ἀρχ. Γορτυνίας, φάκελ. Σύμμικτα Γορτυνιακά. Βλ. Τ. Γριτσόπουλον, Περιπέτεια Ζατούνιτου κατὰ τὸ 1785, «Γορτυνιακὸν Ἡμερολόγιον», ἔτ. Δ' (1949), σελ. 14.

υπογραφήν καὶ παρ' αὐτὴν τὴν σφραγίδα τοῦ ἀρχιερέως¹. 'Εξ ἄλλου μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τῶν συνοδικῶν ἀρχιερέων, ὁ 'Αμβρόσιος ὑπέγραψε δύο σιγilliώδη πατριαρχικά γράμματα, ὑπὲρ τῆς σχολῆς Δημητσάνης ἀπολυθέντα,

τὸ μὲν ὑπὸ Θεοδοσίου Β' (1769), τὸ δὲ ὑπὸ Γαβριὴλ Δ' (1783)².

Ἴσως ἡ ὑπογραφή τοῦ 'Αμβροσίου εἰς τὰ γράμματα ταῦτα νὰ ἔχη σημασίαν τινά, π.χ. ὅτι δέχεται καὶ θὰ σεβασθῇ τὰς διατάξεις αὐτῶν, κλπ.

Ἡ ἐν Δημητσάνῃ ἀρχιερατεία τοῦ 'Αμβροσίου ὑπῆρξε συνεχὴς μέχρι τοῦ ἔτους 1795. Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ κατ' Αὐγουστον τοῦ 1777 φέρεται ὑποτασσομένη τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας, διὰ πράξεως τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου Β' τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων, καὶ πάλιν δὲ κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1791, δι' ὁμοίας πράξεως τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου Ζ'³. Ἀλλ' αἱ πληροφορίες αὗται εἶναι ἐντελῶς ἀνακριβεῖς. Εἰς τὰ μνημονευθέντα σιγίλλια ὑπὲρ τῆς σχολῆς Δημητσάνης, αὕτη ρητῶς ὁρίζεται κειμένη ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Δημητσάνης, ὁμοίως δὲ καὶ εἰς ἕτερον ὅμοιον τοῦ πατριάρχου Προκοπίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης, κατὰ τὸ ἔτος 1783⁴. Ὁ δὲ 'Αμβρόσιος τεκμαίρεται ὅτι διετήρησε συνεχῶς τὴν θέσιν του, ἀφοῦ πρὸς τὰς ἀνωτέρω μνεῖας κατὰ τὸ ἔτος 1792 βεβαίωτο ἀναφορὰν τῶν Στεμνιτισσιωτῶν περιέχουσαν ὅτι τὸ συγκροτηθὲν ἐκεῖ σχολεῖον ἠνώθη μετὰ τῆς ἐρειπωθείσης μονῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου⁵.

Φαίνεται δὲ ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν ἱκανῆς παιδείας κάτοχος. Τοῦτο πιστοῦται ἀπὸ τὴν ἰδιόχειρον βεβαιωτήριο ἐπιστολὴν πρὸς τὸν 'Αποστόλῃν Οἰκονομόπουλον ἐκ Ζατούνης, ἴσως δὲ καὶ ἀπὸ τὸν πρὸς τὰ σχολεῖα τῆς ἐπαρχίας του ἐπιδειχθέντα ζῆλον. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ ὅμως παρημέλησε, λόγῳ γήρατος, τὴν διοίκησιν καὶ τὸ κήρυγμα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὴν 20 Ὀκτωβρίου 1795 παρῆτήθη.

¹ Πρβλ. ὡς πρὸς τὴν σφραγίδα καὶ Ν. Α. Βέη, «Byzantinisch - neu-griechische Jahrbücher», τόμ. XIV (1938), σελ. 371, ὑποσ. 3.

² Τὰ γράμματα ἐξέδωκεν ὁ μακαρίτης Ε. Καστόρχης, "Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 53 κἑξ., ἀλλ' ἄνευ τῶν ὑπογραφῶν τῶν συνοδικῶν καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ 'Αμβροσίου καὶ οὐχὶ ἀπηλλαγμένα ἀμαρτάδων. Νέαν ἐκδοσιν τῶν γραμμάτων θέλομεν περιλάβει ἐν τῇ προσεχεῖ ἐκδόσει τῆς ἱστορίας τῆς σχολῆς.

³ Μ. Γεδεώ, "Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 666, 672.

⁴ Βλ. Α. Α. Ζακυθινό, «Ἑλληνικά», τόμ. Ε' (1932), σελ. 181, στ. 89.

⁵ Ν. Α. Βέη, «Ἡ ἑλληνικὴ σχολὴ Στεμνίτισης καὶ συνοδικὰ σιγίλλια καὶ ἄλλα γράμματα περὶ αὐτῆς», «Byz. - neugr. Jahrbücher», τόμ. XIV (1938), σελ. 376, στ. 20 - 22, ἐν γράμματι τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου Ζ', ἐν ἔτει 1793 ὑπὲρ τῆς σχολῆς Στεμνίτισης ἀπολυθέντι.

Εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 5 χειρόγραφον κώδικα (XVIII αἰῶνος) τῆς ἐν τῇ δημοσίᾳ Βιβλιοθήκῃ τῆς σχολῆς Δημητσάνης συλλογῆς χειρογράφων, ἔνθα περιλαμβάνονται ὑποδείγματα ἐπιστολῶν «κατὰ πᾶν ὁ,τιοῦν πρόσωπον σὺν τοῖς τίτλοις, μετὰ καὶ τινων ἄλλων ἐρμηνειῶν»¹, ἔχουν καταχωρισθῇ δύο ἀντίγραφα παραιτήσεως τοῦ Ἀμβροσίου, ἐξ ὧν πληροφοροῦμεθα ἐνδιαφέροντα πράγματα. Ἰδοὺ ταῦτα :

Διὰ τῆς παρουσίας ἐνυπογράφου καὶ ἐνσφραγίστου οἰκειοθελοῦς μου παραιτήσεως δηλοποιῶ ὅτι, διὰ τὰ καταλαβόντα με σωματικὰ πάθη μὴ δυνάμενος ἐκτελέσαι τὴν προσήκουσάν μοι ἀρχιερατικὴν ἐπίσκεψιν περὶ τοῦς χορυστιανοῦς τῆς ἐπαρχίας μου, οἰκειοθελῶς καὶ ἀβιάστως παραιτοῦμαι ταύτης τῆς ἐμπειπιστευμένης μοι ἀρχιεπισκοπῆς εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἐλόμενος τοῦ λοιποῦ τὸν ἥσυχον καὶ ἀμέριμνον βίον. Ὅθεν εἰς ἐνδειξιν δέδωκα καὶ τὴν παρῶσάν μοι ἐνυπόγραφον καὶ ἐνσφραγιστον παραίτησιν.

Ὁ Δη(μητσάνης) Ἀμβρό(σιος)².

Καὶ ἡ ἑτέρα παραίτησις³ :

Μετὰ τὰς δουλικάς μου προσκυνήσεις ἀναφέρω τῇ ὑμετέρᾳ σεβασμιωτάτῃ παναγιότητι, καὶ ἁγία καὶ ἱερά συνόδῳ, ὅτι μὲ τὸ νὰ ἔφθασα εἰς βαθύτατον γῆρας, καὶ δὲν δύνομαι νὰ ἐκτελέσω τὰς ἀρχιεροπραξίας, διὰ τὰ καταλαβόντα με πάθη, καὶ γίνεται ἐκ τούτου γογγυσμὸς ἀπὸ τοὺς εὐλογημένους 5 χορυστιανοῦς τῆς Ἐπαρχίας μου, ἀπεφάσισα οἰκειοθελῶς νὰ παραιτηθῶ τῆς Ἐπαρχίας ταύτης, καὶ νὰ ἡσυχάσω τὸν ὀλίγον χρόνον τῆς ζωῆς μου εἰς τὸ ἐξῆς εἰς κανένα μέρος τῆς ἐπαρχίας μου, μὲ τὴν διηνεκῇ ἐνθύμησιν τῶν πολλῶν μου ἀμαρτιῶν, διὰ νὰ ἀξιωθῶ ἐλέους ἀπὸ τὸν πολυεύσπλαγχνον θεὸν καὶ σωτήρά μας Ἰησοῦν Χριστόν· λοιπὸν ζητῶ πρῶτον τὴν συγχώρη- 10 σιν παρὰ τῆς κοινῆς μητρὸς ἁγίας Ἐκκλησίας, καὶ εἴ τι κἀγὼ ὁ ἀνάξιος ἐφάνην ἡμαρτηκῶς ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως πρὸς τὸν θεόν, καὶ τὴν κοινὴν εὐεργέτιδα μητέρα μου ἁγίαν Ἐκκλησίαν, παρακαλῶ θεομῶς νὰ ἀξιωθῶ συγγνώμης καὶ συγχωρήσεως παρὰ τῆς ὑμετέρας παναγιότητος καὶ ἁγίας

¹ Ὁ κώδιξ προέρχεται ἐκ δωρεᾶς τοῦ Δημητσανίτου μητροπολίτου Φθιώτιδος Ἰακώβου, ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Νικολάου Παπαϊωάννου, ὡς δὲ πληροφοροῦμεθα ἐκ διαφόρων σημειωμάτων ἤτο κτῆμα τοῦ ποτὲ μαθητοῦ τῆς σχολῆς Ἀθανασίου Καλακίδου. Ἡ ἐν γένει ἐπιμέλεια τῆς γραφῆς ὁμως καὶ ἄλλα χαρακτηριστικὰ πείθουν ἡμᾶς ὅτι ὁ κώδιξ ἐγράφη διὰ χειρὸς διδασκάλου τινὸς τῆς σχολῆς. Τῶν χειρογράφων τῆς σχολῆς Δημητσάνης κατάλογος δὲν ἔχει ἐκδοθῇ, μολον-
ὅτι ὁ καθηγητὴς Ν. Βέης ἔχει ἐξαγγεῖλει πρὸ 4βετίας ὅλης τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Πρὸς ἔκδοσιν τοῦ καταλόγου τῶν ὑπερδιπλασιασθέντων ἔκτοτε χειρογράφων ἐργαζό-
μεθα καὶ ἡμεῖς.

² Φ. 77β - 78α.

³ Φ. 78α - 79β.

συνόδον· καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ εἰς τὸ ἐξῆς παραιτοῦμαι, κατὰ χρέος ἀναφέρω τῇ
 15 κοινῇ μητρὶ εἰς πληροφορίαν ἀληθῆ τῆς καταστάσεως τῆς Ἐπαρχίας ταύτης,
 ὅτι τὸ εἰσόδημα τῆς Δημητσάνης εἶναι πολλὰ εὐτελὲς ὅπου μὲν μόλις μὲ πολ-
 λούς κόπους καὶ φροντίδα παντοτινὴν γίνεται χίλια πεντακόσια γρό(σια), ὅτι
 δὲν ἐγένετο συνήθεια ἐξ ἀρχῆς νὰ βοηθῇται ὁ ἀρχιερεὺς τὸν καλὸν καιρὸν,
 πολλῶ μᾶλλον εἰς τούτους τοὺς δυστυχημένους καιροὺς, ὅπου οἱ ἄνθρωποι
 20 εἶναι βεβαρημένοι ἀπὸ τὰς περιστάσεις, καὶ τεθλιμμένοι ἀπὸ τὰ δυσβάστακτα
 καὶ βαρύντατα χρέη, ὅπου ὁ ἀρχιερεὺς θλίβεται μᾶλλον, ἢ πορίζεται· αὕτη
 ἐστὶν ἡ ἀλήθεια· διὰ τί οἱ χριστιανοὶ κοντὰ ὅπου εἶναι πτωχοὶ εἶναι καὶ
 δυσήνιοι, καὶ ὁ ἀρχιερεὺς διὰ νὰ ζήσῃ μετ' αὐτῶν, πρέπει νὰ εἶναι μέτριος,
 ὀλιγαρκής, εὐλαβής, ὑπομονητικὸς· αὐτὰ ὅπου ἀποτολμῶ νὰ σημειῶ καὶ νὰ
 25 περιγράφω, παρακαλῶ νὰ ἔχω συγγνώμην, ὅτι ἐστοχάσθην ὡς χρέος μου νὰ
 φανερώσω τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῆς ἐπαρχίας ταύτης· ταῦτα μὲν προσκυ-
 νητικῶς, αἱ δὲ πανάγια αὐτῆς εὐχαὶ καὶ εὐλογίαι, εἰέν μοι φυλακτῆραι ἐν
 βίῳ παντί.

Τὴν παραίτησιν τοῦ Ἀμβροσίου καὶ ἐνδιαφερούσας τινὰς λεπτομερείας
 αὐτῆς ἀγγέλλει καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς σχολῆς Δημητσάνης πρὸς τὸν ἐν Τερ-
 γέστη πρ. ἐπίσκοπον Μεθώνης Ἀνθιμον Καρακάλλον, διὰ μακρᾶς κατ'
 Ὀκτώβριον τοῦ 1795 ἐπιστολῆς αὐτοῦ¹, ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὴν σχετικὴν
 περικοπὴν, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

...Περὶ δὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως τῆς φανερώων τοῦτο, εἰς
 τὰς ἀπερασμένας εἴκοσι τοῦ παρόντος ἔκαμεν ὁ γέρον Δημιτζάνης τὴν πα-
 ραίτησιν του λαμβάνωντας δύο χιλιάδας γρόσια διὰ τινὰς ὁμολογίας οἰκονο-
 5 μικάς, ὅπου ἔδωσε διὰ τὸν διάδοχον, ὁμοίως καὶ τὰ μπεράτια, καὶ σιγίλ-
 lion, τὰ ὅποια ὅλα τὰ ἐστείλαμεν ἀπάνω μὲ ἄνθρωπον ἐξεπίτηδες πρὸς τὸν
 ἄγιον Σμύρνης², καὶ τέλεπῃ Νικῆτα³, καὶ τοὺς κάμνομεν πληρεξουσίου

¹ Τὸ ἔγγραφο εἰς τὸν φάκελλον Ἀνθίμου Καρακάλλου τοῦ παρὰ τῇ δημοσίᾳ Βιβλιοθήκῃ σχολῆς Δημητσάνης Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Γορτυνίας. Ἐν ἀρχῇ ὁμιλεῖ διὰ τὸν διδάσκαλον Χατζη-Αγάπιον, τὴν σχολὴν καὶ βιβλιοθήκην, τὸ κοινὸν τῆς Δημη-
 τσάνης, τὴν μονὴν Φιλοσόφου κλπ.

² Πρόκειται περὶ τοῦ μετὰ ταῦτα πατριάρχου Γρηγορίου Ε', ὅστις τότε ἦτο μητροπολίτης Σμύρνης καὶ τοῦ ἀνέβηκαν τὰς σχετικὰς φροντίδας.

³ Νικῆτας Τζελεπῆς Κουντούρης, τὸ ἐπικλιν, ἦτο ἰσχυρὸς καὶ εὐκατάστατος Δημητσανίτης εἰς βασιλεύουσαν, ὅπουθεν μετὰ τοῦ γυναικαδέλφου του Χατζη-Θεο-
 δωρῆ Κατσαλούκα συνέδραμον καὶ τὴν σχολὴν τῆς γενετικῆς, κατὰ τὴν ἀνακαίνισιν
 αὐτῆς, μετὰ τὴν ἐρήμωσιν ἣν ὑπέστη κατὰ τὰς Ἀλβανικὰς ἐπιδρομάς, ποὺ ἠκολού-
 θησαν τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως Ὀρλώφ. Τὰς πληροφορίας παρέχει σχετικὸν
 σημείωμα τοῦ ἰδίου ἐπιστολογράφου ἐν φ. 9α τοῦ κώδικος τῆς σχολῆς, ἐνθα καὶ
 ἄλλαι χρήσιμοι ὑποσημειώσεις, πιθανῶς διὰ χειρὸς τοῦ διδασκάλου Καλλινίκου Κα-
 στόρχη γραφεῖσαι.

εἰς τὸ νὰ ἐκλέξουν ἄξιον ἀρχιεπίσκοπον, ὅποιον ἤθελε εὖρουν εὐλογον, εἴτε ἐδικόν μας, εἴτε ξένον· ἀκόμη ἐστείλαμεν καὶ ἀναφορὰν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ζητοῦντες μετὰ δεήσεως ἄξιον εἰς τὰ πάντα ἀρχιερέα, ἐπειδὴ ἡ 10 παραίτησις ἔγινεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, διότι ἡ παραίτησις τὴν σήμερον εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν γίνονται, καὶ ὅχι ἐκεῖ ὅπου θέλει ὁ κάτοχος· λοιπὸν προσμένομεν τὸν νέον ἀρχιερέα, μὲ τὸν ἐρχομὸν τοῦ ὁποίου ἐλπίζομεν νὰ ἐξυπνήσῃ ἡ ἀποκοιμισμένη μας ἐκκλησία... ἀψ'ἡψ [1795]

Ὁκτωβρίου λῆ' ἐκ Δημητσάνης...

Ἀγάπιος ὁ Παπαδόπουλος.

VI

Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ἀμβροσίου ἠκολούθησεν ἀναφορὰ τῶν χριστιανῶν τῆς ἐπαρχίας, πρὸς τὸ πατριαρχεῖον, διὰ τὴν πλήρωσιν τοῦ κληρέως ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Δημητσάνης, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ καὶ ὁ διδάσκαλος Ἀγάπιος πρὸς τὸν πρ. Μεθώνης Ἀνθιμον, ἐν τῇ ἐπιστολῇ του. Εἰς τὸν μνημονευθέντα κώδικα ὑπάρχει καὶ ἀντίγραφον τῆς ἐν λόγῳ ἀναφορᾶς, ἔχον ὡς ἀκολούθως :

Μετὰ τὰς δουλικὰς ἡμῶν καὶ ἐδαφιαίας προσκυνήσεις, ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ καὶ ταπεινοὶ ραγιάδες τοῦ πολυχρονίου ἡμῶν ἀνακτος, ἀναφέροντες τῇ ὑμετέρῳ σεβασμιωτάτῃ παναγιότητι, καὶ ἀγία καὶ ἱερᾷ συνόδῳ, ὅτι ἐπειδὴ ὁ ἀρχιερεὺς ἡμῶν παραιτεῖται διὰ τὸ βαθύτατον γῆρᾶς του, παρακαλοῦμεν ἅπαντες θερμῶς τὴν κοινὴν μητέρα μας ἁγίαν ἐκκλησίαν μας, νὰ ἐκλεχθῇ ἀρχιερεὺς ὅπου νὰ ποιμαίνῃ τοὺς χριστιανούς τῆς ταπεινῆς ταύτης ἀρχιεπισκοπῆς, ἀνὴρ ταπεινός, καὶ ὀλιγαρκῆς καὶ ὑπομονητικός, ἐπειδὴ οἱ εὐρισκόμενοι ὀλίγοι χριστιανοὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην εἶναι πτωχότατοι, καὶ μόλις δύνανται νὰ ἀπαντῶσιν εἰς τὰ βασιλικά δοσίματα, καὶ ἀπὸ ταῖς πολλαῖς περιστάσεσι καὶ δυστυχίαις οἱ ἄνθρωποι ἔγιναν δυσάρεστοι ἀνυπομόνητοι, καὶ ἡ ἀγία εὐχὴ τῆς παναγίας τῆς, καὶ ἀγίας συνόδου νὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ ὑποφέρουν νὰ μὴν σκορπισθῶσιν, ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν φεύγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἰς ἄλλα μέρη διὰ τὰς πολλὰς δυστυχίας. Ταῦτα μὲν προσκυνητῶς, αἱ δὲ πανάγια αὐτῆς εὐχαὶ καὶ εὐλογίαι εἶεν μετὰ πάντων ἡμῶν.

Δημητσάνα

Ζάτουνα

Ζυγοβίσι καὶ καθεξῆς¹.

Διὰ τῶν συντόνων ἐνεργειῶν ἡ διαδοχὴ τοῦ Ἀμβροσίου ἐπετεύχθη σχεδὸν ἀμέσως. Διότι εἰς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ ἐξελέγη ἀρχιεπίσκοπος Δημη-

¹ Φ. 79β - 80α.

τσάνης ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων τῆς Μ. Ἐκκλησίας Φιλόθεος Χατζῆς, ἐκ Κύπρου. Ὁ συμπολίτης αὐτοῦ πατριάρχης Γεράσιμος Γ' τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φιλοθέου, ὡς ἀρχιεπισκόπου Δημητσάνης, ἀνήγγειλε πρὸς τοὺς πατέρας τῆς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν σταυροπηγιακῆς μονῆς τοῦ Τ. Προδρόμου διὰ τῆς ἀκολουθίου ἐπιστολῆς, δι' ἧς συνιστᾷ φιλόφρονα ὑποδοχὴν καὶ περιποίησιν πρὸς τὸν νέον ἱεράρχην¹:

Γεράσιμος ἐλέφ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ὅσιώτατε καθηγούμενε, καὶ λοιποὶ ἀσκούμενοι πατέρες καὶ μοναχοὶ τοῦ ἐν τῇ | ἐπαρχίᾳ Δημητσάνης κειμένου ἱεροῦ καὶ σεβασμ(ίου) ἡμετέρ(ου) 5 π(α)τριαρχικοῦ καὶ σ(ταυ)ροπηγιακοῦ μοναστηρίου τοῦ Προδρόμου, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαλλητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη | ὑμῖν, καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγκώρησις. Ἐπειδὴ ὁ | θεοφιλέστατος ἀρχιεπίσκοπος Δημητσάνης συναδελφὸς ἡμῶν ἀγαπητὸς κὺρ Ἀμβρόσιος παρητήσατο οἰκειοθελῶς τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν ἔνθερμον 10 αὐτοῦ παράκλησιν καὶ [κοινήν] | αἵτησιν τῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ χριστιανῶν δια κανονικῶν ψήφων, καὶ συνοδικῆς ἐκλογῆς | προετιμήθη τῶν ἄλλων ὁ ἡμέτερος δευτερεύων τῶν διακόνων κὺρ Φιλόθεος, καὶ δὴ ἡμετέραις ἀδείαις ἐχειροτονήθη ἀρχιερεὺς γνήσιος, νόμιμος, καὶ κανονικός, καὶ ἀπεκατεστάθη ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας ταύτης κατὰ τὴν κανονικὴν διατύ- 15 πωσιν ὡς ἄξιος καὶ τίμιος, | καὶ δόκιμος ἀναφανείς, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ διαφόρους καιροὺς πιστῶς ἐκδουλεύσας, καὶ παρὰ τῇ ἡμῶν μετριότητι χρόνους ἱκανοὺς διατρέψας, καὶ ἐξυπηρετήσας εὐγνωμόνως καὶ εὐπει[θῶς,] | διὰ τοῦτο ἐνετειλλάμεθα τῇ ἀρχιερωσύνῃ αὐτοῦ, ὅπως ἐρχόμενος σὺν θεῷ εἰς τὴν θεόθεν κληρωθεῖσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν ταύτην, δεικνύη καὶ πρὸς τὸ 20 ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον, ὡς σ(ταυ)ροπηγιακόν, καὶ ἔχον τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς τὴν προσήκουσαν ἐπίσκεψιν, καὶ ἀναγκαί(αν) | ὑπεράσπισιν. Διὰ τοῦτο καὶ γράφοντες ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν καὶ ὑμῖν, [ὅπως] | ὅταν σὺν θεῷ φθάσῃ ἡ ἀρχιερωσύνῃ αὐτοῦ ὑποδεχθῇτε μετὰ πάσης φιλοφροσύνης καὶ | δεξιώσεως, προσφέροντες τῇ θεοφιλίᾳ αὐτοῦ τὸ ὀφειλόμενον 25 σέβας καὶ τὴν ἐδράβειαν | ὡς ἐπιφέροντος ἡμέτερον πρόσωπον, διὰ τὰ ἀξιούσθε παρ' αὐτοῦ τῆς δυνατῆς ὑπερασπίσεως εἰς πάσας τὰς χρείας ὑμῶν καὶ ἀνάγκας, καὶ δι' αὐτοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἰσχυρᾶς | ἀντιλήψεως, καὶ τῆς παρ' ἡμῶν εὐνοίας, καὶ διὰ τὰ ἔχητε ἐπὶ πλέον τὴν ἐκκλησίαν εὐήκοον

¹ Τὸ γράμμα ἐφ' ἀπλοῦ κοινοῦ χάρτου (διαστ. 0,30×0,225 μ.), εὐρίσκεται συνεσταχμένον ἐν φ. 123 τοῦ κτητορικοῦ κώδικος τῆς μονῆς Προδρόμου, ἐπ' ἐσχάτων εἰσαχθέντος μετὰ παντός τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Γορτυνίας παρὰ τῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ τῆς σχολῆς Δημητσάνης. Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ κώδικος εὐρίσκονται καὶ ἄλλα τινὰ γράμματα, μέλλοντα νὰ ἐκδοθοῦν ἐν ἐδικῇ περὶ τῆς μονῆς πραγματείᾳ.

εἰς τὰς εὐλογοφανεῖς αἰτήσεις σας, ὅτι ἡ γενομένη τιμὴ, περιποιήσας τε καὶ
 30 συνδρομῇ] πρὸς τὴν ἀρχιερωσύνην αὐτοῦ ἀνάγε(ται) πρὸς ἡμᾶς, οὕτως οὖν
 ποιήσατε ἐξάπαντος, ἵνα καὶ) ἡ τοῦ θεοῦ χάρις [εἴη μεθ' ὑμῶν] ἀψήεω
 Νοεμβ[ρίου...].

Ὁ Κωνσ(αν)τινουπόλεως καὶ) ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐχέτης ὑμῶν.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Φιλοθέου ἐξακριβωθεῖσα ὡς ἀνασυστασίς τῆς ἀρχιεπι-
 σκοπῆς¹, ἀλλ' ἡ συνεχὴς ἀρχιερατεία τοῦ Ἀμβροσίου ἀποκλείει προτέραν συγ-
 χώνευσιν τῆς Δημητσάνης μετὰ τῆς Λακεδαιμονίας, ἀστήρικτον δὲ εἶναι τὸ
 γραφὲν ὅτι τοῦτο εἶχεν ἐπιτύχει κατὰ τὸ ἔτος 1777 ὁ μετέπειτα Δέρκων γενό-
 μενος μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Γρηγόριος². Τὸ ἀκριβὲς εἶναι ὅτι οὗτος,
 ἐνδιαφερόμενος ὑπὲρ τοῦ μετέπειτα Τριπολιτζᾶς γενομένου Ἀκόβων Δανιήλ,
 εἰσηγείτο εἰς τὸν πατριάρχην Γρηγόριον Ε' καὶ φαίνεται ὅτι, ἐνδιαφερόμενον
 καὶ ἐκείνον διὰ τὸν συμπολίτην του, εἶχε πείσει, νὰ ἐνωθῇ ἡ ἐπισκοπὴ Ἀκό-
 βων μετὰ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης, χάριν τοῦ Ἀκόβων Δανιήλ, τοῦ
 Δημητσάνης [=Φιλοθέου] «μετατιθεμένου πρὸς τὴν ἄλλην ζωὴν, ἢ πρὸς ἄλλην
 ἐπαρχίαν», ὡς ἀναφέρεται ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Δέρκων Γρηγορίου πρὸς τὸν Ἀκό-
 βων Δανιήλ³. Ἀλλὰ ὁ Φιλόθεος ἦτο ἀκόμη νέος, κατὰ τὸ ἔτος 1819 ὅτε ἐγίνοντο
 ταῦτα, διὰ νὰ μεταβῇ φυσικῶς εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, δὲν ἔστρεψε δέ, οὗτος, ὡς
 φαίνεται, νὰ μετατεθῇ εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν, δι' ὃ δὲν κατορθώθη ἡ ἔνωσις.
 Βραδύτερον, χάριν τοῦ Δανιήλ, ἡ ἐπισκοπὴ του ἠνώθη μετὰ τῆς Τριπολιτζᾶς.

Τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Δημητσάνης ὁ Φιλόθεος ἐκόσμησεν ἐπὶ 25ετίαν ὁλό-
 κληρον, ὑπῆρξε δὲ ὁ τελευταῖος αὐτῆς ἀρχιεπίσκοπος, κατὰ τοὺς δούλους
 αἰῶνας. Μεταξὺ τῶν πρώτων μελημάτων αὐτοῦ, αἶμα ὡς ἐγκατεστάθῃ εἰς
 Δημητσάναν, ὑπῆρξεν ἡ ἴδρυσις ἰδίου ἀρχιεπισκοπικοῦ καταστήματος, ὅπερ
 καὶ δὲν ἐβράδυνε ν' ἀνεγερθῇ, τῇ ὁμοθυμῶν συμβολῇ τοῦ κοινοῦ Δημητσάνης.
 Τὴν πληροφορίαν ἔχομεν ἀπὸ ἀχρονολόγητον ἀντίγραφον τῆς σχετικῆς πρῶ-
 ξεως, ὅπερ ἔχει καταχωρισθῇ εἰς τὸν αὐτὸν ὑπ' ἀριθ. 5 χειρόγραφον κώδικα
 τῆς δημοσίας βιβλιοθήκης τῆς σχολῆς Δημητσάνης (φ. 85α-88α) καὶ ἔχει οὕτω :

Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ἀποδεικτικοῦ, καὶ συμφωνητικοῦ γράμματος,
 φανερόνομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς ἅπαντες οἱ ἐν ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ τῆς
 Δημητσάνης ἐθρισκόμενοι, μὲ μίαν ὅλοι ὁμοῦ ψῆφον καὶ ἀπόφασιν, οἰκειο-

¹ Μ. Γεδεών, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 675. Β. Α. Μυστακίδης, Ἐνθ' ἄνωτ.,
 σελ. 169. Π. Π. Πλούμης, «Μεγ. Ἑλλήν. Ἐγκυκλοπαιδεῖα», τόμ. Η', σελ. 119β,
 ἐν λ. Γεράσιμος, ἐνθα λόγος γίνεται περὶ προαγωγῆς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης
 εἰς μητροπόλιν, ὑπὸ τοῦ πατρ. Γερασίου Γ'.

² Σ. Ν. Θωμοπούλου, Ὁ μέγας Δέρκων Γρηγόριος, «Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ.
 Ἑταιρείας», Α', τεύχ. β', νέα σειρά (1928), σελ. 56. Οὗτος ἀρύεται ἐκ τοῦ Γεδεών.

³ Αὐτόθι, σελ. 82. Τ. Γριτσόπουλου, Ἡ ἐν Γορτυνίᾳ ἐπισκοπὴ Ἀκό-
 βων, σελ. 8.

θελῶς καὶ αὐτοπροαιρέτως, ἐποιήσαμεν ταύτην τὴν παροῦσαν ἀπόδειξιν, εἰς
 5 μαρτυρίαν τῆς ἀληθείας καὶ εἰς παντοτεινὴν δῆλωσιν, ὥς ὅτι μὲ τὸ νὰ μὴν
 εὐρέσθῃ ἐξ ἀρχῆς κοινὸν ὁσπῆτιον εἰς ταύτην τὴν ἀρχιεπισκοπὴν, διὰ τὰ
 κατοικῇ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ κυριάρχῃς τοῦ τόπου, διὰ τὰ ἀναπαύεται, καθὰ καὶ
 οἱ ἐπίλοιποι ἀρχιερεῖς οἱ ὑποκείμενοι τῷ ἀποστολικῷ θρόνῳ, ἔχουσι τὰς
 μητροπόλεις των, καὶ ὃν ἄπρεπον καὶ ἀνάρμοστον τοῦτο γε, τὸ εἶναι ἄνευ
 10 μητροπόλεως ὁ ἀρχιερεὺς, οὕσα καὶ αὐτὴ ἡ ἀρχιεπισκοπὴ λεγομένη καὶ ἀνέ-
 καθεν φημισμένη, κατὰ τὴν δῆλωσιν τῶν ἱερῶν συγγелиωδῶν γραμμάτων,
 τῶν κατὰ καιρὸς οἰκουμενικῶν καὶ ἀοιδίμων πατριαρχῶν, καὶ τῶν ἱερῶν
 συνόδων, ὑστερημένη μητροπόλεως, (ἴσως γε καὶ τοῦτο ἐξ ἀφροντισίας τῶν
 τότε ἀνθρώπων καὶ τῶν προκατόχων ἀρχιερέων κατοικούντων εἰς τὰ πατρικά
 15 τῶν ὁσπίτια) ¹ μὴ ἀνεχόμενοι ἡμεῖς οἱ κατὰ τὸ παρὸν εὐρισκόμενοι, νὰ εἶναι
 χωρὶς μητρόπολιν αὕτη ἡ ἀρχιεπισκοπὴ, μάλιστα δὲ ὁ τανῦν ἅγιος δεσπότης
 μας διὰ τὴν πολλὴν καὶ ἔνθερμον αὐτοῦ προθυμίαν, θείῳ ζήλῳ κινούμενος,
 γέγονεν ὁδηγὸς πρῶτος καὶ παρακινήτης τούτου τοῦ θεοφιλοῦς ἐπιχειρήμα-
 τος. Ὅθεν μὲ τὸ νὰ ᾔναι τάξις καὶ συνήθεια, ὁποῦ αἱ μητροπόλεις νὰ γί-
 20 νονται εἰς τὴν κυρίαν καθέδραν, οὕσα καὶ αὐτὴ ἡ πολιτεία Δημητζίανα
 καθέδρα ταύτης τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ² ἀπεφασίσσαμεν ὅλοι ὁμοῦ συμφώνως,
 καὶ ἐκλέξαμεν ἓνα τόπον πολλὰ ἄξιον χρήσιμον, καὶ ἀρμόδιον διὰ τὰ γίνῃ
 ἡ μητρόπολις ὅλης τῆς ἐπαρχίας, καὶ νὰ οἰκοδομηθῇ σὺν θεῷ ἀγίῳ μὲ τὴν
 πρόθυμον ἐπιστάσιαν τοῦ πανιερωτάτου ἀρχιερέως ἡμῶν ἀγίου Δημητζίανης
 25 κυρίου κυρίου Φιλοθέου, καὶ μὲ τὴν κοινὴν συνδρομὴν τῆς ὅλης ἐπαρχίας.
 Ὁ ὁποῖος τόπος ὀνομάζεται τοῦ Ἰωάννου τοῦ ποτὲ Κροκιδᾶ καὶ εἶναι ἡ
 περιοχὴ του ὅλη καθὼς φαίνεται, τὸ μὲν μᾶκρος πῆχες τριάκοντα, τὸ δὲ
 πλάτος πῆχες ἑκοσι δύο· καθὼς ὁ ἐξάδελφος τοῦ ρηθέντος ὁ παπᾶ κὺρ
 δ... ³ ἐπαρξήσασεν ἡμῖν τὴν μοιρασίαν του καὶ φανερώνῃ τὸ μερίδιον τοῦ
 30 Ἰωάννου, ὅστις ἔβαλε καὶ τὰ σύνορα τοῦ τόπου καὶ τὸ μὲν κάτωθεν μέρος
 εἶναι συμπλήκτωρ ὁ ἴδιος παπᾶ κὺρ... καὶ πρωτόπαπᾶς, καὶ τὰ ἄλλα μέρη
 εἶναι δρόμοι, καθὼς φαίνονται· τοῦ ὁποῖου τόπου τὴν τιμὴν ὅλοι ἀφιλοπρο-
 σῶπως τὴν ἀπεφασίσσαμεν διὰ γρόσια τόσα ³, καὶ ἐπειδὴ ὁ ρηθεὶς ἀπεδήμη-

¹ Διὰ τὸν λόγον ὅτι οἱ πλείστοι τῶν διατελεσάντων ἀρχιεπισκόπων Δημητσάνης ἦσαν ἐντόπιοι.

² Ἐντεῦθεν ἀποδεικνύεται ἐντελῶς ἀβάσιμον τὸ γραφέν ὅτι εἰς τινὰ καιρὸν ἔδρα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἦτο ἡ παρὰ τὴν Στεμνίτσαν μονὴ τῆς Χρυσοπηγῆς. Π. Παπαζαφειροπούλου, Μεθυδριάς, σελ. 84.

³ Τὸ ἐκδιδόμενον ἀντίγραφον κατεστρώθη εἰς τὸν ἐν λόγῳ κώδικα ὡς πρότυπον παρομοίαν πράξεων, ἐπομένως ὁ βιβλιογράφος δὲν ἔκρινεν ὅτι ὡς πρὸς τὰ ἀναφερόμενα πρόσωπα ἦτο ἀπαραίτητον νὰ τὰ παραθέσῃ, δι' ὃ καὶ παρέλιπεν αὐτά, ἢ ἀορίστως ἔγραψεν ὁ δεῖνα κλπ.

σεν ἐκ τῶν ἐνταῦθα πρὸ χρόνων ἱκανῶν, καὶ κατοικεῖ εἰς τὸ Τριέσι, καὶ
 35 εἰς λοιπὰς πολιτείας τοῦ πουνέντε· καὶ τὸ κοινὸν τοῦτο ἀποκρίνεται τὰ ἄλλε-
 πάλληλα βασιλικά μυρία καὶ δοσίματα· ἐπήραμεν αὐτὸν τὸν τόπον καὶ διὰ
 τὸ χριστιανικὸν πάλιν τὰ τόσα γρόσια τὴν τιμὴν ταύτης τῆς τοποθεσίας, τὰ
 ἐκρατήσαμεν εἰς τὸ κοινὸν τῆς πολιτείας μας, μὲ τὴν διαφορὰν τους, πρὸς
 40 τίσιν ὁ ἅγιος θεὸς καὶ ἔλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του, νὰ ἔχωμεν νὰ τοῦ δώσω-
 μεν τὰ ρηθέντα γρόσια μὲ τὸ ρηθὲν ἡντερέσιόν τους, καὶ ἂν μὲ τὸν ἐρχομὸν
 του ἡθελε φερθῇ ἐναντίος, ὅπερ μὴ γένοιτο εἰς ταύτην τὴν κοινὴν καὶ εὐλο-
 γοφανῇ ἀπόφασιν ταύτης τῆς πολιτείας, καὶ ὅλης τῆς ἐπαρχίας, νὰ εἴμεθα
 ὅλοι ἐπίσης διανυθνευταὶ περὶ τοῦ τόπου, καὶ ἔτοιμοι ἐν παντὶ κοιτηρίῳ
 45 ὅπου ἡθελε κινήθῃ ἐσωτερικῶ ἢ ἐξωτερικῶ· ὅθεν ἀμεδιάθετος ὢν ὁ τοιοῦ-
 τος τρόπος, ὡς θεοφιλὴς καὶ θεάρεστος, ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν μας ἀποδει-
 κτικὸν ὑποβεβαιωμένον ὑπὸ πάντων ἡμῶν διὰ τὸ μόνιμον καὶ ἀσφαλές, καὶ
 ἐνδείξιν εἰς τὸν ἅπαντα αἰῶνα, διὰ νὰ καταστρωθῇ καὶ εἰς τὸν ἱερὸν κώδι-
 κα, ταύτης τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητζάνης, καὶ ἐδόθη εἰς τὰς χεῖρας τοῦ
 50 πανιερωτάτου ἁγίου δεσπότης κυρίου κυρίου Φιλοθέου, καὶ ὁ πανάγαθος
 θεὸς διὰ τῶν εὐπροσδέκτων αὐτοῦ εὐχῶν, νὰ ὁδηγήσῃ καὶ ἡμᾶς ἅπαντας, εἰς
 πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ σωτήριον· καὶ νὰ μᾶς ἀξιώσῃ νὰ ἴδωμεν καὶ τὴν
 οἰκοδομὴν τῆς μητροπόλεως, κατὰ τὴν ἄφεσίν μας, καὶ κατὰ τὸν ἐνθερμον
 καὶ διακαῇ ζῆλον τοῦ ἀρχιερέως μας, καὶ γενομένης θεῆς βοήθειας μὲ τέλος
 55 καλόν, νὰ ἡσυχάσῃ καὶ νὰ ἀναπαυθῇ ὁ δεσπότης μας καὶ ἡμεῖς· ὅθεν καὶ
 κατὰ τὸ μαρμαρέν τῆς ἱερᾶς καὶ βασιλικῆς κρίσεως, ἐπήραμεν καὶ χοιζέτι
 διὰ ταύτην τὴν τοποθεσίαν, καὶ ἐπεράσαμεν καὶ τὸ παρὸν μας γράμμα εἰς
 τὸ πυγγίλι, διὰ στερέωσιν καὶ ἐναντίαν λαχοῦσαν χρεῖαν·

Τὸ κτίριον τῆς μητροπόλεως, ὅπερ ἐφιλοδόξησεν ὁ Φιλόθεος νὰ ἀπο-
 κτήσῃ ἡ ἀρχιεπισκοπὴ του, φαίνεται ὅτι, συντρέχοντος καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς
 Δημητσάνης, ὡς καὶ τῶν μονῶν καὶ ἐκκλησιῶν τῆς ἐπαρχίας, ἰδρῦθη κατὰ
 τὴν συνοικίαν τῆς ἁγίας Κυριακῆς, εἰς τὸ κέντρον μικρᾶς πλατείας, ἥτις ἐπὶ
 μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ὑπῆρξε τὸ κεντρικώτερον σημεῖον τῆς πολιτείας. Ἡ «μη-
 τροπόλις» ἥτις εἶναι τὸ κτίριον ὅπερ σήμερον στεγάζει τὸ ἐιρηνοδικειακὸν κατὰ-
 στημα, παλαιότερον ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς κοινοτικὸν κατάστημα, εὐθὺς δὲ μετὰ
 τὴν ἐπανάστασιν ἐσχέποντο οἱ Δημητσανῖται νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν ἢ καὶ
 πιθανῶς ἐχρησιμοποίησαν ὡς σχολεῖον τῶν κορασίων.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς ἀρχιερατείας αὐτοῦ ἐν Δημητσάνῃ ὁ
 Φιλόθεος ἐπετέλεσεν ἔργον θεάρεστον καὶ ἐθνοπρεπές. Ὀλίγης μὲν παιδείας
 μετεῖχεν, ἀλλ' ἐστολιζέτο λαμπρῶς ὑπὸ προτερημάτων ἱερατικοῦ χαρακτῆρος¹,

¹ Ἀ μ β ρ. Φ ρ α ν τ ζ ἡ, Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, τόμ. Δ', ἐν Ἀθήναις 1841, σελ. 97.

παρὰ τὴν ἄδικον ἐντύπωσιν ἣν ἀπεκόμισεν ὁ ἐπισκεφθεὶς αὐτὸν εἰς τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν κτίριον, κατὰ τὸ ἔτος 1806 περιηγηθεὶς τὴν Πελοπόννησον, Ἕλληνας συνταγματάρχης Λήκ, ὅστις τὸν ὀνομάζει ἀμαθῆ καλόγηρον¹. Ἐὰν ὁ Φιλόθεος ὀλίγα ὁ ἴδιος γράμματα ἐγνώριζεν, ὅμως ὑπεστήριξεν ἐνθέρμως αὐτὰ διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ ποιμνίου τῆς ἐπαρχίας του. Οὕτω, μετὰ τοῦ γείτονος ἐπισκόπου Ἀμυκλῶν Νικηφόρου, διὰ σιγίλλιου γράμματος τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Ε' τοῦ ἀπὸ Νικαίας, ὑπὲρ τῆς ἐν Βυτίνῃ σχολῆς ἀπολυθέντος κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1804, ὁ Φιλόθεος διωρίσθη ἔφορος καὶ ἐταστής τῆς σχολῆς². Μετὰ τῶν προκρίτων τῆς Δημητσάνης ἐξ ἄλλου, κατὰ τὸ ἔτος 1816 ἀνενέχθη πρὸς τὸ πατριαρχεῖον ὑπὲρ τῆς ἐν τῇ πόλει γεραῆς σχολῆς, ἐπιτυχὼν τὴν μετ' αὐτῆς ἐνωσιν τῆς μονῆς Φιλοσόφου καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ μητροπολίτου Παλ. Πατρῶν Γερμανοῦ, ὡς ἐφόρου τῆς σχολῆς, ἀπολυθέντος πρὸς τοῦτο κατ' Ἰούλιον τοῦ 1815 τοῦ γνωστοῦ σιγίλλιου ὑπὸ τοῦ πατρ. Κυρίλλου Γ'³, ὅπερ ἐκ τῶν ὑστέρων εἶχεν ὑπογράψει καὶ ὁ Φιλόθεος⁴. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν Στεμνίτῃ ἐλληνικῆς σχολῆς διετέλεσεν ὁ Φιλόθεος συνοδικὸς ἑξαρχος καὶ ἐπίτροπος, μετὰ τοῦ ὁμόρου μητροπολίτου Χριστιανουπόλεως Γερμανοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου οὐχ ἅπαξ κυροῖ λογαριασμοὺς τοῦ σχολείου⁵. Διὰ τοὺς λόγους τούτους δικαίως λέγεται ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἐπαρχία Καρυταίνης ἐτίμα εἰλικρινῶς αὐτόν, διότι, ὡς εὐστόχως παρατηρεῖ ὁ Φωτάκος, ἦτο εὐσεβὴς καὶ προοδευτικὸς κληρικὸς⁶.

Πρὸ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντα ὅμως ὁ Φιλόθεος ὑπῆρξεν ἀνὴρ καὶ μάρτυς τοῦ μεγάλου ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, μετασχὼν ἐνεργῶς τῶν προεπαναστατικῶν μάλιστα παρασκευῶν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν γνωστῶν σκληρῶν διωγμῶν κατὰ τῶν κλεφτῶν, πρὶν ἀπολυθῆ τὸ πατριαρχικὸν ἐπιτίμιον καὶ τὸ φοβερὸν σουλτανικὸν φερμάνιον τοῦ ἔτους 1806, ὁ πατριάρχης Κωνσταντι-

¹ W. M. Leake, Travels in the Morea, τόμ. II, Λονδίνον 1830, σελ. 62-63.

² Π. Παπαζαφειροπούλου, Περὶ τῆς ἐν Βυτίνῃ ἐλληνικῆς σχολῆς, τῶν πρώτων αὐτῆς διδασκάλων καὶ τῆς ἐν αὐτῇ καταρτιζομένης βιβλιοθήκης, ἐν Ναυπλίῳ 1858, σελ. 32, 34. Τοῦ αὐτοῦ, Μεθυδριάς, σελ. 155, 157. Τὸ σιγίλλιον τοῦτο, περιεκομμένον, ἀπόκειται ἐν τῇ ἐν Βυτίνῃ Βιβλιοθήκῃ, φέρει δ' ἐν τέλει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Φιλοθέου, ἐκ τῶν ὑστέρων τεθεῖσαν.

³ [Ε. Καστόρχη], Περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ ἑλλ. σχολῆς, σελ. 66-71. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σελ. 683.

⁴ Τὸ σιγίλλιον δὲν περιεσώθη, ὁ δὲ Καστόρχης ἐξέδωκεν αὐτὸ ἐξ ἀντιγράφου τοῦ κώδικος τῆς σχολῆς Δημητσάνης (φ. 34-35β). Τὸ γράμμα ἐν καιρῷ θὰ ἐπανεκδοθῇ.

⁵ Ν. Α. Βέη, Περὶ τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς Στεμνίτσης, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 389 κέξ.

⁶ Φ. Χρυσανθοπούλου-Φωτάκου, Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν καὶ τῶν ἔξωθι εἰς Πελοπόννησον ἐλθόντων, ἐν Ἀθήναις 1888, σελ. 295.

νουπόλεως Καλλίνικος Ε' εἶχεν ἀποστείλει πρὸς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχιερεῖς συμβουλευτικὰ γράμματα¹. Τούτων τὸ πρὸς τὸν Φιλόθεον ἀπόκειται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας (No 7231), ἐκδοθὲν ἤδη². Μετὰ τῶν ἀδελφῶν Σπηλιωτοπούλων μετὰ ταῦτα ὁ Φιλόθεος συνέπηξε τὴν λεγομένην ἱερὰν ἀδελφότητα, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐνισχύσῃ τὰς πολεμεφοδιακὰς αὐτῶν ἐπιχειρήσεις³. Ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπαναστατικῆς ἐξεγέρσεως, ἣν ὑπεβοήθησεν ὁ Φιλόθεος, δὲν ἔζησε νὰ ἴδῃ. Κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Ἀγῶνος, μετὰ τῶν προκρίτων καὶ λοιπῶν ἀρχιερέων Πελοποννήσου ἐκρατήθη ὡς ὁμηρος εἰς τὰς φυλακὰς Τριπόλεως, ἐνθα καὶ ἐγκάθειρκτος εὐρισκόμενος ὑπέγραψε μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων ὑποσχετικὸν ἔγγραφον περὶ συνεργασίας αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος⁴. Αἱ κακουχίαι ὅμως καὶ αἱ θλίψεις τῆς φυλακῆς κατέβαλλον αὐτὸν διαρκῶς καὶ ἀθεραπύτως. Ἀντιληφθεὶς τὸ τέλος του, ἐξωμολογήθη ἐνώπιον τοῦ Ἀμυκλῶν καὶ Τριπολιτᾶς Δανιήλ, εἰς ὃν μάλιστα ἀνέθηκε νὰ ἐποπτεύσῃ νὰ μετρηθοῦν γρόσια 5 χιλιάδες ἐκ τῆς περιουσίας του εἰς τὴν σχολὴν τῆς Δημητσάνης, ὑποκύψας δὲ εἰς τὰς ταλαιπωρίας ἐκοιμήθη τὸν ὕπνον τοῦ δικαίου, ὡς μάρτυς τῆς πατρίδος, τὴν 10/12, Σεπτεμβρίου 1821⁵. Ὁ Ἀμυκλῶν καὶ Τριπολιτᾶς Δανιήλ, περιγράψας δι' ὁμοιοκαταληκτῶν στίχων τὰ δεινὰ τῆς ἐν Τριπόλει εἰρκτῆς, λέγει περὶ τοῦ Φιλοθέου :

*τότε ὁ Δημητσάνης μου, ὁ τῆς ἐμῆς πατρίδος
ποιμὴν ὁ ἀγιώτατος ἐκείνης τῆς μερίδος (ἀπέθανε)⁶.*

¹ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἡ μονὴ Παναγίας τῆς Αἰμυναλούς, σελ. 40 κέξ.

² Ἐξεδόθη ὑπὸ Ε. Σαβράμη, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 231 - 238. Προηγουμένως ὅμως εἶχεν ἐκδοθῇ ὑπὸ Τ. Κανδηλώρου, «Μαλεβός», ἔτ. Δ' (1924), σελ. 227 κέξ.

³ Τάκη Ταχτικῶ, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 2. Ν. Α. Βέης, Ἐγκυκλοπαιδ. Λεξικὸν Ἑλευθερουδάκη, τόμ. ΙΒ', σελ. 621, ἐν λ. Φιλόθεος. Ε. Σαβράμη, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 225.

⁴ Ἐγγραφον ὑπ' ἀριθ. 14796 τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας. Βλ. Ε. Σαβράμη, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 224, ὑποσ. 3, 225 - 226.

⁵ Ἰωσήφ Ζαφειροπούλου, Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προὔχοντες ἐντὸς τῆς ἐν Τριπόλει φυλακῆς ἐν ἔτει 1821, ἔκδ. β', ἐν Ἀθήναις 1890, σελ. 67 - 68 (ἢ α' ἔκδοσις τοῦ σπανίου καὶ ἀξιολογώτατου τούτου πονήματος ἐγένετο ἐν Ἀθήναις 1852, ἢ δὲ τελευταία ἐπιμελεία τοῦ ἐν Τριπόλει «Συνδέσμου Φιλοπροόδων ὁ ΠΑΝ», ἐν Ἀθήναις 1926). Ὁ Ν. Βέης (Ἐγκυκλοπ. Λεξικὸν Ἑλευθερουδάκη, ΙΒ', 621) θέτει τὸν θάνατον τοῦ Φιλοθέου τὴν 8 Σεπτεμβρίου, ὁ δὲ Ε. Σαβράμη (Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 226) τὴν 17ην ἰδίου. Πρὸς ταῦτα ὅμως δὲν συμφωνεῖ ὁ αὐτόπτης Ζαφειρόπουλος. Πρβλ. καὶ Τ. Ταχτικόν, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 2, ὑποσ. 10.

⁶ «Φιλολογικὴ Ἀκρόπολις», τόμ. Α' (1888 - 1889), σελ. 376 κέξ.

Ὁ ἴδιος ὁ Δανιὴλ ἐπεμελήθη τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἐπιθυμίας τοῦ μάρτυρος, διὰ τὴν πρὸς τὴν σχολὴν Δημητσάνης δωρεάν. Ἀλλὰ τὸ σύνολον τῆς καταλειφθείσης ὑπὸ τοῦ Φιλοθέου περιουσίας ἀνῆλθεν εἰς 2.500 γρόσια μόνον, τὸ δὲ μέχρι συμπληρώσεως τοῦ καθορισθέντος ποσοῦ τῶν 5.000 γροσίων ὑπόλοιπον ἀνεπληρώθη διὰ μιᾶς ἀρχιερατικῆς στολῆς καὶ ἄλλων ἀρχιερατικῶν καὶ ὁμολογιῶν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Φιλοθέου Χατζη-Γεωργίου. Ἡ προκειμένη συμφωνία διευτυπώθη καὶ ἐγγράφως ἐν Δημητσάνῃ τῇ 14 Δεκεμβρίου 1821, βεβαιωθείσα καὶ ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ, ὅστις πρὸς τοῦτο μετέβη εἰς τὴν γενέτειραν αὐτοῦ Δημητσάναν¹.

Μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Φιλοθέου φαίνεται ὅτι παρέμενον ἐν Δημητσάνῃ διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Οὕτως, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Χατζη-Γεώργιος, ἐν ἔτει 1824, ἀφίερωσεν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τοῦ προαστίου τῆς Δημητσάνης Παλαιοχωρίου βιβλία τινά, ὡς τοῦτο γνωστὸν καθίσταται ἀπὸ σημείωμα τοῦ μικροῦ κώδικος τοῦ ναοῦ τούτου (φ. 2β), ἔχον οὕτω : *εἰς τὰ 1824 Φεβρουαρίου 10 : ἦλθεν ὁ κύρ Γ' Χαντζης ἀδελφὸς τοῦ ἁγίου Δημητζίανης Φιλο-*

¹ Ἴδου τὸ ἐγγραφοῦν (φάκελλος σχολῆς Δημητσάνης, ἐν τῷ κατὰ τὴν βιβλιοθήκην αὐτῆς Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Γορτυνίας), διὰ χειρὸς τοῦ Δημητσανίτου ἱστορικοῦ Μιχ. Οἰκονόμου πιθανώτατα γεγραμμένον, ὡς ἐκ τοῦ γραφικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος εἰκάζομεν :

Ὁ Τριπόλεως Δανιὴλ ἐπιβεβαίω

† Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ἐνυπογράφου γράμματος δημοποιοῦμεν ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι Δημητζίανται, οἱ ἐν τῇ ἐξαμηνιαίᾳ τῆς Τριπολιτζᾶς φυλακῇ εὐρεθεῖς μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων καὶ προσεστώτων, καὶ ὁ μακαρίτης δεσπότης ἡμῶν Φιλόθεος, καὶ ἐν καθαρῷ συνειδότι ἐξομολογηθεῖς κατὰ χρέος ἀρχιερατικὸν καὶ χριστιανικὸν πρὸς τὸν ἅγιον Τριπόλεως κύριον Δανιὴλ, διετάξατο ἵνα διὰ ψυχικὴν του σωτηρίαν ἀφεύκτως δοθῶσιν ἐκ τῆς εὐρεθείσης αὐτοῦ περιουσίας ἀφίερωμα εἰς τὸ σχολεῖον τῆς πατρίδος ἡμῶν γρόσια πέντε χιλιάδες, ἀριθ. 5000, μετὰ δὲ ἀκριβῆ ἐξέτασιν τοῦ ἁγίου Τριπόλεως, ἐπίτηδες ἐλθόντος ἐνταῦθα, μὴ εὐρεθέντων ἄλλων μετρητῶν ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ μακαρίτου Δημητζίανης, εἰμὴ δύο χιλιάδων πεντακοσίων γροσίων, ἐλάβομεν ἡμεῖς ταῦτα παρὰ τοῦ χ' Γεωργίου αὐταδέλφου τοῦ μακαρίτου Δημητζίανης· εἰς ἀποπλήρωσιν δὲ τῶν ἄλλων ἡμῶν, συμφωνήσαντες μετὰ τοῦ ρηθέντος χ' Γεωργίου ἐλάβομεν μίαν ἀρχιερατικὴν στολὴν, καὶ ἄλλα τινὰ μέρη ἀρχιερατικῶν ὡς ἡ καταγραφὴ, καὶ μίαν ὁμολογίαν εἰς ὄνομά του δοθεῖσαν παρὰ τῶν προλαβόντων ἐφόρων τῆς ἡμῶν ἐπαρχίας διὰ γρόσια πέντε χιλιάδας, καὶ ἑτέραν ὁμολογίαν εἰς ὄνομα τοῦ μακαρίτου Δεσπότη κυρίου Φιλοθέου διὰ γρόσια χίλια Νο 1000 χρέος τοῦ κύρ Π. Ζαρυφόπουλου, καὶ ἐξοφλήσαμεν διόλου, μένοντες ἀκαταζήτητοι, καὶ ἀπὸ τὸν χ' Γεώργιον, καὶ ἀπὸ ἄλλους συγγενεῖς του ἂν φανῶσιν ὁμοίως καὶ ὁ χ' Γεώργιος ἀκαταζήτητος παρ' ἡμῶν περὶ τοῦ ρηθέντος ἀφιερώματος· καὶ εἰς ἐνδειξιν ἐγένοντο δύο ὁμοία ἐπιβεβαιωμένα παρὰ τοῦ ἁγίου Τριπόλεως, καὶ παρ' ἡμῶν βεβαιωμένα καὶ ἐδόθη τὸ ἐν πρὸς τὸν χ' Γεώργιον.

Τῇ 14 Δεκεμβρίου 1821, ἐν Δημητσάνῃ.

Χατζηγεωργίως.

θέου καὶ ἔβαλεν ἐν τῷ ναῷ ἓναν ἀέρα¹, ἐν τριώδιον, μίαν φυλλάδα τῆς λειτουργίας, καὶ ἐν στρώμα τῆς ἁγίας Τραπεζῆς².

VII

Χηρεύσαντος τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Δημητσάνης διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Φιλοθέου, ὁ τόπος ἀπέμεινεν ὀρφανὸς ποιμένος ἐπὶ τριετίαν. Ἡ προσωρινὴ διοικήσις τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦ ἀπὸ 13 Ὀκτωβρίου 1824 ἐγγράφου της πρὸς τὸ βουλευτικόν³, ἀγγέλλει ὅτι ἀνεγνώσθη τὸ προβούλευμα καὶ ἐνεκρίθη ὁ προβληθεὶς ἅγιος Χαραυπόλεως Βησσαρίων, τοποτηρητὴς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης, καὶ ὅτι θὰ ἐνεργηθοῦν τὰ δέοντα, συγχρόνως δὲ προβάλλεται ἐπιστάτης τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαιωμάτων τῆς αὐτῆς ἀρχιεπισκοπῆς ὁ πανοσιώτατος Γεννάδιος Οἰκονόμου, Αἰμυαλίτης⁴. Κατὰ τοὺς προεπαναστατικούς χρόνους ὁ Χαραυπόλεως⁵ Βησσαρίων διετέλει τιτουλάριος ἐπίσκοπος τοῦ Δημητσανίτου μητροπολίτου Παλ. Πατρῶν Γερμανοῦ, μεθ' οὗ ἀνემίχθη εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας⁶ καὶ ἀκολούθως ὑπηρέτησε πιστῶς τὸν ἀγῶνα, ὡς ἐκκλησιαστικὸς καὶ πολιτικός. Διαθέτων μέγα κῦρος, παρεκίνηε τοὺς στρατιώτας εἰς πόλεμον, ἀπολαύων δὲ μεγάλης ἐκτιμήσεως καὶ σεβασμοῦ ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ, συνεβίβαζε τὰς ἀναφυόμενας ἐν μέσῳ αὐτοῦ διενέξεις, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου⁷. Γενικῶς δ' εἶπεῖν, ὡς τοποτηρητὴς ἐν Δημητσάνῃ ὁ Βησσαρίων ἐποίμανε θεαρέστως τὴν ἐπαρχίαν καὶ μετὰ φιλοπονίας καὶ συνέσεως

¹ Ἀήρ, ἡ κοινότερον ἀέρας, καλεῖται τὸ γνωστὸν κάλυμμα, δι' οὗ μετὰ τὸ τέλος τῆς προετοιμασίας τῶν τιμίων δώρων καλύπτεται τὸ ἅγιον ποτήριον καὶ ὁ δίσκος, πολυτελῶς διακεκοσμημένον, ἐκ μεταξωτοῦ ἢ λινοῦ ὑφάσματος, συμβολίζει δὲ τὴν σινδόνην, δι' ἧς ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ περιέβαλε τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τὴν ἀποκαθήλωσιν, καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ velum τῶν δυτικῶν.

² Ὁ κῶδιξ ἀπόκειται παρὰ τῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ τῆς σχολῆς Δημητσάνης.

³ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Ἐκτελεστικόν, φάκελ. 28. Βλ. Κ. Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων), Τὰ σφῆζόμενα ἐκκλησιαστικά συγγράμματα, τόμ. Β', Ἀθήνησι αὐξδ', σελ. 16.

⁴ Περὶ τοῦ Γενναδίου Οἰκονόμου βλ. Τάσον Γριτσόπουλον, Ἡ μονὴ Αἰμυαλοῦς, σελ. 37-38.

⁵ Ἡ ἐπισκοπὴ Χαραυπόλεως ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπισκοπῶν τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας, ψιλῶ ὀνόματι ἀπαντῶσα ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Βλ. τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν ὑπὸ μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ, «Θεακικά», τόμ. Γ' (1935), σελ. 134-135.

⁶ Κ. Χ. Σταυροπούλου, Ἱστορία Ζυγοβιστίου, ἐν Ἀθήναις 1906, σελ. 31.

⁷ Φ. Χρυσανθοπούλου-Φωτάκου, Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 314.

διεξήγαγε τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1833,¹ ὅτε ἀπέθανε¹. Περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ πληροφορούμεθα ἐξ ἐνθυμήματος ἐν παραφύλλῳ εὐαγγελίου, ἐκδόσεως Βενετίας ἀφ' ἧθ' (=1599), τῆς μονῆς τῆς Αἰμυαλοῦς, ἥδη φυλασσομένου ἐν τῇ ἐν Δημητσάνῃ δημοσίᾳ Βιβλιοθήκῃ, ὅπερ ἔχει ὡς ἑξῆς : 1833 Ἀπριλίον 21 ἐπλήρωσε τὸ κληρὸν χρόνος ὁ ἀείμνηστος | δεσπότης Βησσαρίων Χαριουπόλεως εἰς μητρόπολιν τῆς Δημητζίνας κ(αί) τὸ γράφομεν εἰς ἐνθύμησιν κ(αί) ἡμέρα Παρασκευή.

Κατὰ τὴν 10ετῇ ἀρχιερατείαν αὐτοῦ ἐν Δημητσάνῃ ὁ Βησσαρίων ἡγάπησεν ἰδιαίτερος τὴν σχολὴν εἰς ἣν καὶ αὐτὸς πιθανώτατα ἐφοίτησεν. Ὅθεν ἀποθνήσκων κατέλιπε διὰ διαθήκης ὑπὲρ τῆς σχολῆς γρόσια 500, μετρηθέντα τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τοὺς ἐφόρους τῆς σχολῆς, ὡς τὸ ἀκόλουθον ἐν τῷ κώδικι αὐτῆς (φ. 11β) σημείωμα, διὰ χειρὸς Καλλινίκου Καστόρχη, τοῦ βραδύτερον Φθιώτιδος γενομένου, πιθανώτατα γραφέν : 1833 Ἀπριλίου 21. Ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενόμενος ὁ ἀείμνηστος τοποτηρητῆς Δημητζίνας ἅγιος Χαριουπόλεως Βησσαρίων, πατρίδος μὲν Ζυγοβυστίου, μαθητευθεὶς δὲ καὶ | ζήσας πολὺν καιρὸν ἐν Δημητσάνῃ, διέταξεν εἰς τὴν διαθήκην του νὰ δοθῶσιν | ἐκ τῆς περιουσίας του εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σχολὴν Δημητσάνης γρόσια πεντακόσια. Ταῦτα εἰς τάλληρα πεντόφραγκα εικοσιεννέα ἐμέτρησεν εἰς τοὺς | ἐπιτρόπους τῆς Σχολῆς σήμερον ὁ πανοσιώτατος ἅγιος ἡγούμενος Αἰμυαλῶν | Κ. Παρθένιος² ἀντάδελφος τοῦ μακαρίτου ἀφιερωτοῦ, καὶ καταχωροῦνται | τὴν 24 Ἀπριλίου 1833. Ἐν Δημητσάνῃ.

Ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς μικρᾶς γενετείρας αὐτοῦ, τοῦ Ζυγοβυστίου, φαίνεται κατέλιπε ποσὸν χρημάτων ὁ Βησσαρίων, δι' οὗ βραδύτερον συμπληρωθέντος ἀνηγέρθη τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου³.

¹ Σχετικὰ τινὰ βλ. ὑπὸ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, «Γορτυνιακὸν Ἡμερολόγιον», ἔτ. Δ' (1949), σελ. 2. Ὡς πρόσωπον κύρους καὶ ἐμπιστοσύνης τὸν Βησσαρίωνα συναντῶμεν ἐπιβεβαιοῦντα ἐν Δημητσάνῃ τῇ 15 Δεκεμβρίου 1829 τὴν διαθήκην τῆς Κανέλλας θυγατρὸς Διαμαντῆ Καζάκου, συζύγου Κώστα Τζανῆ. Τὸ ἔγγραφον παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ Τζανῆ τῆς Δημητσάνης.

² Ὁ Χαριουπόλεως Βησσαρίων, ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Παναγίας τῆς Αἰμυαλοῦς Παρθένιος (Τ. Γριτσοπούλου, Ἡ μονὴ τῆς Αἰμυαλοῦς, σελ. 37) καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς παρὰ τὴν Βυτίναν μονῆς τῶν ἁγίων Θεοδώρων Νεόφυτος, παρὰ τοῦ ὁποίου λέγεται ὅτι ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ἐδιδάχθη τὸν συλλαβισμόν (Π. Παπαζαφειροπούλου, Μεθυδριάς, σελ. 87), ὑπῆρξαν ἀδελφὰ τέκνα τοῦ ἐκ Ζυγοβυστίου Φωτεινοῦ Παπαδοπούλου (Κ. Σταυροπούλου, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 24, 31). Ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτῶν Φωτεινοῦ ἐπωνομάσθησαν Φωτεινόπουλοι, ἂν καὶ ὁ Παρθένιος αἰεποτε ὠνομάζετο Παπαδόπουλος, ἔκτοτε δὲ ἀμφότερα τὰ ἐπώνυμα τῆς διακλαδισθείσης οἰκογενείας εὐρίσκονται ἐν χρήσει παραλλήλως μέχρι σήμερον εἰς Ζυγοβίστι.

³ Κ. Χ. Σταυροπούλου, Ἱστορία Ζυγοβυστίου, σελ. 30. Τὸν Βησσαρίωνα σημειοῦν ἀπλῶς οἱ Βογιατζῆς, «Βύρων», Α', σελ. 183 καὶ Τ. Κανδηλῶρος, Δημητσάνα, σελ. 25, Γορτυνία, σελ. 151, ὁ Βογιατζῆς μάλιστα ὀνομάζει αὐτὸν Καρουπόλεως, «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον», Β' (1868), σελ. 77.

VIII

Διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικοῦ οἴκου, οὐθιμιζόμενα κατὰ καιροὺς διὰ πράξεων τῶν πατριαρχῶν ἐγίνοντο ὑπὲρ τῆς Μ. Ἐκκλησίας χρηματικαὶ εἰσφοραί, εἰς ἃς μετεῖχον αἱ μητροπόλεις, ὁ λαὸς καὶ ὁ κλήρος. Αἱ σχετικαὶ λεπτομέρειαι τῆς συμμετοχῆς ἐκάστου ἑλλείπουν. Κατὰ τὸ ἔτος 1790 αἱ μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, διὰ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰς ἐν λόγῳ εἰσφορὰς διηρθέθησαν εἰς τρεῖς τάξεις. Εἰς τὴν πρώτην τάξιν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Πελοποννήσου ὑπῆγοντο αἱ μητροπόλεις Κορίνθου καὶ Παλ. Πατρῶν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν αἱ μητροπόλεις Μονεμβασίας, Λακεδαιμονίας, Χριστιανουπόλεως, Ναυπλίου, Ὠλένης καὶ ἡ ἀρχιεπισκοπή Δημητσάνης¹. Ὁ Πουκεβίλ θεωρεῖ τὴν Δημητσάναν ὡς τὴν πλουσιωτέραν τῶν ἐπισκοπῶν Πελοποννήσου, πλην τῆς Ἀμυκλῶν, τῆς ὁποίας μόνον ὑστέρει κατὰ τὰς προσόδους². Ἀλλὰ ταῦτα ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἐν τῇ παραιτήσει τοῦ Ἀμβροσίου διαλαμβανόμενα καὶ τὰ ἐν τῇ ἀναφορᾷ τῶν χριστιανῶν, περὶ διορισμοῦ τοῦ διαδόχου του συμπληρωτικά, ὅτι ἡ ἐπαρχία ἦτο πτωχοτάτη καὶ ἀνεπαρκής³. Ἀπόδειξις ὅτι μεταξὺ τῶν καταπεπατημένων ἐπαρχιῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου συγκαταριθμουμένη ἡ Δημητσάνα ἀναφέρεται εἰς σχετικὸν πίνακα ὀφείλουσα εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν δι' αὐλικὰ χρέη κατ' Ἰούλιον τοῦ 1830 γρόσια (;) 18250⁴. Ἰσως αἱ πληροφορίες τοῦ Πουκεβίλ ἀναφέρονται εἰς παλαιότεραν καλυτέραν ἐποχὴν, ἡ δὲ κατάταξις εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν τῆς Δημητσάνης ὑπηρευθῆ μάλλον πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν πολλῶν ἀναγκῶν τοῦ πατριαρχείου, ἀνεξαρτήτως τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ἡ εἰκὼν τῆς ὁποίας ἐν τούτοις εἰς τὰς ἀνωτέρω πηγὰς εἶναι ὁπωσδήποτε ὑπερβολικὴ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βησσαρίωνος, ληξάσης τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ διοίκησις τῆς ἀρχιεπισκοπῆς εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τετραμελῆ ἐξ ἱερέων ἐπιτροπὴν⁵. Ἀλλ' ἡ θητεία τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς δὲν ἐκράτησεν εἰμὴ μῆνας μόνον τινάς, διότι μνημονεύεται μὲν μεταξὺ τῶν ὀκτῶ μητροπόλεων τῆς Πελο-

¹ Μαν. Ι. Γεδεών, Χρονικά πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ τοῦ ναοῦ, ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐπδ', σελ. 199 - 200.

² F. C. H. Pouqueville, Voyage dans la Grèce, τόμ. VI, ἐκδ. β', Παρίσιοι 1827, σελ. 202.

³ Βλ. ἀνωτέρω, σελ. 239 - 240, στ. 16 κέξ. καὶ σελ. 241, στ. 8.

⁴ Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1892, σελ. 135. J. D. Mansi, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, τόμ. XL, Παρίσιοι 1909, σελ. 112.

⁵ Κ. Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων), Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 13.

ποννήσου ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης καὶ ἡ Ζαρνάτας¹ εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν κατάλογον τοῦ νεαροῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, λήγοντος τοῦ ἔτους 1833, διὰ τοῦ ρυθμίζοντος ὅμως τὰ τῶν μονίμων καὶ προσωρινῶν ἐπισκοπῶν τῆς Ἑλλάδος βασ. διατάγματος, ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἡ Γορτυνία διηρέθη εἰς δύο ἐπισκοπάς, τὴν Ἐρμανθίας μὲ ἔδραν τὴν Δημητσάναν καὶ τὴν Γορτύνης μὲ ἔδραν ἴσως τὴν Καρύταιναν. Τοῦτο ἐγένετο πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν πολλῶν προσφύγων ἀρχιερέων, οἵτινες εἶχον κατέλθει εἰς Πελοπόννησον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Οὕτω, τὴν μὲν ἐπισκοπὴν Ἐρμανθίας κατέλαβεν ὁ πρῶν Ἀρδαμερίων Ἰγνάτιος, τὴν δὲ Γορτύνης ὁ πρῶν Παραμυθίας Προκόπιος². Ἄλλ' ὁ δεύτερος ἐκ τούτων ἐπὶ βραχὺ ἀπήλαυσε τῶν ἀγαθῶν τῆς νέας αὐτοῦ ἔδρας, διότι, καταληφθεὶς ἀπὸ γῆρας ἔσχaton καὶ ἀδυνατῶν, ἔνεκα σωματικοῦ πάθους πολυχρονίου, νὰ ἐκτελῇ τὰ καθήκοντά του, ἐκρίθη ὑπὸ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ἀνάξιος καὶ ἀνίκανος διὰ τὸ ἐπισκοπικὸν ἔργον, ὥς μὴ δυνάμενος πλέον «οὔτε νὰ λειτουργήσῃ εἰς εὐλογία τῶν χριστιανῶν, οὔτε νὰ περιοδεύσῃ εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ λογικοῦ του ποιμνίου». Διὰ γνωματεύσεως λοιπὸν τῆς ἱερᾶς Συνόδου, ὁ Προκόπιος ἀπηλλάγη τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, ἐνισχυθεὶς διὰ μικρᾶς μηνιαίας συντάξεως, εἰς βάρος τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου³. Τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ ἐκ τῶν καθηκόντων τοῦ ὁ Προκόπιος, ἂν καὶ δὲν ὑπέβαλε τὴν κεκανονισμένην παραίτησιν, ἀπεδέχθη εὐχαριστημένος καὶ ἀπεσύρθη εἰς Πάτρας.

Ἄμα τῇ ἀπαλλαγῇ τοῦ Προκοπίου ἐκ τῶν καθηκόντων του, συνεχωνεύθησαν αἱ δύο νεαραὶ ἐπισκοπαὶ εἰς μίαν, τὴν Γορτύνης⁴. Ταύτην κατέλαβεν

¹ Αὐτόθι, σελ. 5. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σελ. 76. Ὁ Θεοφάνης Σιατιστεύς, μητροπολίτης Μαντινείας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν (1852 - 1868), γράφας χάριν τοῦ Ρήγα Παλαμῆδη περὶ τῶν μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν μετὰ καὶ καταλόγου τῶν ἀρχιερέων, ἐν Πελοποννήσῳ σημειοῖ ἐνδιαφερούσας πληροφορίες, ἃς εἶχε συλλέξει. Κατὰ ταύτας, ἡ χώρα διημεῖτο εἰς 9 μητροπόλεις, ἐχούσας ἐπισκοπάς, καὶ δύο ἀρχιεπισκοπάς, τὴν Δημητσάνης, ἥς προΐστατο Φιλόθεος ἐκ Κύπρου, καὶ Ἀκόβων, ἐνωθεῖσαν μετὰ τῆς Τριπόλεως (Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, ἀρχεῖον Βλαχογιάννη, φάκελ. Α, 24).

² Κ. Οἰκονόμου, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 218. Θάνου Πανουτσοπούλου, Ἡ ἐπισκοπὴ Γόρτυνος - Μεγαλοπόλεως κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ 1821 χρόνους καὶ ἐντεῦθεν μέχρι σήμερον, ἔφημ. Τριπόλεως «Μορεάς», 27 Ἀπριλίου 1928, σελ. 1. Βασιλείου Ἀτέση (ἐπισκόπου Ταλαντίου), Ἐπίτομος ἐπισκοπικὴ ἱστορία τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1948, σελ. 173.

³ Τὸ σχετικὸν ἔγγραφον ὑπὸ Β. Ἀτέση, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 173 - 175.

⁴ Βασ. διάταγμα ἀπὸ 24 Ἰουλίου - 5 Αὐγούστου 1834 Φ.Ε.Κ. 30 (1834), σελ. 238.

ὁ μνημονευθεὶς Ἰγνάτιος¹, πρὸς ὃν διεμνηνύθη ὑπὸ τῆς ἱερᾶς Συνόδου, «πρὸς ἀποφυγὴν πάσης συγκρούσεως πρὸς τινὰ γείτονα» νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς πολιτικῆς τοπικῆς διοικήσεως τὸν κατάλογον τῶν πόλεων, κωμῶν καὶ χωριῶν τῆς ἐπαρχίας του², καθ' ὅσον καθωρίσθη σύμπτωσις τῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ὁρίων τῆς ἐπαρχίας.

Ὁ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1834 ποιμαίνων τὴν ἀρτισύστατον ἐπισκοπὴν Γορτύνης πρῶην Ἀρδαμερίων Ἰγνάτιος κατήγετο ἐκ Κασσάνδρας, κατήλθε δὲ εἰς Ἑλλάδα τὸ δευτέρον τῆς ἐπαναστάσεως ἔτος. Μετέσχεν ἐνεργῶς τῶν πολεμικῶν πραγμάτων εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Πελοπόννησον, συντηρήσας κατὰ καιροὺς ἴδιον, ἐξ ἰδίων, στρατιωτικὸν σῶμα. Ἐν Πελοποννήσῳ ἐγκατεστημένος καὶ τυχὼν μηνιαίας συντάξεως 200 φοινίκων ἐκ μέρους τοῦ κυβερνήτου Καποδίστρια, ἐδαπάνη αὐτὴν δλόκληρον, πρὸς σπουδὴν ἀπόρων νέων, διδάσκων ἐν Μονεμβασίᾳ αὐτοπροσώπως. Αὐξήσαντος τοῦ κυβερνήτου τὴν σύνταξιν εἰς 300 φοίνικας, ἠῤῥησε καὶ ἐκεῖνος τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν. Ἐν Γορτυνίᾳ ἐποίμανε θεοφιλῶς καὶ ἐναρέτως τὸν λαόν, τιμώμενος ὑπὸ πάντων ὡς πατὴρ καὶ καταλιπὼν φήμην ἀγαθὴν καὶ ἀνεξάλειπτον. Κατὰ τὸ 1839 διετέλεσε μέλος τῆς ἱερᾶς Συνόδου, πρότερον δ' ἐχρημάτισε τοιοῦτον τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπείας. Ἐν Ἀθήναις εὐρισκόμενος ὡς συνοδικὸν μέλος τῆς περιόδου 1839 - 1840, ἐτελεύτησε τὸν βίον τὴν 17ην Σεπτεμβρίου 1839³.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου, ἐχόρευσε καὶ πάλιν ἡ ἐπισκοπὴ Γορτύνης, ἐπὶ μακρὸν μάλιστα χρονικὸν διάστημα. Διὰ τῶν νόμων Σ' καὶ ΣΑ' τοῦ 1852, αἱ ἐπαρχίαι Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως ἀπετέλεσαν μίαν ἐπισκοπὴν, τὴν δευτέραν ἐν Ἀρκαδίᾳ, μετὰ τὴν Μαντινείας καὶ Κυνουρίας⁴. Τὴν ἔδραν τῆς νέας ἐπισκοπῆς ἐν Δημητσάνῃ κατέλαβε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1852 ὁ ἐκ Τήνου Φιλόθεος Καλουμένης, ὅστις ἐκ τοῦ ἐγγάμου βίου προερχόμενος καὶ χηρεύσας ἠξιώθη τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης διὰ τὴν πολλὴν

¹ Περί τοῦ ἀνδρός ὑπάρχει συνοπτικὸν καὶ ἀτελὲς σημείωμα ὑπὸ τοῦ μακαρίου τοῦ Πολυκάρπου Συνοδικοῦ (μητροπολίτου πρ. Μεσσηνίας τοῦ ἀπὸ Γόρτυνος), Ὁ Ἀρδαμερίων (κατόπιν Γορτύνης) Ἰγνάτιος, «Θεολογία», τόμ. Ε' (1927), σελ. 126 - 128.

² Β. Ἀτέση, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 175.

³ Ἀμβροσίου Φραντζῆ, Ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Δ', ἐν Ἀθήναις 1841, σελ. 104. Φ. Χρυσανθοπούλου - Φωτάκου, Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν, σελ. 299 - 300. Θ. Πανουτσοπούλου, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 1. Πολ. Συνοδικοῦ, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 128. Ὁ Ἰγνάτιος ὑπεγράφετο: ὁ Ἐρμανθίας Ἰγνάτιος· ἡ ὑπογραφή του εὐρίσκεται πολλαχοῦ εἰς κώδικας τῶν μονῶν τῆς ἐπαρχίας του καὶ εἰς ἔγγραφα. Βλ. καὶ Τ. Ταχτικῶ, Ἀμβρόσιος καὶ Φιλόθεος τελευταῖοι ἀρχιεπίσκοποι Δημητσάνης, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 2.

⁴ Κ. Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων), Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 648. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 420.

αὐτοῦ ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν, ἃν καὶ δὲν ἦτο μεγάλης παιδεύσεως κληρικός. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ ὁ Φιλόθεος ἀνεδείχθη δραστήριος καὶ φιλόανθρωπος· τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους κατέλειπε τὴν ἐν Καρυταίνῃ ιδιόκτητον αὐτοῦ οἰκίαν καὶ ἀδιακόπως περιώδευε μέχρι τῶν πλέον ἀπομακρυσμένων σημείων τῆς ἐπαρχίας. Ἀπέθανε δὲ ἐν περιοδείᾳ, ἀναπαυθεὶς εἰς τὴν κατὰ τὰ Καλάβρυτα μονὴν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, κατὰ τὸ ἔτος 1874¹.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Φιλοθέου καὶ πάλιν ἡ ἐπισκοπὴ χηρεύει ἐπὶ χρονικὸν διάστημα μακρότερον τῆς 25ετίας. Ἐπιτροπὴ ἱερέων διοικεῖ τὴν ἐπισκοπὴν. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῆς φαίνεται ὅτι κατεστράφη τὸ ἀρχεῖον ὁλόκληρον καὶ ὁ κώδιξ τῆς παλαιᾶς ἀρχιεπισκοπῆς. Κατὰ τὸν Αὐγουστον τοῦ ἔτους 1901 ἐπίσκοπος Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως ἐγένετο ὁ ἐκ Στεμνίτισης Ἰωάννης Μαρτίνος, πρότερον ἐφημέριος τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τῶν ἁγίων Θεοδώρων, ἔνθα ἐγκατέστη μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του. Ἀρχικῶς ὁ Ἰωάννης ὑπηρέτησεν εἰς τὴν γενέτειραν αὐτοῦ Στεμνίτισαν ὡς ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην, ἡναγκάσθη ὁμως ὅταν ἐχόρησε νὰ προσφύγῃ εἰς Ἀθήνας, ὅπου παρηκολούθησε πανεπιστημιακὰ μαθήματα καὶ ἀνεδείχθη σπουδαῖος θεολόγος, δρᾶσας εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ὡς κληρικός καὶ συγγραφεὺς διαφόρων ἔργων, ἐξ ὧν μνημονευτέα εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῶν Ψαλμῶν τοῦ Δαυΐδ, τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου, καὶ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς, διάφοροι μελέται κατὰ τῶν δοξασιῶν τοῦ Μακράκη, περὶ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, διορθώσεις εἰς ἐκκλησιαστικὰ βιβλία καὶ μνηαῖα, καθὼς καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ νεομάρτυρος μητροπολίτου Χριστιανουπόλεως Ἀθανασίου, κ.ἄ. Ἐν Δημητσάνῃ εἰργάσθη, ἰδίᾳ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ, μετὰ ζήλου καὶ ἀπέδωκεν ἔργον ἀξιόλογον. Ἀλλ' ἦτο πλέον γέρον καὶ ἡναγκάσθη ἀπὸ τοῦ 1918 ν' ἀποσυρθῇ τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας, ἔνθα τὸ ἔτος 1923 ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 84 ἐτῶν². Κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἡ διοίκησις τῆς ἐπισκοπῆς κατ' οὐσίαν εἶχε περιέλθει εἰς χεῖρας διαφόρων ἀρχιερατικῶν ἐπιτρόπων, ἐκφυγοῦσα τῶν χειρῶν τοῦ Ἰωάννου.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1918 διετέλεσεν ἐπὶ βραχὺ τοποτηρητὴς τοῦ χηρεύοντος θρόνου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀστέριος Ἀστερίου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1920-1923 ὁ ὁμοῦς Μαντινείας καὶ Κυνουρίας Γερμανὸς Μεταξᾶς.

¹ Θ. Πανουτσοπούλου, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 1. Ν. Ι. Λάσκαρη, Φιλόθεος καὶ Γκούμας, μορφαὶ καὶ τύποι, ἐφημ. Τριπόλεως «Μορεάς», 22 Μαρτίου 1931, σελ. 3. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖά της, ἡ Λάστας πανόραμα, ἐν Πύργῳ καὶ Ἀμαλιάδι 1902-1936, σελ. 1082-1084. Τάκη Ταχτικῶ, Τὸ τραγοῦδι τῶν μοναχῶν, ἐφημ. Τριπόλεως «Παναρχαδικὴ Ἠχώ», 11 Δεκεμβρίου 1938, σελ. 1-2.

² Θ. Πανουτσόπουλος, Ἐνθ' ἄνωτ. Βλ. ἱκανὰ περὶ τοῦ Ἰωάννου ὑπὸ Τ. Κανδηλώρου, «Ἀρχαδικὴ Ἐπετηρίς», ἔτ. Α' (1903), σελ. 82-84.

Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1923 μητροπολίτης, ὡς ἔκτοτε ὠνομάσθησαν οἱ ἀρχιερεῖς γενικῶς, πλὴν τοῦ Ἀθηνῶν φέροντος τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ἐγένετο ὁ ἐκ Σίφνου Πολύκαρπος Συνοδινός, ἐπὶ μακρὸν ὑπηρετήσας τὴν ἐκκλησίαν ὡς ἱεροκλήρῃ καὶ συγγραφεύς. Ὁ Πολύκαρπος, ὡς μητροπολίτης Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως ὑπῆρξεν ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος, ἡγάπησε τὴν ἐπαρχίαν καὶ εἰργάσθη δι' αὐτήν, ἰδρύσας καὶ φιλόπτωχον ταμεῖον ἐν Δημητσάνῃ. Ὡς συγγραφεύς, πλὴν τῶν πολυαρίθμων ἄρθρων του θεολογικοῦ περιεχομένου εἰς διάφορα περιοδικά, κατέλιπεν ἐνδιαφέροντα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου μελετήματα, ἃν καὶ δὲν φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς αὐστηραῆς ἐπιστημονικότητος. Τοιαῦτα μνημονευτέα εἶναι :

α') Ἡ ἱερὰ μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἐν Γορτυνίᾳ¹.

β') Ὁ Τριπόλεως καὶ Ἀμυκλῶν Δανιήλ².

γ') Δανιήλ Γεωργόπουλος³.

δ') Ὁ Φθιώτιδος Καλλίνικος Καστόρχης⁴.

ε') Οἱ ἅγιοι τῆς μητροπόλεως Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως⁵.

Κατὰ τὸ ἔτος 1933 ὁ Πολύκαρπος μετετέθη προβιβασθεὶς εἰς τὴν μητρόπολιν Μεσσηνίας. Τὴν Δημητσάναν ἀπεχωρίσθη μετὰ πικρίας. Ἐν τούτοις κατέλιπε φεύγων ἀγαθὴν φήμην, διατηρουμένην ἔκτοτε παρὰ τῷ λαῷ. Ἔργον τοῦ Πολυκάριου ὑπῆρξεν ἡ ἀγορὰ ἀπὸ τὴν ἀρχοντικὴν οἰκογένειαν Φιλοσοπούλου τῆς Δημητσάνης μιᾶς κεντρικῆς οἰκίας, διὰ δαπάνης τῶν μονῶν καὶ ναῶν τῆς μητροπόλεως, καὶ μετὰ προηγουμένην διαρρῦθμιν ἐγκατάστασις τῆς μητροπόλεως ἐντὸς αὐτῆς, ἔνθα καὶ μέχρι σήμερον παραμένει. Βραδύτερον, ἀσθενήσας καὶ λόγῳ γήρατος ἀδυνατῶν νὰ φέρῃ τὸ φορτίον τῆς ἀρχιερατικῆς διοικήσεως τῆς μητροπόλεως, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ, ἐν Ἀθήναις δ' ἐγκαταστὰς ἀπέθανε τὸ 1948.

Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Πολυκάριου, ὁ θρόνος παρέμεινε κενὸς μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 1937, ὅτε ἐτοποθετήθη, ἐκλεγείς ὑπὸ τῆς ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος καὶ διορισθεὶς ὑπὸ τῆς πολιτείας ὁ τέως ἡγούμενος τῆς μονῆς Πεντέλης Προκόπιος Τζαβάρας, τέκνον τοῦ ἡρωικοῦ Βαλτετσίου, ποιμένας μέχρι τοῦ ἔτους 1943 τὸν λαὸν τῆς ἐπαρχίας του θεαρέστως⁶, ὁπότε μετὰ τὸν

¹ «Θεολογία», τόμ. Δ' (1926), σελ. 61 κέξ.

² Αὐτόθι, Ζ' (1929), σελ. 124 κέξ.

³ Αὐτόθι, Η' (1930), σελ. 72 κέξ.

⁴ Αὐτόθι, Θ' (1931), σελ. 97 κέξ.

⁵ Ἐναΐσιμα, ἐπὶ τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ ἐπετηρίδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ μακαριωτάτου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, Ἀθῆναι ΑἶΔΑ', σελ. 360 κέξ.

⁶ Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Προκοπίου καθιερώθη τὸ σύστημα τῆς διοικήσεως τῆς ἐπαρχίας διὰ διπλῆς ἐδρας, χειμερινῆς ἐν Μεγαλοπόλει, θερινῆς δὲ ἐν Δημητσάνῃ.

θάνατον τοῦ Μαντινείας καὶ Κυνουρίας Γερμανοῦ, μετετέθη εἰς τὴν μητρό-
πολιν ταύτην, ἐπ' ἐσχάτων δὲ εἰς Κόρινθον. Ἄντ' αὐτοῦ ἐποποθετήθη νέος
μητροπολίτης Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθένης Γερμα-
νὸς Χατζηανέστης, δι' ἀποφάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, κατὰ Σεπτέμβριον
τοῦ 1945¹.

ΤΑΣΟΣ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

---

¹ Ὁ Γερμανὸς ὑπηρετήσεν ἐπὶ 35ετίαν ὅλην πιστῶς τὴν ἐκπαίδευσιν, ὡς καθη-
γητὴς τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι Σινώπῃ, μετὰ ταῦτα δὲ διευθυντὴς δια-
φόρων ἱερατικῶν Σχολῶν, οἷον Σάμου, Μεσολογγίου, Κορίνθου, ὁπόθεν εἰς ἀνταμοι-
βὴν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς ἣν διηκόνησεν ἀπὸ τῶν φοιτητι-
κῶν του χρόνων, καὶ τὴν παιδείαν, ὁ ἀείμνηστος ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος προσ-
έλαβεν ἀπὸ τοῦ 1936 βοηθὸν ἐπίσκοπον· διετέλεσε δὲ Βρεσθένης μέχρι τῆς εὐτυχοῦς
ἐκλογῆς του, ὡς μητροπολίτου Γόρτυνος, τῆς ἱστορικῆς ἐπαρχίας.